

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.

Головний редактор — Давидова І.

Заступниця головного редактора — Васківська О., Гуцол Г.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.

(голова редколегії), Україна

Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна

Бруй О. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна

Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна

Льганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США

Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна

Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Нешитой В. — д-р техн. наук, проф., Республіка Білорусь

Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна

Теремко В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна

Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Шемаєва Г. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна

Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 10 від 28.10.2020).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.

Коректура — Панченко Є.

Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094

Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),

+380 (44) 292-30-11 (редакція)

Факс: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine

State Research Institution;

Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.

Editor-in-Chief — Davydova I.

Deputy Editors — Vaskivska O., Gutsol G.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Ukraine

Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine

Bruy O. — PhD of Social Communication, Ukraine

Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Phanaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA

Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Neshitov V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Republic of Belarus

Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine

Teremko V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Shemaieva H. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 10 from 28.10.2020).

Editor — Zhdanova N.

Proofreader — Panchenko E.

Computer layout — Aleksanyan A.

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094

Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),

+380 (44) 292-30-11 (editors)

Fax: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

СЕНЧЕНКО М. Всесвітня бібліографія та міжнародна бібліографічна співпраця 3

РЕЦЕНЗІЇ

СОЛОНСЬКА Н. Ярослав Мудрий у "книгах многих": проблема бібліографічної реконструкції постаті киеворуського законодавця 12

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

ЛЕВЧЕНКО Ю., СТЕБЛИНА Л. Стиль Американської психологічної асоціації (APA Style): із практичного досвіду підготовки методичних рекомендацій 14

ЕЙСМОНТ Ю. Реферативна база даних "Україніка наукова": минуле, сьогодення й майбутнє 21

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

СЕНЧЕНКО М. Прихований уряд, або Хто керує США? 25

РУХЛЯДА В., РУХЛЯДА О. О возможности создания единого закона движения материи 31

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

ДОЯР Л. Музично-мовленнєвий контент журналу "Радіо" (1935) 36

ШУЛЬЖЕНКО К. Сільськогосподарські науки в Україні на початку ХХІ століття: пріоритетні напрями розвитку (за матеріалами Державного архіву друку Книжкової палати України) 41

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

ЧИЖ І. До Слова і до Совісті торкнутися... (до 85-річчя від дня народження Бориса Олійника) 46

ЗА РУБЕЖЕМ

ГАЛИЦЬКА С. Бібліотека Триніті-коледжу в Дубліні: сучасний інформаційно-комунікативний центр Ірландії 47

CONTENT

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

SENCHENKO M. World bibliography and international bibliographic cooperation 3

REVIEWS

SOLONSKA N. Yaroslav the Wise in "books of many": the problem of bibliographic reconstruction of the figure of the Kiev legislator 12

LIBRARIANSHIP

LEVCHENKO Yu., STEBLINA L. Style of the American Psychological Association (APA Style): practical experience in preparing methodical recommendations 14

EYSMONT Yu. DB "Ukrainika scientific": past, present and future 21

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

SENCHENKO M. The hidden government, or Who runs the United States? 25

RUKHLYADA V., RUKHLYADA O. On the possibility of creating a unified law of motion of matter 31

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

DOIAR L. Music and speech content of the Radio magazine (1935) 36

SHULZHENKO K. Agricultural sciences in Ukraine at the beginning of the XXI century: priority areas of development (based on the materials of the State Archive of the Printing of the Book Chamber of Ukraine) 41

PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS

CHIZH I. Touch the Word and Conscience... (to the 85th anniversary of the birth of Boris Oliynyk) 46

ABROAD

HALYTSKA S. Library of Trinity College Dublin: a modern information and communication center in Ireland 47

УДК 01(100):[01:331-027.543](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291).3-11

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Всесвітня бібліографія та міжнародна бібліографічна співпраця

У статті розглянуто основні тенденції розвитку всесвітньої бібліографічної співпраці, діяльність Бібліографічної секції ІФЛА, що регламентує міжнародну й національну бібліографію. Наведено стислу історичну довідку щодо аспектів зародження міжнародної бібліографії й висвітлено специфіку укладання перших бібліографічних покажчиків, як-от "Загальна бібліотека", "Море книг", "Загальний європейський лексикон книг" та інших.

Становлення міжнародної бібліографічної співпраці як одного з напрямів бібліографічної діяльності загалом припадає на другу половину XIX ст., що було пов'язано з інтенсивним розвитком видавничої справи і, як наслідок, збільшенням випуску друкарської продукції, а також зі створенням у багатьох країнах світу національних бібліографічних і бібліотечних товариств.

Наголошено на вагомому значенні для розвитку бібліографії й міжнародної бібліографічної співпраці діяльності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), а також Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА).

Увагу акцентовано на історії формування всесвітньої бібліографії, організаційних і технологічних проблемах бібліографічного оформлення електронних мережевих ресурсів.

Ключові слова: всесвітня бібліографія; бібліографічні центри; бібліотечно-бібліографічні процеси; автоматизовані інформаційні системи

Постановка проблеми. Сьогодні гостро стало питання відродження національної економіки, науки й культури, через що зростає роль співпраці в межах всесвітньої бібліографії національних бібліографічних центрів. Водночас національна бібліографія є не тільки показником інтелектуального та наукового потенціалу держави, а й засобом обміну дослідницькими досягненнями у сферах науки, освіти й культури.

Важливим аспектом, що характеризує сучасний стан міжнародної бібліографії, є високий рівень комп'ютеризації бібліотечно-бібліографічних процесів, створення регіональних і міждержавних бібліотечно-бібліографічних автоматизованих інформаційних систем, що становлять фундамент глобального обміну бібліографічними даними. Цей базис дає змогу формувати та використовувати міжнародні автоматизовані бібліографічні системи для пошуку релевантної інформації в різних країнах світу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питанням всесвітньої бібліографії присвячено низку публікацій вітчизняних і закордонних авторів [1—5], проте ці праці здебільшого застарілі й не враховують нових реалій, зокрема специфіки реєстрації електронних і мережевих публікацій, що й становить **актуальність** пропонованої розвідки.

Мета статті — дослідження розвитку всесвітньої бібліографії в історичному зрізі та в добу цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел свідчить, що термін "всесвітня бібліографія" вживають, по-перше, на позначення бібліографічних покажчиків із міжнародним охопленням документів; по-друге — на позначення міжнародної бібліографічної співпраці.

Коротка історична довідка

Своєю появою термін "всесвітня", або "міжнародна бібліографія" зобов'язаний швейцарському вченому К. Геснерові (1516—1565) — філологу, лікарю, зоологу, ботанику й, нарешті, бібліографу. Йому належить чотири томна "Загальна бібліотека" (*Bibliotheca universalis...* Цюрих, 1545—1555), що є ґрунтовним бібліографічним покажчиком авторів та їхніх творів латинською, грецькою та єврейською мовами. У вступі до покажчика К. Геснер пояснює причини, що спонукали його взятися за цю грандіозну працю: "Усе в житті може загинути. Загинула найбагатша бібліотека стародавнього світу — Александрійська. Від багатьох великих творів античності до нас дійшли тільки назви. Нещодавно загинула чудова бібліотека угорського короля Матвія Корвина. Якщо загинуть ті знання, котрі набули сучасники, людство опуститься до рівня дикунів...". Ці міркування й змусили К. Геснера зафіксувати всі відомості про літературу, котрі він спромігся зібрати.

Джерелами для підготовки каталогу, як зауважував укладач, слугували найбільші бібліотеки Рима, Болоньї й Венеції, а також праці Ієроніма Стридонського, Геннадія Массилійського, Іоанна Триттенгемського та їхніх послідовників.

Загалом "Бібліотека" К. Геснера містить відомості про 15 тис. книг, що належать майже 5 тис. авторів від прадавніх часів до середини XVI ст. Значну частину описів супроводжують докладні анотації. Відомості про твори видатних авторів (насамперед античних) охоплюють зміст чи цитати з текстів, а в окремих випадках — і сучасні оцінки певних праць і творчості загалом. Бібліографічному спискові праць кожного автора передують стисла біографічна довідка. Понад 12 тис. книг систематизовано за розлогою схемою й забезпечено предметним покажчиком.

Кількість літератури, виданої наступного, XVII, ст., значно зросла, а потреба її бібліографічного відзеркалення сприяла створенню "Моря книг" (Mare Magnum) — міжнародного покажчика, що його підготував флорентійський ерудит Ф. Маручеллі. На думку К. Р. Сімона, видання являло собою "неозорий хаос різнорідних описів і посилань, уміщених у шість тисяч так само різнорідних рубрик".

У низці міжнародних репертуарів XVIII ст. особливе місце належить "Загальному європейському лексикону книг" (Allgemeines Europaisches Bucher — Lexicon, 1742—1753), котрий уклав лейпцизький книгопродавець Т. Георгі. У чотирьох частинах покажчика акумульовано книги німецькою, латинською та французькою мовами, видані в XVI — першій половині XVIII ст. Його основу становили ярмаркові каталоги, що спричинило певні помилки й неточності, до того ж ці видання апріорі не відбивали всю друкарську продукцію Європи зазначеного періоду, а отже "Лексикон" не міг претендувати на вичерпну повноту.

Упродовж наступних століть історія світової бібліографії подібних праць не знала. Лише наприкінці XIX — у першій половині XX ст. вийшли друком перші великі покажчики з міжнародним охопленням документів. Серед передумов їх появи — зростання обсягів випуску світової друкарської продукції та інтенсивний розвиток науки. Останній чинник особливо значущий, оскільки авторами таких праць були здебільшого науковці, які прагнули за допомогою бібліографії зафіксувати й репрезентувати рівень розвитку світової науки загалом чи окремих її галузей.

Найвагомішим виданням XIX ст. став "Каталог наукових статей" (Catalogue of Scientific Papers, 1867—1902, 1914—1925), укладений Лондонським королівським товариством і розрахований на підготовленого читача-фахівця. Якщо в першій серії з шести томів розписано зміст понад 1500 журналів англійською, французькою, німецькою, італійською, шведською та голландською мовами за 1800—1863 рр., то в четвертій зафіксовано статті з наукової періодики (1884—1900) й іншими європейськими мовами (іспанською, російською, чеською, угорською, румунською тощо).

Лондонському королівському товариству також належала ідея підготовки "Міжнародного каталогу наукової літератури" (International Catalogue of Scientific Literature, 1902—1919) — поточного щорічного покажчика природничо-наукових видань. Брак фінансів змусив членів товариства звернутися до академії наук та інших наукових установ низки країн з пропозицією про спільну роботу над каталогом. Отже, кожен з учасників відповідав за підготовку бібліографічних описів книг і журналів відповідної тематики своєї країни.

За змістом "Міжнародний каталог" являв собою бібліографічний покажчик, адже охоплював праці з математики, астрономії, фізики, хімії, мінералогії, геології, географії, ботаніки, зоології, анатомії, фізіології, психології й антропології незалежно від місця й виду видання. Принципи його підготовки та організації бібліографи обговорювали на міжнародних конференціях (1896, 1898,

1900), завдяки чому було розроблено спеціальну схему класифікації (17 розділів) та інструкцію зі складання бібліографічних карток. За виконання роботи відповідали спеціально створені місцеві бюро.

Отже, "Міжнародний каталог" став першою колективною працею науковців різних держав (охоплюючи США, Японію та Мексику), у 17 галузевих серіях якої було зафіксовано книги й журнальні статті 34 країн за 1901—1919 рр.

Завдання обліку статей із наукових журналів і збірок намагалася розв'язати німецька видавнича фірма Ф. Дітріха. "Міжнародна бібліографія журнальних статей, включаючи статті зі збірок" (Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur mit Einschluss von Sammelwerken) побачила світ 1896 р. як "Бібліографія німецької журнальної літератури" (Bibliographie der Deutschen Zeitschriftenliteratur), що 1911 р. дістала підзаголовок "Серія А". А створена того самого року "Серія В" мала назву "Бібліографія іншомовної журнальної літератури" (Bibliographie der fremdsprachigen Zeitschriftenliteratur). На відміну від "Міжнародного каталогу", покажчик Ф. Дітріха мав вузькі географічні рамки. У виданні реєстрували переважно німецькомовні журнали й, меншою мірою, наукову періодику італійською, англійською, французькою та голландською мовами. І це не дивно, адже завдання все-світнього охоплення літератури зусиллями лише однієї видавничої фірми навряд чи можна було реалізувати в повному обсязі.

Такі проблеми притаманні й "Міжнародному покажчику до періодичних видань" (International Index to Periodicals Devoted Chiefly to the Humanities and Science), уперше опублікованому 1913 р. американською фірмою Х. Вілсона. Міжнародний статус видання також доволі умовний, оскільки його основне джерело становила американська наукова періодика, а іноземну частину — здебільшого англійські книжки. Нині покажчик виходить щороку навесні під назвою "Покажчик соціальних і суспільних наук" (Social Sciences Humanities Index) і містить записи на понад 200 журналів наукового змісту США й Великої Британії.

У 1932 р. у видавництві Р. Р. Баукера побачило світ перше видання "Міжнародного довідника періодики Улрік" (Ulrich's International Periodicals Directory), котре підготувала завідувач відділу періодики Нью-Йоркської публічної бібліотеки К. Улрік. На відміну від попередніх, "Улрік" (як зазвичай називають покажчик) не розписує змісту журналів, збірок та інших періодичних і продовжуваних видань, а надає лише їх систематизований бібліографічний перелік, не обмежуючись рамками певної галузі знання. У першому виданні було враховано майже шість тис. назв переважно американських журналів. З часом географічні межі обліку розширювалися, змінювалися структура й наповнення тематичних рубрик. Видання останніх років складаються з п'яти томів і охоплюють відомості про понад 170 тис. назв серіальних (періодичних, таких, що тривають, і серійних) видань із 200 країн. Від 32 видання (1993—1994) до покажчика журналів додали окремий том із газет. Якщо в перші десяти-

ліття каталог виходив раз на два-три роки, то нині в оновленому й актуалізованому форматі — щорічно. Разом із бібліографічною інформацією користувачеві надають поштові й електронні адреси, номери телефонів і факсів. Версію "Ulrich's Plus" на CD-ROM оновлюють щоквартально, в онлайн-режимі — щомісячно. Пошук видань в електронних версіях здійснюється за 24 ознаками і 2569 предметними рубриками.

До бібліографічних видань із міжнародним охопленням іноді відносять і заснований 1898 р. американським видавцем Х. Вілсоном "Кумулятивний покажчик книг" (Cumulative Book Index, CBI), що від 1929 р. має підзаголовок "Світовий покажчик книг англійською мовою". Слід мати на увазі, що, хоча він і відбиває видавничу продукцію багатьох країн, проте облік обмежено лише виданнями англійською мовою. Це зауваження стосується й бібліотечних каталогів найбільших бібліотек світу, котрі закордонні автори відносять до міжнародних бібліографічних репертуарів. Така класифікація бібліотечних каталогів правильна лише з погляду того, що у фондах національних та інших великих бібліотек наявні видання, випущені в різних країнах світу та в різні історичні періоди. Однак жодна бібліотека не має й не може мати у фондах вичерпного та повного репертуару світової видавничої (друкарської й іншої) продукції. Будь-яка національна, спеціалізована чи університетська бібліотека комплектує фонди, керуючись певними принципами. Природно, що формування фонду зарубіжних видань є однією з функцій бібліотеки, але не пріоритетною. Крім того, бібліотечні каталоги створюють для якнайповнішого забезпечення запитів читачів та ефективного використання бібліотечних ресурсів, тому називати їх бібліографічними репертуарами з міжнародним охопленням можна вельми умовно. Водночас варто враховувати, що бібліотечні каталоги — надзвичайно вагоме джерело повного бібліографічного опису документів і бібліографічної інформації про їх місцезнаходження. З огляду на це, було започатковано проєкт зі створення міжнародного "Каталогу коротких заголовків інкунабул" (The Incunabular Short Title Catalogue, ISTC), ініціатором якого стала Британська бібліотека (1980). Пізніше до його укладання долучилися й інші великі бібліотеки, що відповідають за підготовку своїх національних розділів [2].

Отже, цілком очевидною та вагомою умовою підготовки міжнародних бібліографічних покажчиків є ефективна співпраця національних бібліотечних, бібліографічних та інших інформаційних установ держав світу, що й віддзеркалює зміст другої дефініції поняття "всесвітня бібліографія". Особливої актуальності міжнародна бібліографічна співпраця набула останніми десятиліттями ХХ ст. завдяки значному розвитку книговиробництва й інформаційних технологій.

Зародження міжнародної бібліографічної співпраці

Становлення міжнародної бібліографічної співпраці як одного з напрямів бібліографічної діяльності відбулося у другій половині ХІХ ст. і було зумовлено

інтенсивним розвитком видавничої справи та, як наслідок, зростанням обсягів випуску друкарської продукції й створенням у багатьох країнах світу національних бібліографічних і бібліотечних товариств. Не менш важливою обставиною є і прогрес ключових галузей наукового знання, про що свідчить низка вагомих відкриттів того періоду, що скерували подальший розвиток світової науки.

В історії міжнародної бібліографічної співпраці умовно виокремимо два етапи: 1) створення перших міжнародних бібліографічних організацій і формування фундаментальних принципів міжнародної бібліографічної співпраці (кінець ХІХ ст. — 1939 р.); 2) подальший розвиток основ міжнародної бібліографічної співпраці, розроблення її правових, методологічних і методичних засад (від 1945 р.).

Цілком упевнено можна зробити висновок, що завдяки діяльності Лондонського королівського товариства зі створення "Міжнародного каталогу наукової літератури" було закладено основи міжнародної бібліографічної співпраці. Проте, найбільш значущою подією кінця ХІХ ст. стало заснування у Брюсселі Міжнародного бібліографічного інституту (МБІ) (Institut International de Bibliographie, 1895) за ініціативою П. Отле й А. Лафонтена. Організації МБІ передувала міжнародна бібліографічна конференція, на якій і було ухвалено рішення про створення "особливого приватного вченого товариства" для вивчення "питань, що стосуються бібліографії, представництва бібліографічних інтересів і розвитку міжнародної бібліографії" [1; 2].

Науково-бібліографічна діяльність МБІ відбувалася у трьох основних напрямках:

- розроблення й створення міжнародної Універсальної десяткової класифікації (УДК);
- розроблення міжнародних правил каталогізації;
- складання Універсального бібліографічного репертуару (УБР), що став першим значним міжнародним бібліографічним проєктом.

Мету УБР (Repertoire Bibliographique Universel) розробники вбачали у віддзеркаленні всієї друкарської продукції, виданої у світі від зародження книгодрукування до початку ХХ ст. Результатом реалізації програми мало стати світове зведення видань, розташованих в алфавітному й систематичному порядку. Ще на засновницькій конференції (1895) було сформульовано вимоги до складання репертуару: "...Рухливість (картковий варіант); систематична організація каталогу (на основі переробленої Десяткової класифікації американського бібліографа М. Дьюї); міжнародність і офіційність цієї діяльності". Крім того, учасники конференції наголосили на потребі введення в усіх країнах однакового законодавства про обов'язковий примірник і правил його надсилання до спеціально створених офіційних установ.

Розпочинаючи роботу над УБР, розробники сподівалися, що його підготовка потребує не більше п'яти років. На початок Першої світової війни було

zareestrovano майже 17 млн бібліографічних описів, упорядкованих у кілька великих картотек: основний репертуар книг і статей в алфавітному і систематичному порядку; так званий документаційний репертуар, що містив відомості про графічні документи (карти, ноти, креслення, образотворчу продукцію); "побічні" репертуари (бібліографічна термінологія, матеріали щодо Десяткової класифікації й бібліотечної справи тощо). І тоді ж "стала очевидною утопічність цієї ідеї — силами МБІ створити репертуар усієї світової друкарської продукції за 4,5 століття, тоді як у багатьох країнах ще не було підбито підсумків національної видавничої діяльності". Отже, головним результатом діяльності МБІ стало усвідомлення, що підготовку й випуск міжнародних бібліографічних покажчиків неможливо здійснити без участі бібліотечно-бібліографічних установ усіх країн, без створення міжнародних координаційних центрів та уніфікованої методологічної бази бібліографії.

Розв'язання зазначених проблем стало змістом основних напрямів діяльності МБІ, зусиллями й за участю якого в період до початку Першої світової війни було проведено кілька великих міжнародних нарад, присвячених проблемам бібліографії. У 1908 р. відбулася Міжнародна конференція з бібліографії та документації, учасники якої порушили питання про започаткування при МБІ відділу універсальної документації та перейменування організації на Міжнародний інститут бібліографії та документації. У 1910 р. МБІ організував Міжнародний конгрес з бібліографії та документації.

На жаль, політична ситуація в Європі та фінансові проблеми МБІ не дали змоги завершити визначені завдання. На Міжнародному конгресі бібліотекарів і бібліофілів (1923) П. Отле, продовжуючи боротися за реалізацію проекту УБР, вніс пропозицію про підготовку в усіх країнах національних репертуарів як єдино можливої бази для його успішного завершення. Науковець домігся, аби Ліга націй офіційно визнала УБР зведеним каталогом національних репертуарів друкарської продукції. Проте й це не врятувало ситуацію: 1931 р. відділ документації МБІ реорганізовано в Міжнародний інститут документації, на основі якого 1938 р. створено Міжнародну федерацію документації (Federation International de Documentation, FID).

У період між двома світовими війнами було започатковано 15 міжнародних бібліотечно-бібліографічних організацій, у тому числі Міжнародну федерацію бібліотечних асоціацій (ІФЛА) (The International Federation of Library Associations, IFLA). Уперше з пропозицією про потребу її створення виступили члени Асоціації французьких бібліотекарів на Міжнародному бібліотечному конгресі у Празі (1926). Згодом було проведено кілька нарад, учасники яких обговорювали організаційні та фінансові питання. У 1927 р. на 50-й щорічній конференції Бібліотечної асоціації Великої Британії в Единбурзі засновано Міжнародний бібліотечний і бібліографічний комітет та затверджено програму його діяльності й статут. У 1929 р. на його

основі, згідно з постановою I Міжнародного конгресу бібліотекарів і бібліографів, засновано ІФЛА. Її найважливіша функція полягала в організації загального форуму, де бібліотекарі різних країн обмінювалися б ідеями та досвідом, обговорювали актуальні питання, налагоджували контакти.

Спочатку діяльність ІФЛА охоплювала здебільшого європейський і трансатлантичний регіони. У 1930-ті рр. до організації долучилися Китай, Індія, Японія, Мексика, Філіппіни, Єгипет і Палестина, що значно розширило сферу її діяльності в напрямі поглиблення міжнародного взаєморозуміння й інтелектуальної та культурної взаємодії.

Для наступного етапу міжнародної бібліографічної співпраці, що розпочався після Другої світової війни, характерне значне розширення контактів між країнами. Було відновлено діяльність багатьох бібліотечно-бібліографічних організацій, а також створено нові, що відбивали інтереси певних регіонів, як-от: "Скандинавська асоціація бібліотекарів наукових бібліотек" (1947), "Європейський центр документації та інформації" (1952), "Міжамериканська асоціація бібліотекарів і документалістів у галузі сільського господарства" (1953), "Федерація бібліотечних асоціацій Азії" та "Міжнародна асоціація розвитку центрів документації, бібліотек і архівів в Африці" (1957), "Міжнародний центр документації з соціальних та економічних питань країн Африки" (1961) та інші.

Створення Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)

Вагоме значення для розвитку бібліографії та міжнародної бібліографічної співпраці мало створення в листопаді 1945 р. Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO). Ця міжурядова організація діяла на основі статуту й концентрувала зусилля на збереженні культурної та духовної спадщини людства — книг, витворів мистецтва й пам'яток історичного та наукового значення. У галузі бібліографії ЮНЕСКО виконує координувальну функцію, за її сприяння випускається низка міжнародних галузевих і тематичних бібліографічних покажчиків. Серед журналів, що видає організація, виокремимо бюлетень чотирма мовами "Новини бібліографії, документації і термінології".

Серйозні зміни відбувалися і в діяльності ІФЛА. У повоєнні роки значно розширилася географія учасників, що було пов'язано з коригуванням усіх напрямів роботи, переглядом питань організаційного, адміністративного й професійного характеру. Нині ІФЛА налічує понад 1500 членів зі 140 країн.

На 42-й сесії (1976) ухвалено новий статут, а організація дістала розширену назву — *Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ*. Згідно зі ст. 2 статуту, ІФЛА є незалежною міжнародною неурядовою некомерційною асоціацією, завдання якої полягають у тому, щоб сприяти розвитку міжнародного взаєморозуміння, співпраці, проведенню дис-

кусій, досліджень і розробок в усіх галузях бібліотечної справи, охоплюючи бібліографію, інформаційну діяльність і підготовку кадрів. Ефективність професійних дій ІФЛА, спрямованих на розв'язання поставлених завдань, безпосередньо залежить від співпраці й участі її членів і філій, а також від організаційної структури. Робота ІФЛА відбувається в секціях: 35 секцій і 10 круглих столів згруповано у 8 відділів, що формуються відповідно до типів бібліотек.

Кількість і завдання секцій постійно корегують залежно від спектра поточних проблем. Діяльність з реалізації основних програм ІФЛА керує Професійне бюро, а управління політикою та ресурсами здійснює Виконавче бюро. Для розв'язання найактуальніших питань Професійне бюро уповноважено створювати так звані робочі групи, що після дворічного періоду можуть бути розформовані чи реорганізовані в круглі столи.

За роки функціонування ІФЛА придбала почесне право представляти інтереси світової бібліотечно-бібліографічної спільноти й виступати від її імені. ІФЛА має консультативний статус "А" (найвища класифікація) при ЮНЕСКО. Це означає, що ЮНЕСКО, зокрема відділ Загальної інформаційної програми, а в окремих випадках й інші відділи, консультуються з ІФЛА під час підготовки міжнародних чи регіональних програм, що перебувають в її компетенції. У межах консультативних відносин ЮНЕСКО вдається до допомоги ІФЛА, укладаючи з нею угоди про проведення наукових досліджень та організацію семінарів і нарад.

Після консультацій з експертами різних країн, вивчення діяльності й аналізу документації про інформаційні центри сформовано концепцію програми Всесвітньої системи наукової інформації (Universal System for Information in Science and Technology, UNISIST) і створено Інформаційний центр UNISIST. Програма не ставить завдання організації єдиного світового інформаційного центру, а передбачає створення необхідних умов для координації та кооперації діяльності національних центрів UNISIST з метою інформування про видання наукової тематики в міжнародному масштабі.

У 1974 р. за ініціативою ЮНЕСКО відбулася Міжурядова конференція з планування національних інфраструктур документації, бібліотек і архівів, на якій було надано рекомендації щодо створення національних інформаційних систем (The National Information System, NATIS). У документах ЮНЕСКО концепцію NATIS сформульовано так: "Конкретна форма і характер національної інформаційної системи, що складається з низки підсистем, можуть бути різними, але кінцевою метою має залишатися координація всіх її елементів. Елементами, що становлять структуру NATIS, є служби, що беруть участь в інформаційному забезпеченні всіх секторів суспільства і всіх категорій споживачів. Завдання NATIS полягає в тому, щоб усі особи, залучені до політичної, економічної, наукової, просвітницької, соціальної та

культурної діяльності, здобували потрібну інформацію, що підвищить суспільну корисність їхньої роботи".

Від 1975 р. у "Бюлетені ЮНЕСКО для бібліотек" введено постійний розділ "Хроніка діяльності в галузі NATIS", і від того самого року виходить спеціальний інформаційний листок "Новини NATIS". Ухвалення програм UNISIST і NATIS потребувало затвердження нової програми інформаційної діяльності ЮНЕСКО, прийнятої на Генеральній конференції 1976 р., — Загальної інформаційної програми.

У межах реалізації проєкту UNISIST 1972 р. створено Міжнародну систему даних про періодичні видання (The International Serial Data System, ISDS), мета якої — формування міжнародної бази даних про періодичні та продовжувані видання. На її основі випускають реєстр періодичних видань і бюлетень нових, перейменованих і таких, що припинилися, видань. Бібліографічну інформацію надають національні центри понад 200 країн. База даних, що нині містить відомості про 600 тис. назв, щорічно поповнюється й публікується Міжнародним центром ISDS.

Вивченню стану, проблем і тенденцій розвитку як національної бібліографії, так і міжнародної бібліографічної співпраці, визначенню місця бібліографії в системі науково-технічної інформації, перспективам розвитку автоматизації бібліографічних процесів постійну увагу приділяє Бібліографічна комісія ІФЛА, організована 1965 р. Розроблення концепцій програм UNISIST і NATIS, перші дослідження використання формату MARC, створення *Міжнародного стандартного бібліографічного опису* — сукупність цих заходів дала змогу закласти фундамент проєкту нової довгострокової програми, спрямованої на формування всесвітньої системи обміну бібліографічною інформацією про всі видання, що виходять у світі, — *Універсального бібліографічного обліку* (Universal Bibliographic Control, UBC). Уперше проєкт програми обговорювали учасники 36-й сесії Ради ІФЛА (1970), а 1974 р. на конференції ІФЛА з NATIS було схвалено концепцію та програму UBC. Її мета — зробити доступними в загальноприйнятій формі основні бібліографічні дані про всі опубліковані у світі видання. Висуваючи концепцію UBC, ІФЛА запропонувала ЮНЕСКО прийняти її як основу для організації всесвітньої системи обліку та обміну бібліографічними даними.

Програма UBC спирається на два основні положення: кожна країна самостійно здатна готувати національні бібліографічні описи; міжнародні правила бібліографічного опису мають визнати всі країни. Ці тези визначають й основні напрями реалізації UBC: розвиток національної бібліографії (її проблемам було присвячено Міжнародний конгрес 1977 р.) і розроблення міжнародних бібліографічних стандартів. Система не була б такою актуальною, якби не постало вкрай важливе завдання поліпшення методів бібліографічного обліку. Виникнення нових наук не лише зумовило потребу в інформації з широкого спектра питань, а й спонукало до пошуку документів, виданих

за кордоном. Програма UBC, що припускає одноразове бібліографічне оформлення документів і подальше багаторазове й багатоаспектне використання каталожних записів, дає змогу розв'язати проблему забезпечення споживачів необхідними джерелами бібліографічної інформації.

У 1971 р. опубліковано набір правил *Міжнародний стандартний бібліографічний опис* (International Standard Bibliographic Description, ISBD), підготовлений Комісією з каталогізації ІФЛА і затверджений лише 1976 р. *Міжнародною організацією зі стандартизації* (International Standard Organization, ISO). Справжній стандарт поширювався тільки на монографічні видання (M) і був рекомендований як міжнародний зразок для розроблення відповідних національних стандартів. Отже, ISBD не є стандартом в повному розумінні, а лише рекомендаціями ІФЛА, що становлять основу національних стандартів і правил складання бібліографічних описів. Головна мета ISBD — підтримувати міжнародний обмін бібліографічними записами, забезпечити умови для їх сумісності, щоб записи, створені в одній країні, можна було вносити в бібліотечні каталоги й бібліографічні покажчики іншої; сприяти перекладу бібліографічних записів у машиночитній формі.

Спроби використовувати ISBD (M) для опису інших видів видань спонукали до створення робочих груп із розроблення нових спеціалізованих ISBD. Як результат, 1977 р. оприлюднено ISBD (NBM) — для не книжкових матеріалів (Non-book Materials); ISBD (S) — для серіальних видань (Serials); ISBD (CM) — для картографічних видань (Card-materials); ISBD (G) — загальний (General), або генеральний, стандартний, бібліографічний опис. Після схвалення стандартних описів Міжнародним конгресом (1977) настав новий етап у реалізації програми UBC — робота з їх впровадження, подальшого вдосконалення й актуалізації, що є обов'язковою умовою розвитку сучасної практики національного поточного бібліографічного обліку.

На 51-й сесії ІФЛА (Чикаго, 1985) повідомлялося, що раніше затверджені правила ISBD для книг, серіальних видань, не книжкових матеріалів і картографічних видань переглянуто. Наступними роками тривала робота з підготовки правил ISBD для нотних видань (Printed Music) — ISBD (PM); комп'ютерних файлів (Computer Files) — ISBD (CF); антикварних книг (Antiquarian — від 1801 р.) — ISBD (A); складових частин документів (Component Parts) — ISBD (CP). Учасники 64-ої сесії ІФЛА (Амстердам, 1998) обговорювали правила каталогізації електронних видань і видань на CD-ROM, за результатами яких було розроблено міжнародні рекомендації щодо бібліографічного опису електронних ресурсів (Electronic Resources) — ISBD (ER).

До теперішнього часу ІФЛА підготувала новий проєкт ISBD (CR) — ISBD for Serials and Other Continuing Resources — опис серіальних та інших продовжуваних видань (ресурсів) замість ISBD (S). Триває робота над новим варіантом ISBD (M), що

передбачає зміну статусу окремих бібліографічних елементів і скорочення обов'язкових у бік факультативних. У мінливих умовах останнього десятиліття пріоритетним принципом міжнародного стандартного бібліографічного опису є подання відомостей у тій формі, як їх наведено в документі (об'єкті опису). Обміну думками й дискусіям, присвяченим організації та структурі бібліографічного опису, значну увагу приділено на шпальтах "Журналу ІФЛА" (IFLA Journal), що регулярно публікує доповіді та звіти з перегляду ISBD.

Одним з обов'язкових елементів бібліографічного опису є міжнародні стандартні номери, затверджені на початку 1970-х рр. ISO. Це *Міжнародний стандартний номер книги* (International Standard Book Number, ISBN) і *Міжнародний стандартний номер серіальних видань* (International Standard Serial Number, ISSN), що дало змогу вдосконалити облік видань і контроль за їх рухом, підвищити ефективність оформлення й виконання замовлень, оптимізувати обмін бібліографічною інформацією між національними бібліографічними агентствами, бібліотеками, видавничими й книготорговими фірмами, прискорити пошук бібліографічних відомостей в автоматизованих базах даних.

Уперше стандартні номери розпочали використовувати в книжковій торгівлі Великої Британії наприкінці 1960-х рр. Вони склалися з префіксів (номерів) видавництва і порядкових номерів книги. Сучасного формату ISBN набув лише 1971 р.

Згідно із затвердженими правилами, ISBN друкується на обкладинці видання чи на звороті титульного аркуша. *Міжнародний стандартний номер книги*, наданий кожному виданню, є унікальним, це обов'язковий елемент національного бібліографічного опису.

До серіальних видань у міжнародній практиці відносять періодичні, продовжувані та серійні видання, кожному з яких привласнюють ISSN.

За надання ISBN і ISSN відповідають Міжнародне агентство ISBN і Міжнародне агентство ISSN, що виділяють країнам відповідні ідентифікатори, контролюють правильність складання номерів, пропагують систему стандартної нумерації. В межах країни ці функції виконують національні агентства. У другій половині 1980-х рр. ISBN було трансформовано в штриховий код (barcode), що містить набір цифр, індивідуальний для кожного видання. Спочатку штриховий код створював додаткові труднощі під час обліку книжок, а наразі містить тільки ідентифікатори ISBN.

На одній із нарад, що відбулися наприкінці 1980-х рр., — *Міжнародній нараді зі стандартної нумерації* (Західний Берлін) — учасники порушили питання про введення міжнародної стандартної нумерації для нотно-музичної видавничої продукції й привласнення всім відповідним виданням *Міжнародного стандартного номера нотних видань* (International Standard Musical Number, ISMN). Слід врахо-

увати, що музичні та нотні видання у світовій видавничій практиці випускає обмежена кількість видавництв.

Головною умовою ефективного обміну бібліографічними відомостями на машиночитних носіях є уніфікація процесів, пов'язаних із відбором, введенням, зберіганням і трансляцією цієї інформації. Нині в багатьох країнах для підготовки машиночитних версій бібліографічних покажчиків використовують формат MARC (Machine-Readable Cataloguing — машиночитна каталогізація), розроблений наприкінці 1960-х рр. фахівцями Бібліотеки Конгресу США для організації й поширення в машиночитній формі бібліографічних відомостей, структурованих відповідно до міжнародних правил каталогізації та об'єднаних у національні й локальні бази даних. Інакше кажучи, комунікативний формат MARC — це комплекс уніфікованих вимог до організації й подання (структура, склад, зміст, форма) бібліографічних та інших даних у машиночитній формі. Спочатку як носії використовували перфокарти, перфострічки, згодом — магнітні стрічки, й лише від середини 1970-х рр. — електронні носії інформації.

На першому етапі формат MARC був призначений для переведення в машиночитну форму бібліографічних відомостей лише про книги. Проте його структура давала змогу складати машинні описи й на решту видів друкарської продукції. Ці переваги зумовили швидке поширення формату як у США, так і за кордоном. Уже 1971 р. *Американський національний інститут стандартів* затвердив формат MARC як національний, а 1973 р. на його основі було затверджено міжнародний стандарт структури машиночитного бібліографічного запису — ISO 2709—1973.

Популярність формату MARC як уніфікованої автоматизованої мови бібліографічних записів сприяла тому, що впродовж 1970—1980-х рр. було розроблено версії, що враховують орфографічні, стилістичні й інші особливості різних мов: CANMARC (Канада), UKMARK або BLMARC (Велика Британія), FINMARC (Фінляндія), AUSMARC (Австрія), MAB (Німеччина), ANNAMARC (Італія). Одночасно постала проблема сумісності всіх лінгвістичних варіантів і розроблення єдиного ключового формату, котрим став *Міжнародний комунікативний формат* UNIMARC (Universal MARC). Його основним призначенням є забезпечення міжнародного обміну бібліографічними даними в машиночитній/електронній формі між національними бібліографічними агентствами. UNIMARC також використовують як модель для створення нових електронних бібліографічних форматів. Завданням UNIMARC є встановлення міток, індикаторів і кодів підполів, що привласнюють бібліографічним записам в електронній формі, а також структури й наповнення формату, в якому записи та визначники їхнього змісту зберігаються на електронних носіях. UNIMARC поширюється на монографії, серіальні видання, картографічні матеріали, ноти, звукозаписи, графіку, проєкційні та відеоматеріали з резервуванням полів для комп'ютерних файлів. Міжнародний формат

орієнтований на ISBD, тоді як національні враховують місцеві традиції та правила каталогізації. Наприклад, американський формат USMARC розроблено на основі Англо-американських правил каталогізації (AACR).

Досвід провідних країн свідчить, що в бібліотечно-бібліографічній практиці є відмінності між комунікативним і національним форматами. Так, Національна бібліотека Франції здійснює каталогізацію в національному форматі, а обмін бібліографічною інформацією — у форматі UNIMARC. Аналогічна ситуація і в Італії (ANNAMARC і UNIMARC), Німеччині (MAB і UNIMARC), Фінляндії (FINMARC і UNIMARC) та інших країнах. Проте така відмінність наявна не скрізь, наприклад, у США каталогізація і обмін записами відбуваються у форматі USMARC.

На 67-й сесії ІФЛА (2001) керівник програм М. Ф. Плассар оголосила про завершення перегляду формату UNIMARC з урахуванням нових умов і випуск 2002 р. значно розширеного й виправленого "Керівництва з UNIMARC".

Проблеми уніфікації та сумісності бібліографічних записів у машиночитній, а згодом і в електронній формі спонукали до створення 1967 р. у США в Огайо (штат Колумбія) єдиного центру кооперативної каталогізації — OCLC (Ohio College Library Center). Нині це *Автоматизований бібліотечний центр з інтерактивним доступом* (Online Cataloguing Library Center), що виконує функції не лише загальнонаціональної, а й міжнародної установи з каталогізації. Основна ідея його створення полягала в тому, щоб зосередити в одному місці всі процеси бібліографування й систематизації, куди зацікавлені установи (видавництва, бібліотеки, інформаційні служби тощо) спрямовуватимуть відомості про різні види документів.

Використовуючи нові електронні технології та засоби телекомунікації, центр отримує так звані бібліографічні звіти (сукупність бібліографічних відомостей про документ) у довільній формі та редагує їх відповідно до електронного формату UNIMARC і бібліографічних стандартів ІФЛА. Електронна база даних (WorldCat), що формується в такий спосіб, забезпечує доступність і обмін бібліографічними відомостями між усіма бібліографічними установами. Нині центр об'єднує в кооперативній каталогізації та обслуговує 41 тис. бібліотек із 82 країн світу, надаючи повний спектр послуг із каталогізації, доступ до всесвітніх баз даних і діалогових довідково-бібліографічних служб, а також корпусу матеріалів щодо Десятькрової класифікації Дьюї. Одним із головних завдань формування бази даних є обов'язкова вказівка на місце розташування документа. Діяльність OCLC спрямовано на виконання заявленої місії — "розвиток доступу до всесвітньої інформації й мінімізація витрат бібліотеки на послуги".

Новим етапом у реалізації програм UBC стало обговорення й ухвалення 1987 р. концепції програми *Універсальний бібліографічний облік і Міжнародної*

програми MARC (Universal Bibliographic Control and International Machine-Readable Cataloguing, UBCIM). Її основною ідеєю є сприяння "обміну та використанню сумісних бібліографічних записів між бібліотеками загалом і національними бібліографічними установами зокрема. Мета програми може бути досягнута завдяки стандартизації бібліографічних описів, а також вибору форми точок доступу в бібліографічний запис. Універсальність буде забезпечено в тому разі, якщо кожна країна схвалить принцип, за яким національне бібліографічне агентство несе відповідальність за бібліографічну сумісність описів творів друку цієї країни; описи мають відповідати міжнародним бібліографічним стандартам і складатися в машиночитній чи іншій формі, придатній для обміну між бібліографічними установами різних країн". Отже, основні положення програми UBC було переглянуто й актуалізовано з огляду на впровадження сучасних інформаційних технологій, що дають змогу усунути дублювання під час створення й конвертації бібліографічних записів, а також забезпечують їх доступність споживачам різних континентів. Центром програми є Німецька бібліотека у Франкфурті-на-Майні.

Програма UBCIM є однією з п'яти довгострокових програм ІФЛА, кожна з яких має цілі й завдання, але всі вони утворюють єдине поле діяльності цієї організації, оскільки підпорядковані спільній ідеї.

Головна мета програми *Загальна доступність видань* (Universal Availability of Publication, UAP) — зробити якнайповнішою доступність усіх видань (тобто зафіксованих у друкованій формі знань, призначених для загального користування) для всіх потенційних споживачів, де б і коли б не виникла в них потреба. На практиці це положення має бути підтримано через виявлення перешкод і розроблення оптимальної моделі доступності видань на всіх рівнях (від місцевого до міжнародного) і на всіх стадіях (від публікації нових матеріалів до збереження останніх примірників). Штаб-квартиру програми розташовано в *Центрі із забезпечення документації Британської бібліотеки*.

Програма *Універсальна передача даних і телекомунікації* (Universal Dataflow and Telecommunications, UDT) сприяє розвитку електронного обміну інформацією між бібліотеками та їхніми користувачами, а також між бібліотеками, видавцями та іншими інформаційними службами як на національному, так і на міжнародному рівнях. Координаційний центр проєкту працює в Національній бібліотеці Канади.

Порівняно нещодавно народилася ідея програми *Розвиток бібліотечної справи у країнах третього світу* (Advancement of Librarianship in the Third World, ALP), призначеної для надання допомоги бібліотечним установам, а також для підтримання бібліотечної справи, бібліотечної професії та інформаційної діяльності у країнах, що розвиваються. Програма охоплює широкий спектр функцій ІФЛА й відіграє

важливу роль у самоорганізації та саморозвитку федерації як каталізатора успішної роботи організації в зазначених державах. Центром цієї програми є Уппсальський університет у Швеції.

Реалізація програми UBCIM, наголосимо, неможлива без організації національного бібліографічного обліку в усіх країнах. Водночас вона спрямована на розвиток національної бібліографії. Цьому завданню підпорядковано й програму *Каталогізація у виданні* (Cataloguing in Publication, CIP), затверджену за пропозицією ЮНЕСКО як міжнародну на Паризькому конгресі (1977). Ідея про те, щоб книга виходила друком одночасно з публікацією її бібліографічного опису, що давно ширилася поміж бібліографів, викристалізувалася лише в добу новітніх інформаційних технологій. Змістом програми CIP є принцип, згідно з яким бібліографічний запис у формі анотованої каталожної картки публікують у виданні (зазвичай на звороті титульного аркуша) і в такий спосіб він з'являється раніше, ніж в поточних бібліографічних покажчиках. Проте широке використання комп'ютерної техніки дало змогу вдосконалити програму, аби вносити перспективні бібліографічні записи на видання, що тільки готуються до виходу, в системи ПНБ і доводити ці відомості до споживачів задовго до випуску документів (наприклад, серія N "Німецької бібліографії" має назву "Монографії та періодика, що готуються до випуску, — CIP"). Зазвичай інформацію про заплановані видання публікують за три—шість тижнів (щонайбільше — два місяці) до їх виходу у світ. Видавці належно оцінили програму, адже вона дає змогу формувати читацькі потреби й купівельний попит завдяки випереджальному інформуванню про заплановані новинки. До того ж передавання й розміщення бібліографічних відомостей для видавців безоплатні.

За ініціативою ІФЛА та ЮНЕСКО 1982 р. організовано міжнародний семінар із CIP для розроблення уніфікованих правил приведення бібліографічних відомостей і затвердження відповідного міжнародного стандарту.

У грудні 2001 р. Бібліотека Конгресу США оголосила про те, що чинні способи надання видавцями інформації про книги, що друкуються, анулюються й залишається лише один — електронний (Electronic CIP), що значно скорочує цикл бібліотечно-бібліографічного опрацювання даних.

Правовласником програми CIP є Бібліотека Конгресу США. І хоча CIP не входить до комплексу основних програм ІФЛА, остання приділяє їй найбільшню увагу, вносячи обговорення пов'язаних із нею проблем на порядок денний міжнародних нарад, конференцій і семінарів. У структурі найбільших національних бібліотек чи національних бібліографічних агентств сформовано спеціальні служби Cataloguing in Publication.

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є питання про реєстрацію електронних ресурсів у національній бібліографії. Відкрити сесію Бібліографіч-

ної секції ІФЛА 2015 р. у Кейптауні було присвячено темі "Трансформації національної бібліографії з огляду на законодавство про обов'язковий примірник електронних ресурсів". І справді, в низці країн діє законодавство про обов'язковий примірник електронних ресурсів (у Швеції, наприклад, введено "Закон про обов'язковий примірник електронних матеріалів" — The Legal Deposit Act for Electronic Materials), відповідно до якого його об'єктами є й електронні книги, й певні види інших електронних ресурсів.

Отже, регламентація подальшого розвитку національної бібліографії та бібліографії загалом на міжнародному рівні насамперед пов'язана з розміщенням даних у мережевому середовищі з урахуванням новітніх технологічних досягнень.

Міжнародна бібліографічна співпраця постійно розширюється і поглиблюється, тому цілком вірогідним та очікуваним є розроблення нових проектів і програм за неодмінної умови подальшого вдосконалення й реалізації всіх наведених вище ініціатив.

Висновки. На підставі викладеного можна зробити такі висновки:

1. Багатоаспектність і різноманіття форм бібліографічної діяльності в Україні є позитивним чин-

ником. Що більше бібліографічних робіт — якісних і різноманітних, то легше забезпечувати багатоаспектні запити користувачів.

2. Технологічні проблеми, що стоять перед українськими бібліографами, багато в чому схожі із західними. Проте слід визнати, що жодної системи в наведенні бібліографічних даних в електронному форматі у нас немає, бракує загальноприйнятої типології електронних мережевих ресурсів (хоча й були спроби її розроблення), а також правил їх оформлення та опису. Відповідно, потрібна регламентація впорядкування електронних мережевих ресурсів — і власне бібліографічних, і так званих комплексних, в яких бібліографічна інформація є лише елементом ресурсу. Потрібно розробити новий вітчизняний стандарт опису електронних мережевих ресурсів, в якому слід обумовити, що місце розташування ресурсу в мережі — це URL (Uniform Resource Locator — уніфікований покажчик ресурсу), а не "режим доступу".

3. Слід розробити законодавчий акт, що передбачає надання, згідно із законом про обов'язковий примірник, і реєстрацію в органах національної бібліографії електронних мережевих ресурсів, насамперед електронних книг і мережевої наукової періодики.

Список використаної літератури

1. Швецова-Водка Г. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр." / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. — 3-тє вид., випр. та допов. — Рівне, 2011. — 231 с.
2. Грузинова Л. Б. Иностранная библиография : учебное пособие / Л. Б. Грузинова — Москва : Мир книги, 1997. — 164 с.
3. Симон К. История иностранной библиографии / К. Симон. — Москва, 1963. — 763 с.
4. Женченко М. Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посіб. / М. Женченко. — Київ : Жнець, 2011. — 255 с.
5. Беш Г. Видавець майбутнього: маркетинг і менеджмент у видавництві / Г. Беш, Й. Й. Вернер ; пер. з німецької. — Київ : Основи, 1994. — 176 с.

Mykola Senchenko

World bibliography and international bibliographic cooperation

The article considers and compares the main trends in the development of world bibliographic activities, the work of the IFLA Bibliography Section, which regulates international and national bibliography. A brief historical background on the aspects of the origin of the international bibliography is given and the specifics of compiling the first bibliographic indexes, such as "General Library", "Sea of Books", "Common European Lexicon of Books" and others.

The formation of international bibliographic cooperation as one of the areas of bibliographic activity dates back to the second half of the XIX century, that was related to intensive development of publishing business and, as a result, increase of producing of the printed products, and also with creation in many countries of the world of bibliographic and library national society.

Emphasis is placed on the great importance for the development of bibliography and international bibliographic cooperation of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

Attention is focused on the history of formation of the world bibliography, organizational and technological problems of bibliographic design of electronic network resources.

Keywords: world bibliography; bibliographic centers; library and bibliographic processes; automated information systems

References

1. Shvecova-Vodka G. (2011). *Vstup do bibliografознавства : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр."*. 3 вид., випр. та допов. Рівне.
2. Gruzinova L. B. (1997). *Inostrannaya bibliografiya : uchebnoe posobie*. Moskva: Mir knigi.
3. Simon K. (1963). *Istoriya inostrannoj bibliografii*. Moskva.
4. Zhenchenko M. (2011). *Zagalna i specialna bibliografiya : navch. posib*. Kyiv: Zhnec.
5. Besh G., Verner J. J. (1994). *Vidavec majbutnogo: marketing i menedzhment u vidavnictvі* Kyiv: Osнови.

Надійшла до редакції 15 жовтня 2020 року

Ярослав Мудрий у "книгах многих": проблема бібліографічної реконструкції постаті києворуського законодавця

Ярослав Мудрий — великий князь і законодавець Київської Русі (до 1000-річчя з початку правління) : бібліогр. покажч. / Наук. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. історії держави і права України та зарубіж. країн, Наук. б-ка ; [уклад.: Д. В. Гончаренко, О. І. Самофал, О. О. Будецька ; відп. за вип. Н. П. Пасмор]. — Харків, 2019. — 92 с. : іл.

Поміж величних постатей української історії Ярослав Мудрий (978—1054) посідає особливе місце. Він не лише увійшов в літопис нашого життя як далекоглядний правитель Давньоруської держави, який примножив її могутність, а піднісся на той щабель, котрого, по суті, донині жодному з керівників нашої країни досягти не вдалося. Законодавець, якого вважають автором першого староруського юридичного збірника "Правда Ярослава", будівничий, ктитор славетного Софійського собору, який "книги многи" поклав в його бібліотеку. І відтоді, від першої згадки імені великого князя в "Повісті минулих літ", від "збірної похвали" 1037 р. княжій доброчинності й розпочинається історія і храму¹, і славнозвісної києворуської бібліотеки². Ярослав Мудрий усвідомлював вагоме, навіть стратегічне значення розвитку грамотності, освіти, культури, книжної та бібліотечної справи, законодавства, суворе дотримання його норм у державі.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, кафедра історії держави і права України та зарубіжних країн і Наукова бібліотека зазначеного ЗВО оприлюднили науково-бібліографічну працю "Ярослав Мудрий — великий князь і законодавець Київської Русі (до 1000-річчя з початку правління) (святкування відбулося відповідно до

Постанови Верховної Ради України "Про відзначення пам'ятних дат та ювілеїв у 2019 році" від 18.12.2018 № 2654-VIII).

Концепцію праці автори-упорядники виклали в передмові: правитель країни та її законодавство мають становити непорушний фундамент державності й міжнародного іміджу. За допомогою бібліографічних методів відбито такі теми, як історія держави та права України, періодизація історичних етапів; джерела й традиції вітчизняного законодавства; антологія української юридичної думки, зародження вітчизняної правової та політичної думки; юстиція за часів "Руської Правди"; право України доби Київської Русі, особливості формування українського права, Київська Русь XI ст. у міжнародних відносинах тощо.

Харківські дослідники враховують той чинник, що основними користувачами пропонованої праці стануть юристи, студенти університету, які насамперед послуговуватимуться фондом його Наукової бібліотеки. В покажчику віддзеркалено понад 700 од. зб. літератури, що побачила світ упродовж 1766—2019 рр. За типологією: монографії, підручники, посібники, наукові збірники, періодика, лекції. Різноманітний і спектр внесених до покажчика публікацій: наукові статті, тези, доповіді, рецензії, переклади, історичні та біографічні нариси, довідкові й художні видання тощо. Мова: українська, російська, англійська.

Зміст праці має такі розділи: Родовід та сім'я Ярослава Мудрого; Княжіння Ярослава Мудрого (1019—1054); Історичні письмові джерела; Історичні дослідження; Довідкові видання; Право за часів Ярослава Мудрого; Джерела права; Історико-правові дослідження джерел права; Культура та освіта за часів Ярослава Мудрого; Образ Ярослава Мудрого в художній літературі та мистецтві; Відзнака Президента України "Орден князя Ярослава Мудрого"; Вчені Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого — кавалери Ордена князя Ярослава Мудрого; Іменний покажчик; Додаток.

Ознайомившись лише зі змістом, можемо зробити висновок про інноваційну методику укладання покажчика. Дослідники додали в його структуру інформацію про відзначення сучасних юристів і науковців високими нагородами, умістили їхні фотографії та ілюстративний матеріал, що збагачує відомості про університет.

У межах розділів та підрозділів матеріал розташовано за хронологією, у межах року — за алфавітом. Представлено, зокрема, доробок таких авторів різних країн, як: М. Аркас, Д. Багалій, Д. Бантиш-Камєнський, К. Бестужев-Рюмін, Л. К. Гьотц, Б. Греков, М. Грушевський, М. Костомаров, І. Крип'якевич, В. Мавродин, С. Платонов, О. Пресняков, Б. Рибаків, В. Сергєєвич, С. Соловійова, М. Котляр, С. Плохій, В. Румянцев, М. Тихомиров, П. Толочко, Д. Ушаков,

¹ Дата заснування київського Софійського собору до сьогодні викликає суперечливі думки в науковому світі та є темою інших публікацій.

² Будь-який православний храм має книгозбірню, оскільки православна релігія — книжна, й відправи у соборах і церквах здійснюються обов'язково за наявності богослужбових книг. У "Повісті минулих літ" (1037) давньоруський письменник віддає шану Ярославу за його доброчинність, за те, що той кладе "книги многи". Покласти книги князь міг тільки в діючий собор, що обов'язково мав книгозбірню (див., напр.: Солонська Н. Г. Київський Софійський собор як доказова база існування бібліотеки XI ст. при ньому та книжкової культури княжої доби України // Православ'я в Україні : зб. матеріалів VII Міжнар. наук. конф. Ч. 2. Київ, 2017. С. 151—161; Її ж. Богослужбова співоча книга в бібліотеці XI ст. київського Софійського собору // Православ'я в Україні: Українська Церква в історії українського державотворення. До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію : зб. за матеріалами VIII Міжнар. наук. конф. Київ, 2018. С. 732—746.

І. Фроянов, І. Шекера, С. Юшков та інші. Отже, у фонді бібліотеки вишу зберігаються необхідні базові праці з історії та юриспруденції України.

Зазначені автори часто стояли на різних ідеологічних платформах, дотримувалися різних, інколи навіть протилежних наукових поглядів, проте бібліографія перебуває поза ідеологією і саме вона є одним із чинників, що дають можливість дійти об'єктивних наукових висновків і сформуванню власного погляду. Наприклад, автори-укладачі висвітлили у покажчику доробок таких учених, як В. Любимов³ та С. Юшков⁴. Досі, до речі, не надано юридичної оцінки ситуації, що склалася під час видання пам'ятки. Звернімо увагу на такі позиції в покажчику: Любимов В. П. Об издании "Русской Правды" / В. П. Любимов // Проблемы источниковедения. — Москва; Ленинград, 1936. — Сб. 2. — С. 299—314. — (Труды Историко-археологического института АН СССР; т. 17) та Юшков С. В. "Русская Правда" как кодекс русского феодального права (к 200-летию ее открытия) : докл. / С. В. Юшков // Труды первой научной сессии Всесоюзного института юридических наук, 27 января — 3 февраля 1939 г. — Москва, 1940. — С. 106—112. Ці публікації повертають нас до історії видання Археологічною комісією Всеукраїнської академії наук (АК ВУАН) тексту давньоруської пам'ятки (1928—1933).

С. Юшков розробив власний алгоритм дослідження тексту й запропонував внести в план АК ВУАН видання "Руської Правди". Згодом у листах до Комісії наполягав на тому, що це пам'ятка української культури й видати її має саме Всеукраїнська академія наук. Цю ідею підтримав і М. Грушевський. Фонд (Х) Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського містить вельми цікаві для дослідників матеріали, де відбито деталі процесу підготовки тексту, зокрема листування С. Юшкова з АК ВУАН і М. Грушевським. Не витримуючи пресингу, С. Юшков скаржився йому на постійне цькування з боку В. Любимова, який також незалежно займався підготовкою тексту "Руської Правди".

У 1928 р. в АН СРСР було створено комісію, що мала підготувати пам'ятку до друку, до складу якої увійшов і С. Юшков. У 1930 р. АН СРСР запропонувала Українській академії наук (далі — УАН) здійснити спільне видання збірника, для чого також було сформовано спеціальну комісію. Через хворобу С. Юшкова, який віддав пам'ятці 10 років життя, та незручність листування з ним через значну віддаленість (він тоді мешкав у Самарканді) підготовка текстів і коректура постійно затримувалися й видавництво навіть погрожуvalo розсіпати набір, оскільки зазнавало збитків.

В. Любимов висунув альтернативний варіант оприлюднення пам'ятки, котрий виклав у Доповідній записці щодо видання Троїцького списку "Руської

Правди" Історико-археологічному інституту АН СРСР, Археологічній комісії ВУАН, Інституту історії Білоруської АН. Врешті-решт збірник давньоруського права побачив світ (див., напр.: Правда Руська, Руська Правда. Тексти на основі 7-ми списків та 5 редакцій / склав та підготував до друку С. Юшков. Київ, 1935; Юшков С. В. Русская Правда Происхождение, источники, ее значение. Москва, 1950. Порівняємо: Любимов В. П. Новые списки Правды Русской // Правда Русская / под ред. Б. Д. Грекова. Москва; Ленинград. Т. III. 1947. Його ж. Списки Правды Русской // Правда Русская. Москва; Ленинград. Т. I. Тексты). До речі, жоден із фахівців не висвітлював ситуацію з авторськими правами, з їх можливими порушеннями в 1930-ті рр. під час видання пам'ятки. Юридичної оцінки тієї ситуації поки що не надано.

Віддаючи основну перевагу законодавчій проблематиці, автори-упорядники водночас розкривають і репрезентують читацькому загалові особистість великого київського князя.

Слід зауважити, що ім'я Ярослава Мудрого зустрічається в різних контекстах у багатьох історичних джерелах і наукових працях, біографічних енциклопедичних словниках, бібліографічних та біобібліографічних покажчиках, довідниках на кшталт "Видатні постаті України", "Визначні українці" тощо. Отже, можемо визначити цей потужний масив інформації як "книги многи". Є приклади наукового апарату до публікацій у фахових періодичних виданнях і збірниках наукових праць — пристатейна бібліографія. До цього ряду додамо й бібліографічні списки, що супроводжують електронні книжкові виставки в бібліотеках, невеликі за обсягом каталоги, підготовлені здебільшого до певних ювілейних дат.

Мабуть, різноманітність та колосальна масштабність матеріалу, що важко піддається систематизації, а моделювання такої бібліографічної праці зазвичай викликає суперечки в колі фахівців, і є причиною того, що донині не створено узагальнювального бібліографічного покажчика, присвяченого цій неординарній особистості.

Про ретельність добору матеріалів до рецензованого видання свідчить, зокрема, навіть такий, здавалося б, незначний факт. У праці подано посилення на стародавню гравюру із зображенням Ярослава Мудрого, розшукану у фондах НБУВ і вміщену в журналі "Бібліотечний вісник" на обкладинці. Цей пошук супроводжувала велика робота, аналіз і дослідження багатьох джерел. На жаль, зусилля фахівців тоді письмово не зафіксували, але сьогодні ми щиро вдячні колегам за розуміння.

У покажчику репрезентовано й кілька видань, котрі, слід розуміти, опинилися у фонді Наукової бібліотеки ЗВО тільки завдячуючи її співробітникам. Наприклад, "Праці Комісії для виучування звичаєвого права України" (Всеукр. акад. наук, Соц.-екон. від.; за ред. А. Е. Кристера. Київ, 1928. 443, [4] с.); збірники, що становлять безперечний інтерес для фахівців, але, мабуть, наявні лише в кількох бібліотеках України: Ярослав Мудрий: проблеми изучения, сохранения и интерпретации историко-культурного наследия :

³ Любимов Віктор Павлович (1883—?) — радянський юрист, історик-архівіст. Брав участь у підготовці академічного видання "Руської Правди".

⁴ Юшков Серафим Володимирович (1888—1952) — історик держави і права, чл.-кор. АН УРСР.

матеріали V Междунар. науч.-практ. конф., Ярославль, 27—28 февр. 2014 г. / Упр. культуры мэрии г. Ярославля [и др.] (Ярославль : Индиго, 2014. 159 с.) та під тією самою назвою — матеріали VI Междунар. науч.-практ. конф., Ярославль, 26—27 февр. 2015 г. / Упр. культуры мэрии г. Ярославля [и др.] (Ярославль : Индиго, 2015. 175, [1] с.).

Бібліогеографія покажчика: Дніпропетровськ, Донецьк, Київ, Луцьк, Москва, Одеса; Санкт-Петербург, Харків, Миколаїв; Чернівці, Хмельницький, Юрьев, Ярославль.

Для ґрунтовнішого ознайомлення з історією та проблематикою українського законодавства допитливий користувач зможе звернутися до публікацій, надрукованих у журналах різних років видання, що зберігаються у фонді Наукової бібліотеки університету, як-от: "Бюлетень Міністерства юстиції України", "Вестник права", "Византийское обозрение", "Вісник Академії правових наук України", "Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України", "Вісник Запорізького національного університету", "Вісник Конституційного Суду України", "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки", "Вісник Львів-

ського університету. Серія юридична", "Вісник прокуратури", "Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ", "Вісник Університету внутрішніх справ", "Віче", "Государство и право", "Журнал Министерства юстиции", "Известия вузов", "Научовий вісник Чернівецького університету", "Научовий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ", "Правоведение", "Право України", "Российский судья", "Юридический вестник", "Юридичні науки" та інші.

Забезпечення вишу новою літературою, а особливо періодичними виданнями, свідчить про виважене ставлення керівництва до комплектування фондів бібліотеки. Рецензований бібліографічний покажчик насамперед стане в пригоді студентам, які знайдуть у виданні чітку матрицю для виконання будь-яких навчальних завдань. Безперечний інтерес становить праця і для професійних юристів.

Інноваційним доповненням у покажчику, на нашу думку, стали б додатковий список літератури, котрої бракує у фонді Наукової бібліотеки, та веб-бібліографія. Втім, попри певні побажання, пропонується праця є гідним внеском у бібліографію та біобібліографію видатних діячів України.

Наталія Солонська,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник НБУВ,
e-mail: solonska.n@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-003-1444-9354>

Надійшла до редакції 20 жовтня 2020 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 01+025.32:061.2(73)APA_Style](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291).14-20

Юрій Левченко,

кандидат історичних наук,
завідувач відділу інформаційно-бібліографічної роботи
Наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова,
e-mail: hjej@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6431-7275>

Людмила Стебліна,

завідувач відділу каталогізації документів
Наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова,
e-mail: lib-katalog@npu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5774-978X>

Стиль Американської психологічної асоціації (APA Style): із практичного досвіду підготовки методичних рекомендацій

У статті висвітлено практичний досвід укладання методичних рекомендацій "Стиль Американської психологічної асоціації", підготовлених фахівцями Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (НБ НПУ ім. М. П. Драгоманова) для науковців, викладачів, аспірантів і студентів навчального закладу, які прагнуть оформлювати наукові праці за таким стилем. Здійснено порівняльний аналіз APA Style з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання" та ДСТУ 8302:2015 "Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання". APA Style — це самостійний стиль оформлення наукових публікацій, створений для використання в англomовному науковому середовищі, елементи якого (бібліографічний опис, цитування, посилання, референс) від 2017 р. застосовують під час оформлення наукових праць. Відповідно, він має власні правила складання бібліографічних описів, оформлення цитат і посилань, укладання списку використаної літератури. Зіставлення й порівняння елементів бібліографічного опису APA Style та зон і елементів бібліографічного запису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 дає змогу розкрити їхню структурну схожість, що відрізняється

розташуванням цих елементів, а також допоможе створити безпомилковий україномовний (кириличний) варіант бібліографічного запису за цим стилем. Оформлення цитат і посилань у тексті наукової роботи майже не відрізняється від загальноприйнятих в українській науці, відмінним є лише їх оформлення в тексті. Список використаної літератури в APA Style укладається винятково за алфавітом і має конкретну назву — "Список посилань". Проблему внесення до списку літератури джерел, написаних кириличним, арабським, китайським чи індійським шрифтом, розв'язано через транслітерацію латиницею.

Ключові слова: APA Style; бібліографічний опис; елементи бібліографічного опису; цитування; посилання; список використаної літератури; транслітерація; референс

Постановка проблеми. Стил ь Американської психологічної асоціації (далі — APA Style) бере початок від 1929 р., коли було опубліковано інструкції для авторів "Психологічного бюлетеня" (Psychological Bulletin) Американської психологічної асоціації (American Psychological Association) щодо написання й оформлення наукових праць. Розробники документа ставили за мету уніфікувати компоненти наукового тексту й зробити його зручним для читання. За 20 років видано "Посібник з публікації Американської психологічної асоціації (Publication Manual of the American Psychological Association), що офіційно ознаменував початок APA Style.

В Україні APA Style розпочали активно вивчати та впроваджувати в науковий обіг наприкінці 2017 р., коли Міністерство освіти і науки України (МОН) затвердило нові "Вимоги до оформлення дисертацій" (далі — Вимоги). Зокрема, в п. 11 розділу 3 зазначено, що "бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 "Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання" або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3" [1]. Додаток "Рекомендований перелік стилів оформлення списку наукових публікацій" містить 11 міжнародних стилів, що відображають усі галузі наукових досліджень, зокрема й APA Style.

Мета статті полягає в поширенні практичного досвіду, здобутого під час підготовки методичних рекомендацій із використання APA Style під час оформлення наукових праць.

Для досягнення мети виконано такі **завдання**:

1) розглянуто специфіку елементів APA Style, що від 2017 р. використовують під час оформлення наукових праць; 2) проведено порівняльний аналіз оформлення елементів бібліографічного опису, цитування та посилання APA Style з традиційним оформленням за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ДСТУ 8302:2015.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перше ознайомлення з міжнародними стилями цитувань і посилань відбулося під час перекладу англomовної інформації про всі 11 стилів, згаданих у Вимогах. Головною метою було опрацювати інформацію так, аби в разі потреби допомогти читачам Наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова (далі — Наукової бібліотеки) скласти список літератури за одним з обраних стилів. Ознайомлення із міжнародними стилями уможливило висновок, що MLA Style, APA Style, Chicago Style, Harvard Style, ACS Style, AIP Style, IEEE Style, Vancouver Style, OSCOLA, APS Style

і Springer MathPhys Style мають власні правила складання бібліографічних описів і посилань, що структурно подібні до звичних українським науковцям ДСТУ ГОСТ 1.7:2006 та ДСТУ 8302:2015, а суттєво їх відмінністю є розташування основних елементів опису.

У 2017 р. МОН видало Наказ № 1286 "Про надання доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних", котрий спонукав українських науковців до практичного використання міжнародних стилів цитувань і посилань, а також регламентував можливість доступу до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science у вітчизняних закладах вищої освіти [2].

Від 2017 р. НПУ ім. М. П. Драгоманова отримує через МОН та Державну науково-технічну бібліотеку України вільний доступ до зазначених ресурсів. Відтоді Наукова бібліотека розпочала популяризацію Scopus та Web of Science серед професорсько-викладацького складу університету. Для цього в Інформаційно-бібліографічному відділі створено Сектор (від 2020 р. — Відділ) підтримки наукових досліджень, працівники якого консультують науковців університету щодо використання Scopus та Web of Science для ознайомлення із закордонними дослідженнями та їх застосуванням під час роботи над власними науковими розвідками. У тому самому році видано ректорський наказ, згідно з яким професорсько-викладацькому складу університету рекомендовано публікувати статті в іноземних журналах, що входять до Scopus та Web of Science, з метою поширення вітчизняних освітніх і педагогічних надбань серед світової академічної спільноти.

У наступні два роки APA Style поступово розпочали використовувати викладачі університету під час підготовки наукових статей для іноземних журналів педагогічної тематики, що здебільшого практикують саме цей стиль [3, с. 164]. Відповідно, до Інформаційно-бібліографічного відділу НБ НПУ ім. М. П. Драгоманова часто звертаються викладачі з проханнями допомогти оформити список використаної літератури за APA Style, крім того, вже з'являються дисертації, захищені при спеціалізованих вчених радах університету, списки використаної літератури яких оформлено за APA Style [4]. З огляду на це, а також, щоб уникнути помилок, котрих припускаються автори, які здійснюють опис самостійно, наприкінці 2019 р. перед бібліографами постало завдання розробити комплекс прикладів бібліографічних описів за APA Style для різноманітних видів джерел, котрі використовують під час написання статей, дисертацій, монографій тощо.

Спочатку фахівці планували скласти прості приклади бібліографічних описів за APA Style (книг, статей, дисертацій, авторефератів, електронних ресурсів тощо) і виставити їх на сайті Наукової бібліотеки для користування. Під час komponування прикладів і поглибленого ознайомлення з APA Style, прийшло розуміння того, що бібліографічно цей стиль, як і ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 має власні правила складання, тому постала потреба доповнити приклади методичними вказівками. Варто зауважити, що наявність вказівок до бібліографічних прикладів частково зумовлена й потребами викладачів, котрі запитували, як правильно зробити опис використаного джерела, адже у прикладах, отриманих від журналу, їх немає. Ця обставина спонукала сформулювати прості для розуміння правила, після ознайомлення з якими читач зможе самостійно скласти бібліографічний опис. Перші правила бібліографічних описів за APA Style створено на основі українськомовних методичних рекомендацій із міжнародних стилів цитування та посилання, виданих упродовж 2016—2018 рр. [5; 6; 7].

Правила роз'яснюють структуру побудови бібліографічних описів, алгоритми написання/укладання основних їх елементів та особливості використання знаків пунктуації. Відповідно, створено приклади опису книг, авторефератів, дисертацій, статей із книг, збірників, журналів і газет. Коли українськомовні напрацювання вичерпалися, а наявні правила не давали всеосяжних відповідей на численні запитання, довелося звертатися до англійськомовних першоджерел. Найважливішим із них став офіційний сайт стилю — APA STYLE [8]. Ресурс допоміг не лише заповнити прогалини у правилах, а й значно розширити кількість видів бібліографічного опису, додавши приклади опису багатомовних видань, законодавчих документів, електронних ресурсів (окрема стаття з інтернету, статті з інтернет-енциклопедії, блог), а також правила та приклади для опису архівних документів.

Інформація з офіційного сайту допомогла краще зрозуміти специфіку бібліографічного опису за APA Style та здійснити переклад його елементів і складників українською мовою (табл. 1).

Таблиця 1

Переклад назв елементів бібліографічного опису за APA Style

Елементи бібліографічного опису за APA Style	
Англійськомовний елемент	Український переклад
Author (author, editor, compiler, organization or government agency)	Автор (автор, редактор, укладач, організація або державне агентство)
Date	Дата
Title — title; — subtitle; — information of edition number, title of book, volume, editor, translator, compiler (book)	Назва — назва; — підзаголовок (підназва); — інформація про номер видання, том, редактора, перекладача, упорядника (книга)
Source — information of publication location, publisher, DOI (book); — information of author, editor, translator, compiler, title of book, edition number, volume, page range (book article); — title of journal, volume, issue, page range, DOI (journal/newspaper article); — site name, URL (websites article)	Джерело — інформація про місце видання, видавництво, індекс DOI (книга); — інформація про автора, редактора, перекладача, упорядника, назва книги, номер видання, том, сторінковий діапазон (стаття з книги); — назва журналу, том, випуск, сторінковий діапазон, індекс DOI (статті з журналу, збірника, газети); — назва сайту, URL (стаття з вебсайту)

В українській бібліографії традиційними зонами та елементами бібліографічного запису¹ за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 є:

Заголовок бібліографічного запису

— ім'я особи, назва організації, уніфікована назва позначення документа

Зона назви та відомостей про відповідальність

— основна назва;

— паралельна назва;

— відомості, що стосуються назви;

— відомості про відповідальність;

— перші відомості;

— наступні відомості

Зона видання

— відомості про видання;

— відомості про відповідальність, що стосуються видання;

— відомості про відповідальність, що стосуються додаткових відомостей про видання

Зона специфічних відомостей

Зона вихідних даних

— місце видання;

— назва видавця;

— дата (рік) видання

Зона фізичної характеристики

— специфічне позначення та обсяг матеріалу

Зона серії

— основна назва серії;

— відомості, що стосуються назви серії;

— відомості про відповідальність, що стосуються серії

Зона приміток (режим доступу)

¹ Бібліографічний запис складається із заголовка та бібліографічного опису.

Зона стандартного номера (або його альтернативи) та умов доступності

— Міжнародний стандартний номер книги (ISBN);

— Міжнародний стандартний номер серіального видання (ISSN) [9, арк. 10—11; 10, с. 120—121].

Співвідношення елементів і зон біографічних описів APA Style та ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 таке:

Автор — заголовок бібліографічного запису.

Дата — дата (рік) видання (Зона вихідних даних).

Назва — основна назва; відомості, що стосуються назви (Зона назви та відомостей про відповідальність). Додатково може містити: відомості про відповідальність (Зона назви та відомостей про відповідальність); відомості про видання (Зона видання).

Джерело:

Під час опису книг — місце видання, назва видавця (Зона вихідних даних).

Під час опису статей із книги — заголовок бібліографічного опису; основна назва, відомості, що стосуються назви; відомості про відповідальність (Зона

назви та відомостей про відповідальність); відомості про видання (Зона видання); місце видання, назва видавця (Зона вихідних даних); специфічне позначення та обсяг матеріалу (Зона фізичної характеристики).

Під час опису статей із журналів, збірників, газет — основна назва (Зона назви та відомостей про відповідальність); специфічне позначення та обсяг матеріалу (Зона фізичної характеристики).

Під час опису електронних ресурсів — основна назва (Зона назви та відомостей про відповідальність); Зона специфічних відомостей.

Зіставлення та порівняння елементів бібліографічного опису APA Style та зон і елементів ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 дає змогу створити безпомилковий кириличний (україномовний) варіант бібліографічного запису за APA Style.

Наступним постало питання перекладу та встановлення відповідності між основними й факультативними елементами бібліографічного опису за APA Style відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (табл. 2).

Таблиця 2

Встановлення відповідності назв до елементів бібліографічного опису за APA Style

Назви елементів бібліографічного опису за APA Style		
Англomовний елемент	Дослівний переклад	Відповідник за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006
Основні елементи		
Subtitle	Підзаголовок (підназва)	Відомості, що стосуються назви
Edition number	Номер видання	Відомості про видання
Page range	Сторінковий діапазон	Сторінки
Факультативні елементи		
Retrieved from	Отримано з	Режим доступу
no date (n. d.)	немає дати (н. д.)	без дати (б. д.)

Окремо зауважимо про переклад факультативного елементу "In". Серед чинних україномовних методичних рекомендацій і прикладів бібліографічних описів за APA Style його переклад здійснюють різними способами — "В", "У книзі", "В кн.". Фактично "In" використовують для опису статей, що входять до великих видань (книг, неперіодичних збірників, енциклопедій, довідників); елемент вказує на їхнє місце розташування. Відповідно, найлогічнішим відповідником для нього є україномовний варіант "У книзі". Однак цей елемент використовують для опису електронних ресурсів, зокрема електронної книги, інтернет-енциклопедії (Вікіпедія) та інтернет-словника. Враховуючи зазначене, варто вживати його дослівний (нейтральний) переклад, тобто — "В", без прив'язки до книг.

Слід наголосити, що в аналітичному описі за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 у п. 7.1.10 цей елемент позначено двома навскісними рисками "/". Аналітичний бібліографічний опис складається з областей і елементів, наведених у визначеній послідовності. Перед відомостями про документ, у якому вміщено складову частину, застосовують з'єднувальний елемент: знак дві навскісні риски з пробілами до і після нього" [9, арк. 48]. Зі свого боку, у ДСТУ 8302:2015 у п. 4.9.1 зауважено: "У бібліографічних посиланнях на складник документа у формі аналітичного опису розділовий знак "дві навскісні риски" ("/") можна

замінювати крапкою, а відомості про документ (його назву), в якому розміщено складник, виділяти шрифтом (наприклад, курсивом)" [11, с. 3].

Грунтовне вивчення офіційного сайту APA Style уможливило висновок, що цей стиль є не лише видом укладання бібліографічних списків чи цитування й посилання, а повноцінним інструментом оформлення наукових публікацій. Він охоплює такі компоненти: формат оформлення документа, граматики, таблиці та малюнки, посилання в тексті, список літератури, пунктуація, орфографія та принципи перенесення слів, використання великих літер, вживання цифр, вживання курсиву та лапок, скорочення, оформлення списків тощо.

APA Style передбачає використання трьох видів цитувань у науковій роботі. Це:

— парафраз — переказ, виклад тексту своїми словами;

— цитата — невеликий уривок опублікованого твору (до трьох рядків тексту);

— блокова цитата — уривок опублікованого твору, що складається з трьох і більше рядків тексту.

Оформлення цитат за APA Style в тексті наукової роботи майже не відрізняється від загальноприйнятих — текст цитати береться в лапки, а після нього в дужках зазначають інформацію про автора та джерело. Кожен вид цитування має особливості оформлення в тексті наукової роботи: парафраз не береться в лапки; цитата береться в лапки; блокова цитата не береться в лапки,

однак подається з нового рядка з абзацним відступом (0.5 дюйма = 1.27 см) та подвійним міжрядковим інтервалом [5, с. 38—39]. Позначення в тексті *посилань* здійснюється після цитати за системою "автор — дата", в якій у круглих дужках "()" зазначають: прізвище автора, дату створення цитованого джерела та номер сторінки (у разі потреби) [12]. Наприклад: (Левченко, 2020, с. 32). У такий спосіб цитована наукова праця визначається за автором і датою публікації у списку використаної літератури ("Списку посилань"), що складається в алфавітному порядку. У разі, якщо прізвище автора вже було згадано в абзаці чи реченні дослідження, APA Style дає змогу в посиланні зазначити лише рік видання праці та сторінки, на які посилається автор. Наприклад: "За Б. Гершунським педагогічна теорія — це логічна впорядкована система знань про закономірності та зв'язки педагогічних об'єктів (1998, с. 37)".

За ДСТУ 8302:2015 бібліографічні посилання за місцем розташування в документі поділяються на внутрішньотекстові, підрядкові та позатекстові. Незалежно від виду вони мають такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основна назва документа;
- відомості про відповідальність (інформація про осіб і/або організації, що брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (інформація про зміни та особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення й порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання — номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову працю тощо) [11, с. 4—6].

Отже, найпоширенішим способом оформлення внутрішньотекстових посилань є цифрове позначення. Зокрема, за ДСТУ 8302:2015: "Якщо в тексті згадують конкретну частину тексту документа, після неї можна зазначити (у квадратних дужках) порядковий номер позатекстового бібліографічного посилання та сторінку, на якій подано цей об'єкт посилання. Між поданими відомостями проставляють знак "кома" [11, с. 7]. Відповідно, цифрове позначення має таку форму: у квадратних дужках "[]" дві цифри, перша відповідає номеру наукової праці у списку використаної літератури, а через кому та малу літеру "с." — друга, що вказує конкретну сторінку(ки) праці, на яку посилається чи яку цитує автор [13, с. 14].

Найочевиднішими відмінностями оформлення внутрішньотекстових посилань APA Style та ДСТУ 8305:2015 є:

- використання круглих дужок "()" замість квадратних "[]";
- прізвище автора(ів) (редактора, укладача, назва організації чи назва наукової праці) заміняє цифрове позначення джерела у списку посилань;
- у посиланні додається дата публікації джерела;
- відсутність прізвища автора(ів) у посиланні, якщо його прізвище вже було згадано в тексті наукової праці.

У бібліографії під час укладання списку використаної літератури до наукових праць найчастіше застосовують два основних критерії: за алфавітом та за порядком посилання в тексті. Крім того, є ще чотири способи побудови бібліографічного списку: систематичний, хронологічний, за розділами роботи, за видами джерел [10, с. 220—221]. Обов'язковим елементом є наскрізна нумерація, що слугує для зв'язку бібліографічного запису з посиланнями в тексті дослідження.

В APA Style список використаної літератури має конкретну назву — "Список посилань", окрім того, сформовано чіткі правила його укладання:

- список укладають в алфавітному порядку;
- усі типи видань (архівні документи, книги, статті, інтернет-документи тощо) розташовують в одному списку;
- список не нумерується;
- міжрядковий інтервал списку — подвійний;
- кожен бібліографічний запис вирівнюється по лівому краю рядка;
- якщо бібліографічний запис охоплює кілька рядків, тоді наступні вирівнюються з відступом 1,25 см;
- якщо список посилань містить кілька праць одного автора, тоді записи розташовуються у хронологічному порядку за роками видання за зростанням;
- якщо наведено назви праць одного автора за однією й тією самою датою, то до року видання додають маленьку літеру а, б, в, г...;
- якщо автори мають однакові прізвища та ініціали, для їх розрізнення додають повні імена [5, с. 42—43; 7, с. 77].

APA Style створено для використання в англomовному науковому середовищі, тому якщо цитовану іноземну працю написано кириличним, арабським, китайським чи індійським шрифтом, список бібліографічних посилань потрібно транслітерувати латиницею. В оформленні наукових праць цей елемент APA Style перенесено без адаптації та застосовується у форматі *референсу* (References) — транслітерованого латиницею варіанта списку використаної літератури [14, с. 3—4]. Це призвело до появи двох паралельних списків — "Списку використаної літератури" (кирилицею) та References (латиницею). Наявність референсу має важливу наукову мету — "включення статей наукового фахового видання в обіг наукової інформації та коректного індексування публікацій наукометричними системами" [15, арк. 9].

Висновки. APA Style — це самостійний стиль оформлення наукових публікацій, елементи якого (бібліографічний запис, цитування, посилання, референс) від 2017 р. активно впроваджують в українському академічному середовищі. Зважаючи на те, що стиль створювався та розвивався в англomовному науковому просторі, нині триває процес адаптації його елементів до вимог оформлення наукових праць вітчизняних дослідників.

Зіставлення та порівняння елементів бібліографічного опису APA Style та зон і елементів ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 дає змогу розкрити їх структурну схожість та створити безпомилковий україномовний варіант бібліографічного запису за цим стилем. Оформлення цитат і посилань у тексті наукової роботи за APA Style майже не відрізняється від

загальноприйнятих в українській науці. Відмінним є тільки зовнішній вигляд їх оформлення в тексті. За APA Style список використаної літератури укладають винятково за алфавітом, і він має конкретну назву — "Список посилань". Проблему внесення до списку іноземної літератури, написаної кириличним, арабським, китайським чи індійським шрифтом, було розв'язано через транслітерацію латиницею. В українську науку цей елемент APA Style перенесли без адаптації та застосовують у формі референсу.

Отже, порівняння APA Style з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ДСТУ 8302:2015 щодо укладання бібліографічних описів, оформлення цитат і посилань дає змогу розкрити їхні спільні й відмінні риси й краще зрозуміти правила стилю, щоб адаптувати його до потреб українських науковців.

Список використаної літератури

1. *Про затвердження* Вимог до оформлення дисертацій : наказ Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. // Верховна Рада України. Законодавство України : вебсайт. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/z0155-17> (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.
2. *Про надання* доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних : наказ Міністерства освіти і науки України № 1286 від 19 вересня 2017 р. // ЄвроОсвіта : вебсайт. — Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=5387> (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.
3. *Каркатсаніс Т. В.* Вимоги до наукових публікацій з педагогіки в міжнародних англomовних рецензованих виданнях / Т. В. Каркатсаніс // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах. — 2016. — Вип. 51. — С. 164—173.
4. *Кушнірук С. А.* Розвиток категоріально-поняттєвого апарату дидактики у педагогічній науці України (20—90-ті рр. XX ст.) : дис. ... д-ра пед. наук / Кушнірук Світлана Анатоліївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ, 2019. — 716 арк.
5. *Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй ; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", Українська бібліотечна асоціація.* — Київ : УБА, 2016. — 117 с. — Режим доступу: http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/International%20style%20citations_2017.pdf?id=d1b22a28-96eb-4ca4-9ac7-8e29a393b9fb (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.
6. *Рекомендації з оформлення бібліографічних списків літератури за міжнародними стандартами / уклад. А. Савенко.* — Чернівці : НБ ЧНТУ, 2017. — 35 с. — Режим доступу: [http://library2.stu.cn.ua/Files/downloadcenter/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D1%83%20\(1\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://library2.stu.cn.ua/Files/downloadcenter/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D1%83%20(1)-ilovepdf-compressed.pdf) (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.
7. *Болкотун З. А.* Стандарти оформлення бібліографічних посилань / З. А. Болкотун // Наука України у світовому інформаційному просторі. — 2018. — Вип. 15. — С. 73—79.
8. *Style and grammar guidelines // APA STYLE : website.* — Mode of access: <https://APAStyle.apa.org/> (viewed on: 19.10.2020). — Title from the screen.
9. *Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.* — [Чинний від 2007.07.01]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2007. — 64 арк.
10. *Женченко М.* Загальна і спеціальна бібліографія : навчальний посібник / М. Женченко. — Київ : Жнець, 2011. — 255 с.
11. *Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання : ДСТУ 8302:2015.* — [Чинний від 2016.07.01]. — Київ : ДП "УкрНДНЦ", 2016. — 16 с.
12. *Autho-Date Citation System // APA STYLE : website.* — Mode of access: <https://APAStyle.apa.org/style-grammar-guidelines/citations/basic-principles/author-date> (viewed on: 19.10.2020). — Title from the screen.
13. *Складання бібліографічних посилань за Національним стандартом України ДСТУ 8302:2015 (загальні правила) : методичні рекомендації / уклад. О. Г. Пустова ; за ред. О. О. Цокало, Д. В. Ткаченко.* — Миколаїв, 2018. — 56 с. — Режим доступу: https://lib.mnau.edu.ua/info5/2018/Opisan_metod_2018_web.pdf (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.
14. *Оформлення списку бібліографічних посилань до наукової роботи. Стиль Американської психологічної асоціації (APA Style) : методичні рекомендації / уклад.: В. В. Степико, С. Г. Винокурова ; Київський національний університет культури і мистецтв ; Наукова бібліотека.* — Київ, 2018. — 14 с. — Режим доступу: http://lib.knukim.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/10/APAstil_vs_DSTU-2015.pdf (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.
15. *Лобузін К. В.* Фахові видання НБУВ: міжнародні вимоги до представлення наукових публікацій (пам'ятка редактору наукового фахового видання) / К. В. Лобузін // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : вебсайт. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/basicpage_files/201503_basicpage_files_mat/journal_memory.pdf (дата звернення: 19.10.2020). — Назва з екрана.

Yuriy Levchenko, Lyudmila Steblina

**Style of the American Psychological Association (APA Style):
practical experience in preparing methodical recommendations**

The article is devoted to the disclosure of practical experience in compiling methodological recommendations "Style of the American Psychological Association", prepared by the Scientific Library for scientists, teachers, graduate students and students of the National Pedagogical Dragomanov University who want to design their research papers.

A comparative analysis of APA Style with DSTU GOST 7.1:2006 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation" and DSTU 8302:2015 "Information and documentation. Bibliographic link. General requirements and rules of assembly". APA Style is an independent style of design of scientific publications, created for use in the English-speaking scientific environment, elements of which (bibliographic description, citations, references) since 2017 began to be actively implemented in the design of scientific papers. Accordingly, he has his own rules for compiling bibliographic descriptions, citations and references, and compiling a list of references.

Comparison of elements of bibliographic description of APA Style and zones and their elements of bibliographic record of DSTU GOST 7.1:2006 allows to reveal their structural similarity which differs in an arrangement of these elements. Comparison of elements of bibliographic description of APA Style and zones and elements of DSTU GOST 7.1:2006 allows to create an unmistakable Cyrillic (Ukrainian) version of bibliographic record according to this style. The design of citations and references in the text of scientific work is almost no different from the generally accepted in Ukrainian science. The only difference is their design in the text. The list of used literature in APA Style is compiled exclusively in alphabetical order, and has a specific name — "List of references". The problem of including in the list of literature written in Cyrillic, Arabic, Chinese or Indian font was solved through transliteration into Latin.

Keywords: APA Style; bibliographic description; elements of bibliographic description; citations; references; list of used literature; transliteration; reference

References

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017). Pro zatverdzhennya Vymoh do oformlennya dysertatsiyi : nakaz № 40 vid 12 sichnya 2017 r. *Verhovna Rada Ukrainy : vebсайт*, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17> [Accessed 19.10.2020].
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017). Pro nadannya dostupu vyshchym navchal'nym zakladam i naukovym ustanovam, shcho znakhodyat'sya u sferi upravlinnya Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, do elektronnykh baz danykh : nakaz № 1286 vid 19 veresnya 2017 r. *YevroOsvita : vebсайт*, [online]. Available at: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=5387> [Accessed 19.10.2020].
3. Karakatsanis T. V. (2016). Vimogi do naukovih publikacij z pedagogiki v mizhnarodnih anglo-movnih recenzovanih vidannyah. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osobistosti u vishij i zagalnoosvitnih shkolah*, 51, pp. 164—173.
4. Kushniruk S. A. (2019). *Rozvitok kategorialno-ponyattyevoogo aparatu didaktiki u pedagogichnij nauki Ukrainy (20—90-ti rr. XX st.)*. PhD. Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova.
5. Bozhenko O., Koryan Yu. and Fedorovets' M. (Comp.). (2016). *Mizhnarodni pravila cituvannya ta posilannya v naukovih robotah : metodichni rekomendaciyi* (V. S. Pashkova, O. V. Voskoboinikova-Huzyeva, Ya. Ye. Soshyn'ska and O. M. Bruy, Eds.). Kyiv: Ukrayins'ka bibliotekna asotsiatsiya, [online]. Available at: http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/International%20style%20citations_2017.pdf?id=d1b22a28-96eb-4ca4-9ac7-8e29a393b9fb [Accessed 19.10.2020].
6. Savenko A. (Comp.). (2017). *Rekomendatsiyi z oformlennya bibliografichnykh spyskiv literatury za mizhnarodnymy standartamy*. Chernihiv: NB ChNTU, [online]. Available at: [http://library2.stu.cn.ua/Files/downloadcenter/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D1%83%20\(1\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://library2.stu.cn.ua/Files/downloadcenter/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D1%83%20(1)-ilovepdf-compressed.pdf) [Accessed 19.10.2020].
7. Bolkotun Z. A. (2018). Standarty oformlennya bibliografichnykh posylan'. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsionomu prostori*, 15, pp. 73—79.
8. American Psychological Association. (n. d.). Style and grammar guidelines. *APA STYLE : website*, [online]. Available at: <https://APAStyle.apa.org/> [Accessed 19.10.2020].
9. *Systema standartiv z informatsii, biblioteknoi ta vydavnychoi spravy. Bibliografichni zapys. Bibliografichni opys. Zahalni vymohy ta pravyla skladannia : DSTU HOST 7.1:2006*. (2007). Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy.
10. Zhenchenko M. (2011). *Zahal'na i spetsial'na bibliografiya : navchal'nyy posibnyk*. Kyiv: Zhnets'.
11. *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliografichne posylannia. Zahalni vymohy ta pravyla skladannia : DSTU 8302:2015*. (2016). Kyiv: DP "UkrNDNTs".
12. American Psychological Association. (n. d.). Author-Date Citation System. *APA STYLE : website*, [online]. Available at: <https://APAStyle.apa.org/style-grammar-guidelines/citations/basic-principles/author-date> [Accessed 19.10.2020].
13. Pustova O. H. (Comp.). (2018). *Skladannya bibliografichnih posilan za Nacionalnim standartom Ukrainy DSTU 8302:2015 (zagalni pravila) : metodichni rekomendaciyi* (O. O. Tsokalo and D. V. Tkachenko, Eds.), [online]. Available at: https://lib.mnau.edu.ua/info5/2018/Opisan_metod_2018_web.pdf [Accessed 19.10.2020].
14. Stepyko V. V. and Vynokurova S. H. (Comp.). (2018). *Oformlennya spisku bibliografichnih posilan do naukovoyi roboti. Stil Amerikanskoyi psihologichnoyi asociaciyi (APA Style) : metodichni rekomendaciyi*. Kyiv: Kyivskyy natsional'nyy universytet kul'tury i mystetstv, [online]. Available at: http://lib.knukim.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/10/APAstil_vs_DSTU-2015.pdf [Accessed 19.10.2020].
15. Lobuzina K. V. (2015). Fakhovi vydannya NBUV: mizhnarodni vymohy do predstavlennya naukovykh publikatsiy (pamyatka redaktoru naukovooho fakhovoho vydannya) *Nacionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo : vebсайт*, [online]. Available at: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/basicpage_files/201503_basicpage_files_mat/journal_memory.pdf [Accessed 19.10.2020].

Надійшла до редакції 20 жовтня 2020 року

УДК 019.941(477)-028.27(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291).21-24

Юлія Ейсмонт,

молодший науковий співробітник відділу наукового формування національних реферативних ресурсів НБУВ,
e-mail: sumy1234@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3203-8471>

Реферативна база даних "Україніка наукова": минуле, сьогодення й майбутнє

Висвітлено історію формування загальнодержавної реферативної бази даних (РБД) "Україніка наукова", що є одним із найвагоміших електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Приділено увагу місцю РБД у вітчизняному та світовому інформаційних просторах, акцентовано на її унікальності. Зауважено, що головним завданням створення, наповнення та функціонування "Україніка наукової" є досягнення повноти відображення друкованих наукових праць вітчизняних учених з усіх галузей наук. Розглянуто специфіку формування, тематичне та видове наповнення реферативної бази даних і зазначено, що найбільша кількість публікацій стосується соціальних і гуманітарних наук, друге місце посідають реферати публікацій із технічних і сільськогосподарських наук, третє — медичних, четверте — природничих. Проаналізовано особливості реферування наукових документів. Акцентовано увагу на відповідальності та високому професіоналізмі фахівців НБУВ, які беруть участь у створенні та редагуванні реферативних текстів для "Україніка наукової". Наведено переваги застосування інформаційного ресурсу, акумульованого в загальнодержавній реферативній базі даних. Проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку системи кооперативного реферування в Україні. Зауважено, що на сучасному етапі основними учасниками корпоративної співпраці з реферування документів для РБД "Україніка наукова" є такі установи: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Національна наукова медична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Проаналізовано Угоду про співробітництво між зазначеними установами та розглянуто обов'язки кожної з них. Наголошено, що кооперативна співпраця сприяє збільшенню обсягу реферативного ресурсу з різних галузей наук. Окреслено перспективи розвитку "Україніка наукової". Наголошено на потребі гармонійного поєднання реферативної бази з повнотекстовими, що дасть змогу суттєво збільшити кількість користувачів.

Ключові слова: РБД "Україніка наукова"; реферування; реферат; електронні ресурси НБУВ; наукові дослідження; корпоративна співпраця

Постановка проблеми. Електронний ресурс НБУВ РБД "Україніка наукова" впродовж кількох десятиліть допомагає вітчизняним ученим орієнтуватися в масивах наукової літератури, а також відіграє суттєву роль у пропагуванні їхніх досягнень у світовому інформаційному просторі, репрезентуючи результати експериментальних досліджень із різних галузей наук, зокрема медичних, природничих, технічних, суспільних, філологічних тощо. Крім того, вільний доступ до РБД надає іноземним споживачам інформації можливість брати активну участь у наукових дискусіях.

З часом до основних завдань реферативної бази даних, окрім інформаційного, додалися й інші. Наприклад, за результатами моніторингу публікаційної активності вітчизняних учених можна виявити найперспективніші напрями досліджень у різних галузях, а також з'ясувати, котрі з них насамперед потребують державного фінансування.

Вважаємо за доцільне ґрунтовніше розглянути цей вагомий електронний ресурс, проаналізувати специфіку його створення та функціонування, аби окреслити перспективні напрями розвитку й вдосконалення з огляду на зростання інформаційних потреб сучасних користувачів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання розвитку технології віддзеркалення інформації у РБД "Україніка наукова", особливості її формування та тематичного наповнення активно вивчають українські науковці, зокрема С. Гарагуля [2], О. Оні-

щенко, В. Петров, А. Крючин, К. Лобузін, Н. Мініна, Н. Зайченко [3; 6], М. Сорока, Л. Костенко [5] та інші.

Науковці приділяють увагу методологічним і практичним засадам формування та використання зазначеного електронного реферативного ресурсу; архітектурі й технології його наповнення; аспектам співтворства; сучасному стану й перспективам розвитку системи кооперативного реферування в Україні; економічній, медичній та юридичній тематичності РБД; публікаційній активності вітчизняних учених тощо. На основі бібліометричного аналізу публікацій із наукових напрямів, що є провідними для НАН України (фізичних, математичних, біологічних і хімічних наук), дослідники виявили певні закономірності та проблеми їх трансформації останніми роками [3].

Мета статті — вивчення особливостей функціонування та аналіз тематичного наповнення РБД "Україніка наукова" для визначення перспективних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині 1998 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ НАН України) започатковано корпоративний проєкт зі створення національної системи реферування української наукової літератури. Одночасно було розроблено сервіс для кумуляції інформації, її збереження та доведення до споживачів через глобальну комп'ютерну мережу — загальнодержавну реферативну базу даних "Україніка наукова" [3].

РБД "Україніка наукова" — національний ресурс, призначений для інформаційного обслуговування вітчизняних науковців, а також репрезентації їхніх досягнень у світовому академічному середовищі. Головною метою його створення, наповнення та функціонування є повнота відображення друкованих праць вітчизняних учених з усіх галузей наук.

Сьогодні зазначена РБД не має аналогів в Україні, а її унікальність полягає в тому, що тематичне наповнення охоплює всі галузі знання: природничі науки; техніка, промисловість, сільське господарство; соціальні та гуманітарні науки, мистецтво; медицина, медичні науки.

Ресурс розміщено на інтернет-вузлі НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/>) у вільному доступі [8].

У РБД "Україніка наукова" реферують монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій, засідань круглих столів, посібники для ЗВО, серіальні (періодичні та продовжувані) видання, автореферати дисертацій, препринти. Матеріали готують за єдиною методикою з використанням Рубрикатора НБУВ. Його класифікаційний ряд побудовано за стрижневими галузями науки, техніки та промисловості. Основна частина містить 28 розділів, що охоплюють значну кількість рубрик, пов'язаних між собою ієрархічно. Всього налічується понад 460 розділів, підрозділів, рубрик і підрубрик Рубрикатора, відповідно до яких здійснюється поділ матеріалів [4].

Записи в РБД містять бібліографічні описи документів, реферати (чи анотації), шифри зберігання в

НБУВ, індекси Рубрикатора НБУВ тощо. Під час систематизації творів друку для повнішого розкриття змісту реферату здебільшого використовують кілька індексів Рубрикатора. Пошук документів можна здійснювати за прізвищем автора, словами з назви публікації чи тексту реферату, тематичними розділами (галузями знання), індексами Рубрикатора НБУВ, видом документа, роком видання. Реферати й анотації всебічно розкривають тематику публікацій, методи та результати наукових досліджень, виокремлюють їх новизну, вагомість і перспективність, що розширює можливості тематичного та предметного пошуку (зокрема, за ключовими словами).

Прикладне програмне забезпечення для введення інформації, її опрацювання та надання онлайн-доступу до ресурсів РБД "Україніка наукова" спочатку було реалізовано на базі інформаційно-пошукової системи CDS/ISIS, а нині — САБ "ІРБІС-64".

Обсяг поповнень: 3,5—4 тис. записів щомісячно. Періодичність поповнень: двічі на місяць. Станом на 15.05.2020 поточна кількість записів у РБД "Україніка наукова" становила 697 863. У табл. 1, 2 наведено показники тематичного та видового розподілу реферативних записів за 2016—2018 рр.

Як свідчать дані, найбільша кількість публікацій, віддзеркалених у реферативній базі даних, стосується соціальних і гуманітарних наук, друге місце посідають реферати публікацій із технічних і сільськогосподарських наук, третє — медичних, четверте — природничих.

Таблиця 1

Тематичний розподіл записів із різних галузей знання в РБД "Україніка наукова" за 2016—2018 рр.

№	Галузь знання	К-сть реферативних записів		
		2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	Економіка, економічні науки	2 792	1 699	1 200
2	Культура, наука, освіта	1 508	727	408
3	Філологічні науки, художня література	786	378	252
4	Техніка, транспорт, промисловість	1 520	1 158	606
5	Технологія металів, машинобудування	1 057	665	399
6	Сільське та лісове господарство	522	367	277
7	Медицина, медичні науки	2 359	1 332	868
8	Фізико-математичні науки	633	431	142
9	Науки про Землю	604	521	342
10	Хімічні науки	121	51	26

Таблиця 2

Видовий розподіл публікацій у РБД "Україніка наукова" за 2016—2018 рр.

№	Видовий розподіл	Частка (%)
1	Статті з журналів і збірників наукових праць	66
2	Книги	17
3	Автореферати дисертацій	17

Аналіз змісту й систематизацію творів друку (документів) виконують фахівці відділу систематизації НБУВ. Аналітико-синтетичне опрацювання наукової літератури та створення реферативних текстів покладено на співробітників відділу наукового формування національних реферативних ресурсів

НБУВ. Вони також здійснюють наукове редагування реферативних текстів з урахуванням вітчизняних і міжнародних стандартів.

Варто зауважити, що процес реферування — важка й відповідальна робота, що потребує високого професіоналізму та компетентності виконавців. Ре-

ферент і редактор повинні знати закони логіки наукового дослідження, вміти оцінити наукову новизну документа, вибрати найціннішу та найважливішу інформацію й на її основі створити реферативний текст. Виконання таких завдань можливе лише за умови наявності спеціальних знань у відповідній галузі науки, компетентності, бездоганного знання української та (бажано) англійської мов, що дасть змогу реферувати іноземні документи. Науковий редактор має не лише знати теорію редагування та стилістику, послуговуватися чинним правописом, академічними словниками останніх років видання, а й постійно підвищувати кваліфікацію. Дотримання цих вимог дає змогу референтові та редактору виконувати робочі завдання на належному рівні. Професійне заповнення вітчизняного інформаційного простору якісними реферативними текстами позитивно впливає на оперативність їх пошуку читачами та підвищує наукову цінність електронних реферативних ресурсів НБУВ.

На сучасному етапі РБД є вагомим електронним реферативним ресурсом, що має низку переваг, а саме:

- можливість роботи з даними з глибоким хронологічним охопленням;
- зручний та простий у користуванні інтерфейс;
- можливість за один крок побачити результати за усіма можливими джерелами пошуку та деталізовану картину за назвами статей; авторами, які публікуються в пошуковій області; за роками публікацій;
- можливість перегляду, друку та збереження здобутих результатів;
- можливість одночасної роботи великої кількості користувачів [1].

Щоб досягти виконання головної мети формування, наповнення та функціонування реферативної бази даних, а саме: повного відображення друківаних наукових праць вітчизняних учених з усіх галузей наук, — слід постійно оперативно збільшувати надходження реферативної інформації. Цьому процесові сприятиме розширення штату співробітників НБУВ, які здійснюють реферування наукових документів, та залучення якнайбільшої кількості суб'єктів корпоративної співпраці, зокрема ЗВО, наукових бібліотек, видавничих установ тощо.

Нині основними учасниками корпоративної співпраці з реферування документів для РБД "Україніка наукова" є такі установи: НБУВ, ІПРІ НАН України, Національна наукова медична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Згідно з договорами про співпрацю, кожна установа має низку обов'язків. Договірні відносини між НБУВ і ІПРІ НАН України передбачають, що фахівці Національної бібліотеки України опрацьовують книжковий масив і наукові часописи за профілем діяльності (бібліотечна справа, бібліографознавство, архівна справа тощо), тоді як на Інститут проблем реєстрації інформації НАН України

покладено обов'язки з аналітико-синтетичного опрацювання наукових періодичних і продовжуваних видань. Національна наукова медична бібліотека України забезпечує інформаційний масив із медицини та медичних наук. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського також здійснює аналітико-синтетичне опрацювання вхідного потоку періодичних і продовжуваних видань профільної тематики, внесення даних в ІРБІС і відправлення до НБУВ. Кооперативна співпраця із зазначеною установою сприяє збільшенню обсягу реферативного ресурсу з питань педагогіки, психології та освіти, надає можливість забезпечити користувачів новими видами інформаційних продуктів і послуг, створених за допомогою об'єднаних інформаційних ресурсів [7]. До співпраці у сфері реферування наукової літератури можуть долучатися й інші зацікавлені установи.

Висновки. Одне з головних завдань, покладених на електронний реферативний ресурс НБУВ РБД "Україніка наукова" на початку її створення, полягало в інформаційному обслуговуванні вітчизняних науковців. Зазначений електронний ресурс упродовж кількох десятиліть допомагає орієнтуватися в масивах наукової літератури під час пошуку необхідної інформації. З часом до основної інформаційної функції додалися й інші. Наприклад, за результатами моніторингу публікаційної активності вітчизняних учених можна виявити найперспективніші напрями наукових досліджень у різних галузях, а також з'ясувати, котрі з них насамперед потребують державного фінансування.

РБД "Україніка наукова" відіграє вагомий роль у пропагуванні наукових досягнень вітчизняних учених у світовому академічному просторі, репрезентуючи результати експериментальних досліджень із різних галузей наук, зокрема медичних, природничих, технічних, суспільних, філологічних тощо. Крім того, вільний доступ до електронних реферативних ресурсів надає іноземним споживачам інформації можливість брати участь у наукових дискусіях.

Перспективні напрями розвитку РБД "Україніка наукова":

- удосконалення програмного й апаратного забезпечення;
- збільшення обсягів сучасної реферативної інформації;
- створення українського індексу цитування.

Завдяки реалізації цих кроків "Україніка наукова" розширить функціональний діапазон від суто реферативної до наукометричної бази даних.

Активізацію репрезентації реферативних ресурсів у світовому мережевому просторі передбачено здійснювати через формування реферативної бази даних англійською мовою та апробації технології інтеграції національних реферативних ресурсів у міжнародні [5]. Гармонійне поєднання реферативної бази з повнотекстовими дасть змогу розширити аудиторію корис-

тувачів та збагатити можливості англомовного інтерфейсу доступу до РБД "Україніка наукова". Всебічному розвитку ресурсу сприятиме й залучення якнайбільшої кількості суб'єктів корпоративної співпраці, зокрема ЗВО, наукових бібліотек, видавничих установ тощо.

Список використаної літератури

1. Воловенко Т. Реферативна база даних як інформаційний ресурс бібліотеки / Т. Воловенко // Бібліотечний вісник. — 2015. — № 4. — С. 3—7.
2. Гарагуля С. С. Інтелектуальні технології організації електронних реферативних ресурсів / С. С. Гарагуля // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали Міжнар. наук. конф., Київ, 8—10 жовт. 2019 р. — Київ, 2019. — С. 268—274.
3. Зайченко Н. Я. Український реферативний журнал "Джерело": 20 років служіння науці / Н. Я. Зайченко, Ю. В. Ейсмонт, О. Г. Сандул // Бібліотечний вісник. — 2015. — № 5. — С. 34—37.
4. Кириленко С. Розвиток технології представлення інформації у Реферативній базі даних "Україніка наукова" / С. Кириленко, С. Домбровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — 2011. — Вип. 31. — С. 137—145.
5. Костенко Л. Й. Реферативна база даних "Україніка наукова": стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // Сучасний стан та перспективи наукового реферування : матеріали Міжнар. семінару-практикуму, Київ, 29 трав. 2009 р. — Київ, 2009. — С. 53—57.
6. Петров В. В. Розвиток національної системи реферування (до 20-річчя Українського реферативного журналу "Джерело") / В. В. Петров, О. С. Онищенко, А. А. Крючин, К. В. Лобузін, Н. М. Мініна, Н. Я. Зайченко // Вісник НАН України. — 2015. — № 10. — С. 71—74.
7. Рабаданова Л. Реферативна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як засіб розвитку наукової комунікації / Л. Рабаданова // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 8. — С. 18—21.
8. Реферативна база даних "Україніка наукова". — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/data_base. — Назва з екрана.

Yuliya Eysmont

DB "Ukrainika scientific": past, present and future

The history of creation of the national DB "Ukrainika scientific" which is one of the important and significant electronic resources of the Vernadsky National Library of Ukraine, is covered. Attention is paid to its role in the domestic and world information space, emphasis is placed on its uniqueness. It is noted that the main task of creation, replenishment and functioning of DB "Ukrainika scientific" is to achieve full reflection of the printed scientific works of domestic scientists from all branches of science. The formation, thematic and types of filling of DB "Ukrainika scientific" are considered. It is noted that the largest number of publications reflected in the DB "Ukrainika scientific" relates to the social sciences and humanities, the second place is occupied by abstracts of publications on technical and agricultural, the third — medical, the fourth — natural sciences. Peculiarities of abstracting scientific documents are revealed. Emphasis is placed on the responsibility and high professionalism of Vernadsky National Library of Ukraine specialists who participate in the creation and editing of abstract texts for DB "Ukrainika scientific". The advantages of using the information resource contained in the national abstract database are given. The current state and prospects of development of the system of cooperative abstracting in Ukraine are analyzed. It is noted that at the present stage the main participants in corporate cooperation in abstracting documents for DB "Ukrainika scientific" are the following institutions: Vernadsky National Library of Ukraine, Institute of Information Registration of the National Academy of Sciences of Ukraine, National Scientific Medical Library of Ukraine, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The Agreement on cooperation between these institutions is analyzed and the responsibilities of each of them are given. It is emphasized that cooperative cooperation helps to increase the amount of abstract resources in various fields of science. Prospects for the development of DB "Ukrainika scientific" are outlined. Emphasis is placed on the harmonious combination of the abstract database with full-text, which will provide a significant increase in the number of users.

Keywords: DB "Ukrainika scientific"; abstracts; abstract; electronic resources of Vernadsky National Library of Ukraine; scientific researches; corporate cooperation

References

1. Volovenko T. (2015). Referativna baza danih yak informacijnij resurs biblioteki. *Biblioteknij visnik*, 4, pp. 3—7.
2. Garagulya S. S. (2019). Intelektualni tehnologiyi organizaciyi elektronnih referativnih resursiv. *Biblioteka. Nauka. Komunikaciya : materialy Mizhnar. nauk. konf., Kiyiv, 8—10 zhovt. 2019 r.* Kyiv, pp. 268—274.
3. Zajchenko N. Ya., Ejsmont Yu. V. and Sandul O. G. (2015). Ukrayinskij referativnij zhurnal "Dzherelo": 20 rokiv sluzhinnya nauci. *Biblioteknij visnik*, 5, pp. 34—37.
4. Kirilenko S., Dombrovska S. (2011). Rozvitok tehnologiyi predstavleniya informaciyi u Referativnij bazi danih "Ukrayinika naukova". *Nauk. pr. Nac. b-ki Ukrayini im. V. I. Vernadskogo*, 31, pp. 137—145.
5. Kostenko L. J. (2009). Referativna baza danih "Ukrayinika naukova": stan, perspektivi vikoristannya. *Suchasnij stan ta perspektivi naukovogo referuvannya : materialy Mizhnar. seminaru-praktikumy, Kyiv, 29 trav. 2009 r.* Kyiv, pp. 53—57.
6. Petrov V. V., Onishenko O. S., Kryuchin A. A., Lobuzina K. V., Minina N. M. and Zajchenko N. Ya. (2015). Rozvitok nacionalnoyi sistemi referuvannya (do 20-richchya Ukrayinskogo referativnogo zhurnalu "Dzherelo"). *Visnik NAN Ukrayini*, 10, pp. 71—74.
7. Rabadanova L. (2015). Referativna diyalnist Derzhavnoyi nauково-pedagogichnoyi biblioteki Ukrayini imeni V. O. Suhomlynskogo yak zasib rozvitku naukovoyi komunikaciyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 18—21.
8. *Referativna baza danih "Ukrayinika naukova"*. (2020). Nacionalna biblioteka Ukrayini imeni V. I. Vernadskogo, [online]. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/data_base.

Надійшла до редакції 12 жовтня 2020 року

УДК 328.182:321.63.014](73)](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291).25-30

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Прихований уряд, або Хто керує США?

Ситуація в США після перемоги у виборах Д. Трампа наводить на роздуми щодо самостійності американських президентів і піддає сумніву твердження, що модель життя цієї країни слід брати за взірць. Чи насправді Америка демократична країна, де президент, якого обирає народ, виконує його волю в межах чинної Конституції?

У статті проведено аналіз поточної політично-економічної ситуації у США й зроблено висновок про наявність "глибинної держави", що намагається перехопити управління країною в обраного народом президента.

Розглянуто передумови виникнення "глибинної держави", що існує не через конспіративну змову, а виявляється тому, що в певний момент історії в керівництві країни виникла ідея забезпечити механізм управлінського функціонування від миттєвих змін політики. Саме верхні й середні прошарки державної служби приводять у рух реальний механізм державної влади, що діє під назвою "федеральний уряд". Бюрократичний апарат контролює та нерідко трансформує напрями політики, котру намагаються проводити в життя законно обрані лідери. Ця структура, створена для виконання рішень президента, спочатку мала й іншу мету — лімітувати його владу та підтримувати систему "обмежень і балансів" управління.

Ключові слова: глибинна держава; імпичмент; істеблішмент; таємна влада; реформи; державна політика

Постановка проблеми. В американській політиці відбуваються складні й суперечливі процеси: ще не здобувши повноти влади, Д. Трамп зазнав масованої атаки "глобальної глибинної держави" й упродовж перших дев'яти місяців йому неодноразово погрожували імпичментом. Поведінка нинішнього президента США була дезорієнтованою, неадекватною й часто нестриманою. За словами джерел, близьких до Білого дому, Трамп переконаний у змові проти нього з боку головних чиновників і агентств із широкими повноваженнями у владі, які всіляко обмежують його законні права й постійно підривають авторитет перед публікою.

Президент вороже ставиться до уряду, яким повинен керувати. Конфіденційна інформація про зіткнення між главою держави та інститутами, з якими він працює, дедалі частіше просочується в засоби масової інформації. Нині критиці підлягають відомості про взаємини Д. Трампа з Росією та припущення про її втручання в американські президентські вибори.

Утім, на кожну таку суперечку й скандал у президента США готова відповідь: він — жертва змови з боку людей, які його бояться. Людей, котрі непокояться, що він витіснить їх із серця уряду. Людей, які становлять "глибинну державу".

Мета статті — розглянути чинники, що свідчать про наявність у Сполучених Штатах "глибинної держави", котра намагається перехопити управління країною в легітимного президента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після президентських виборів у США 2016 р. розпочалася незрозуміла деструкція нового очільника держави й спротив його зовнішній політиці. Проте, незважаючи на зусилля "діячів" "глибинної держави", що розкручують у ЗМІ абсурдну ідею про "російське втручання" у вибори, американське суспільство, схоже, стомилося від постійного бомбардування новими "фактами", що насправді виявляються лише припу-

щеннями керівника Федерального бюро розслідувань (ФБР) Р. Мюллера [1]. Про це свідчать результати опитування, проведеного газетою The Washington Post спільно з ABC News упродовж 21—24 січня 2019 р., й дані інформаційної агенції USA Really.

Загалом, висновки близькі до сенсаційних і навіть дивно, що їх наважилися розголосити: "Американці, як і раніше, підтримують діяльність Роберта Мюллера, але не вірять в те, що результати розслідування будуть чесними і об'єктивними". Саме на цій думці наголошували в газеті напередодні оприлюднення нового звіту комісії Мюллера. Очевидно, реверанс на користь "підтримки" є лише дотриманням правил гри, в умовах яких вимушені функціонувати заокеанські ЗМІ. Проте головна думка статті зрозуміла. Навіть перебуваючи під колосальним пресом із боку вашингтонських "яструбів", журналісти Washington Post не змогли протистояти істині.

Що стосується опитування, то його результати вкрай розчаровують представників істеблішменту США. Так, загалом приблизно 57% американців вважають, що розслідування Р. Мюллера ангажоване, нечесне та спрямоване на відстоювання конкретних (і миттєвих) політичних інтересів супротивників Д. Трампа.

Цікаво, що 22% опитаних відповіли, що вони повністю (і заздалегідь) не довіряють комісії Мюллера. Лише 24% американців вважають, що розслідування "російського втручання" буде максимально неупередженим і об'єктивним, водночас серед прибічників Республіканської партії США таких лише 22%.

Неймовірно, але навіть після двох із половиною років "полювання на відьом", масованої медіакампанії, спрямованої на дискредитацію Росії, валу критики на її адресу та резонансних кримінальних справ, ініційованих стосовно її громадян, лише кожен четвертий американець вірить в те, що "росіяни" дійсно втрутилися у виборчу кампанію 2016 р.

До речі, термін "полювання на відьом" у своєму акаунті в соцмережі "Твіттер" постійно використовує і Д. Трамп. Проте й це ще не все. Газета Washington Post констатує різке зниження числа американських громадян, які вимагають імпічменту чинного глави держави. Хай там що, єдиним реальним бенефіціаром, згідно з розслідуванням комісії Мюллера, є демократи, що програли президентські перегони 2016 р. та сподіваються повернути втрачені за часів Б. Обами позиції й спробувати "просунути" свого кандидата на виборах 2020 р.

На конференції в липні 2017 р. ексглава Центрального розвідувального управління (ЦРУ) Дж. Бреннан зазначив, що "моральний обов'язок" працівників органів виконавчої влади "відмовитися від виконання" будь-яких антидемократичних наказів президента Д. Трампа. Безневинне, здавалося б, зауваження привернуло підвищену увагу, а Р. Лімбо, відомий радіо-ведучий і політичний коментатор, який поділяє консервативні ідеї, оголосив цю тезу загрозою для США. За кілька днів він з обуренням заявив у прямому ефірі, що Бреннан буквально "закликав до державного перевороту" й додав, що в американському керівництві діє змова групи осіб, які формують "глибинну державу" в уряді, Пентагоні, Держдепартаменті й розвідувальних органах [2].

Так, саме на понятті "глибинна держава" (англ. deep state) слід зосередити увагу. Термін, який лише кілька років тому вживали тільки послідовники Е. Сноудена та прихильники шпигунських романів, тепер добре відомий мільйонам людей у Сполучених Штатах. Просто тому, що його існування (чи віра в його існування) уже не викликає сумнівів і стало чимось на кшталт публічної таємниці.

"Глибинна держава США, — зазначає В. Кірова, — це нині те, що американці вільно коментують. Особливо, коли говорять про правління Дональда Трампа — президента, який розчарований своєю нездатністю робити все так, як йому хочеться, й часто говорить про змову проти нього саме у "глибинній державі" уряду. Отже, сьогодні це обговорюють доволі часто, і тон коментарів залежить від того, як коментатор ставиться до Трампа".

Хто вірить у глибинну державу США? Упродовж багатьох поколінь люди, які стверджували, що в американському уряді є "глибинна держава", належали до лібералів, а не до консерваторів. Першим про тіню владу попереджав П. Д. Скотт — ліберал, учений із Каліфорнійського університету, який 2007 р. у книзі "The Road to 9/11" описав складну мережу теорій змови та різноманітних подій, як-от Вотергейтський скандал, убивство Кеннеді й справа "Іран-контрас" — одна з найгучніших публічних подій доби Р. Рейгана. *"Немає нічого абсурдного в ідеї "глибинної держави", в ідеї, що елітарна група людей в уряді дістає владу, яку не дає їм Конституція, і яка не залежить від волі виборців, — зазначив П. Д. Скотт в інтерв'ю газеті Miami Herald. — Те, що люди говорять про неї ["глибинну державу"] Трампу, може видаватися комічним, але не вона сама".*

Принаймні ще один американський президент також вірив в існування держави в державі задовго до чинного глави США. Ще 1961 р. Д. Ейзенхауер попереджав націю: *"У наших урядових структурах ми повинні бути напоготові, запобігаючи необґрунтованому впливові (навмисному чи ненавмисному) військово-промислового комплексу".* Дж. Учінські, політолог з Університету Майамі, упевнений, що, хоча Д. Ейзенхауер не використав точного терміна, він, безумовно, мав на увазі "глибинну державу".

Чи є наразі факти, що підтверджують її існування? Так, хоча й непрямі. Після теракту 11 вересня 2001 р. США посилили заходи безпеки, що виявилися, по суті, повністю прихованими від широкої громадськості. Також були введені цілком непрозорі методи спостереження, незрозумілі для цивільної правової системи. За часів Б. Обами Е. Сноуден розкрив подробиці тотального стеження й прослуховування, котре Агентство національної безпеки (АНБ) веде за громадянами Сполучених Штатів через їх особисті телефони та інтернет.

Утім, забудьмо на мить про так званих інформаторів на кшталт Е. Сноудена. Навіть люди з академічних осередків зауважують про двоїстість американської управлінської системи. Ця думка, наприклад, є провідною у книзі професора міжнародного права М. Гленнона "Національна безпека і подвійний уряд". Автор стверджує, що, хоча Б. Обама рішуче виступав проти методів спостереження й підтримання безпеки, характерних для адміністрації Дж. Буша 2008 р., він все одно дозволяв використовувати їх упродовж своєї каденції. Це, за словами М. Гленнона, припускає латентне управління інститутами безпеки США, що оминає навіть главу держави — лідера, за яким, здавалося б, має бути останнє слово.

А згодом прийшов Д. Трамп, президент, який у передвиборчій кампанії оголосив війну системі й запевнив, що виснажить і знищить "болото Вашингтона". Проте зробити це виявилось доволі непросто — і причиною, на думку багатьох політиків, зокрема й чинного глави, знову стала "глибинна держава".

Там, де є дим, є й вогонь? Навіть якщо ігнорувати доволі неадекватні й незв'язно артикульовані звинувачення, що їх висунув нинішній американський президент, під зручним політичним фасадом США є величезний сегмент уряду, який керує, уникаючи прозорості та громадського контролю й зловживаючи владою. Б. Обама, наприклад, стверджував, що військові чинили тиск на нього, аби доправити до Афганістану більше війська, ніж він планував. А Д. Трамп і його прибічники без упину пояснюють, як саме "глибинна держава" перешкоджає політиці президента.

Сьогодні доволі підстав для висновку, що такі серіали, як "Темна влада", цілком актуальні. Змова, котру головний герой реалізує на Близькому Сході начебто зі шляхетною метою, фактично примушує його виконувати завдання з витягування мільярдів доларів від війни в Ірані, надто близька до теорій про підривні маніпуляції, за допомогою яких спровоковано Східний конфлікт для отримання прибутку. Над-

звичайно схоже на згадану справу "Іран-контрас"! Вона розпочалася як місія зі звільнення американських заручників, яких утримували терористичні угруповання з іранськими зв'язками, й перетворилася на схему "зброя за заручників і гроші", через яку члени виконавчої влади США доправляли зброю в Іран в обмін на заручників і гроші. Згодом частину коштів за постачання озброєння спрямували на фінансування антикомуністичних повстанців (контрас) у Нікарагуа.

Тодішній президент Р. Рейган став винятком у ланцюжку найважливіших елементів цієї історії, й донині незрозуміло, що саме він знав. По-перше, Р. Рейган зробив офіційну заяву для преси в листопаді 1986 р. про те, що США не постачали зброю Ірану. Після того, як історія набула розголосу, а окремі з матеріалів справи знищили, президент знову заявив у березні 1987 р., що бере на себе повну відповідальність за дії, про які не знав. 14 осіб з адміністрації притягли до відповідальності, було ухвалено 11 обвинувальних вироків, окремі з яких згодом скасували. Цікаво, що кілька осіб, причетних до афери "Іран-контрас", стали членами адміністрації президента Дж. У. Буша, як-от Е. Абрамс, О. Рейк, Дж. Негропonte та Дж. Пойндекстер.

У серіалі "Таємна влада", що у квітні 2018 р. транслювали на каналі "FOX Россия", "глибинна держава" теж тягне за ниточки в сюжетній лінії, що з розгортанням подій дедалі менше пов'язана з "останньою місією" колишнього спеціального агента М. Істона й дедалі більше — зі зруйнованими планами таємних урядових одиниць на Близькому Сході

Події, що сьогодні відбуваються в Америці, — безпрецедентні за нахабством і силою протидії законно обраному президентові, адже всі його рішення негайно опротестовують у суді, слова та дії шельмують, а ненависть буквально бризкає з усіх боків — від сенату й палати представників, до всіх прошарків державної влади. Урядовці готові знищити країну в цьому протистоянні, їх жодним чином не обходить доля народу, хоча з трибун запевняють про високу місію "відданого служіння" електоратові. Єдина мета — не дати працювати Д. Трампу й знищити його у будь-який спосіб.

Наведені тенденції свідчать про діяльність латентної "глибинної держави", що існувала завжди та слугувала для підтримання стабільності державної машини. Існували й чиновники, як, наприклад, Е. Гувер, вплив яких був не меншим, аніж вплив виборних осіб. Однак за майже столітню історію США важко знайти приклад такої спроби втручання в політику та вибори, що дає змогу протидіяти законно обраному президентові зсередини Білого дому.

Американські передвиборчі перегони вже стартували, й що ближче день виборів, то більше демократи розраховуватимуть на таке непопулярне в суспільстві розслідування як на головний козир у боротьбі з республіканцями. Немає жодних сумнівів, що "глибинна держава", затятим супротивником якої є Д. Трамп, також докладе до цього максимуму зусиль.

Глибинна держава США. Проаналізуємо працю Г. Писаревського (Нью-Джерсі, США), який ґрунтовно вивчав проблему "глибинної держави" в Америці зсередини, що вкрай важливо. Автор зазначає: *"Термін "глибинна держава", на думку окремих політичних аналітиків, є "гібридною асоціацією певних елементів федерального апарату та високопоставлених осіб з фінансового й індустріального комплексу, що здатна приховано й ефективно впливати на внутрішню та зовнішню політику США в обхід дій і намірів законно обраної влади"* [3].

Інша частина аналітиків формулює поняття "глибинної держави" як систему корумпованих стосунків, що переважають серед кар'єрних політиків та високопоставлених державних службовців і зумовлюють їхні дії, котрі суперечать реальним інтересам країни.

На думку відомого фахівця з геополітики Дж. Фрідмана, який багато років працював в американських урядових структурах, "глибинна держава" контролює політику США й впливає на її зміни від кінця XIX ст. [4].

Професор Дж. Р. Ліндсі у книзі "Consealment of the State" ("Замасковане управління державою") зауважує, що "глибинна держава" має величезний потенціал, адже її значну частину становлять працівники розвідувальних і контррозвідувальних органів, котрі діють в умовах підвищеної секретності.

Професор історії Університету Вісконсина А. Маккой часто консулює урядові органи з питань зовнішньої політики та пов'язаних із нею проблем міжнародної торгівлі наркотиками. Він стверджує, що як результат реакції на терористичні атаки 11 вересня 2001 р. зазначені структури практично становлять "четверту гілку" уряду, що здебільшого діє автономно від офіційної виконавчої влади.

"Глибинна держава" червоною ниткою проходить крізь війну з тероризмом, спричиняє процеси деіндустріалізації та надмірну фінансову залежність американської економіки, заохочує зростання плутократичних соціальних структур, а отже, безсилля політичної влади. "Глибинна держава" настільки захищена службовими й владними повноваженнями своїх функціонерів, озброєнням та оперативною потужністю підлеглих структур, грошима й іншими фінансовими інструментами, що її майже неможливо знищити. Як і в усіх імперіях минулого, її складають люди, які не в змозі відмовитися від методів і підходів, що не виправдали себе, маскуючи власні помилки, використовуючи ЗМІ для пропаганди хибних успіхів і нерідко позиціонуючи — в очах публіки — реальні поразки як перемоги. Це спричиняє безперервний ланцюжок невдач, що може призвести до повного руйнування американської системи, незважаючи на колосальні людські й матеріальні ресурси. Зауважимо, що в тій чи іншій формі "глибинна держава" наявна в багатьох країнах світу.

Той факт, що прихована й ніким не контролювана "глибинна держава" функціонує всередині влад-

них структур, пояснює відомий парадокс Америки ХХІ ст.: в успішній і багатій країні величезні гроші витрачаються на численні проекти з благозвучними назвами, котрі фінансує Конгрес США, тоді як багато міст на Середньому Заході руйнуються, дезінтегруються й стають банкрутами. Інфраструктура Америки давно відстала від багатьох країн Європи та Південної Азії, а керівництво низки регіонів нагадує *modus operandi* бананових республік.

Зведення будинків та інших споруд в ураганно-небезпечних районах ведеться без урахування метеоумов, через що жителі сусідніх територій по кілька днів залишаються без електрики внаслідок грозових дощів. Президент намагається убезпечити країну від нелегальних мігрантів, натомість їх кількість постійно зростає.

Певні структури всередині уряду наполегливо продовжують фінансувати безглузді університетські програми на кшталт "Вивчення африканських проблем" чи "Театральне мистецтво часів Шекспіра" замість того, щоб інвестувати в підготовку фахівців високотехнологічних і медичних професій, у край потрібних Америці. Заходи зі зниження вартості медичного обслуговування та ліків не дають результатів.

Навіть у звучанні терміна "глибинна держава" є щось тривожне й неприємне. Це поняття припускає, що під егідою конституційної системи та заснованих на ній принципів управління існує та діє прихована й потужніша влада, що контролює політичні напрями розвитку країни та багато аспектів життя її населення. Таємна влада глибоко вбудована в систему управління державою, має власні цілі та можливості для протидії рішенням президента й Конгресу. Потужний потенціал латентних структур базується на тому, що їх представники перебувають поблизу керівних важелів, проте офіційно не існують, а отже, не підлягають контролю.

Зрозуміло, що на думку спадають різноманітні конспірологічні теорії змови, сюжети про "світовий уряд" чи ті структури, що реально стояли за терористичними атаками 11 вересня, про ілюмінатів, космічних прибульців чи навіть "міжнародний єврейський хабад". Утім, факт існування "глибинної держави" цілком реальний. Вона, за своєю природою, не є таємною і аж ніяк не містичною. Її навіть можна визначити цілком звичним поняттям — державна служба, точніше її верхні й середні прошарки. На думку Дж. Фрідмана, "глибинна держава" існує в Америці від 1871 р., коли чисельність бюрократичного апарату суттєво зросла. Саме верхні та середні прошарки державної служби приводять у рух реальний механізм державної влади, що діє під назвою "федеральний уряд". Саме бюрократичний апарат контролює й часто змінює напрями політики, котру намагаються втілити в життя лідери, законно обрані населенням країни. Цей апарат, створений для виконання рішень президента, спочатку мав й іншу мету — лімітувати його владу та підтримувати систему "обмежень і балансів" управління.

До 1871 р. президент міг особисто вибирати федеральних службовців. Цілком закономірно, що він віддавав перевагу лояльним до себе чиновникам, здатним і готовим пунктуально виконувати всі вказівки. Іноді цей вибір був свого роду політичною послугою чи знаком вдячності прибічникам за підтримку. В деяких випадках президент особисто чи його найближчі підлеглі у прямому розумінні продавали посади тим, хто мав можливість їх придбати, аби надалі отримувати шалені дивіденди.

К. Шульц, виходець із Німеччини, генерал армії Півночі, згодом — міністр внутрішніх справ США, виступив з ідеєю цивільної служби, незалежної від політики. Кандидатів мали обирати через конкурсні іспити, а майбутня робота полягала в тому, аби втілювати в життя закони, ухвалені Конгресом, причому так, як це уявляють та інтерпретують президент та його найближче оточення.

Під час правління президента У. С. Гранта було створено спеціальну комісію у справах цивільної служби, що відповідала за наймання федеральних службовців на основі знань і навичок, але без урахування їхніх політичних поглядів. До того моменту чиновники були безпосередньо підпорядковані президентові, який міг їх найняти чи звільнити на власний розсуд. За новими правилами, їх не можна було звільнити за будь-чиєю політичною або іншою забаганкою, а лише через причини, пов'язані з очевидною некомпетентністю або прямою відмовою виконувати інструкції президента чи його Кабінету.

Нова реформа мала на меті обмежити президентську владу, якщо особа, котра обіймає цей пост, виявить себе недостатньо чесною та добросовісною. Була й інша причина. Впродовж громадянської війни та відразу після неї закони й законодавчі інструкції Америки значно ускладнилися й чинили значний довгостроковий вплив на життя країни та її населення. Передбачалося, що закони діятимуть упродовж життя кількох поколінь, тоді як президентська каденція обмежувалася чотирма роками та двома термінами. До введення реформ із приходом нового президента змінювали багато держслужбовців, що негативно впливало на спадкоємність і послідовну роботу влади, тоді як після нововведень було визнано, що урядові операції "переросли" термін президентства. Крім того, на рішення про впровадження реформи вплинула навіть глибока концепція, а саме розподіл між державою в політичному сенсі й державою в сенсі адміністративному. Оскільки держава брала на себе дедалі більше обов'язків, а їх виконання постійно ускладнювалося, практичне управління доцільно було передати від професійних політиків, які здебільшого не мали цих навичок, до фахівців. Отже, новою ідеєю, певною мірою втіленою в життя, стала технократія, тобто доктрина, котра припускає, що практичне управління державою повинні здійснювати експерти, якими, зі свого боку, керують професійні політики. Вони мали визначати напрями розвитку суспільства, а

технократи — забезпечувати експертні знання, досвід, консультації лідерів і безперервність принципів, методів та, власне, процесу управління.

На перший погляд, все було бездоганно й не суперечило Конституції, оскільки президент і Конгрес залишалися на чолі країни. Однак, як і решта змін, реформа спричинила й непередбачувані наслідки, адже держслужбовців більше не могли звільнити з волі президента. Цей процес став надзвичайно складним, значно обмеживши повноваження глави держави, натомість федеральні службовці посіли привілейовану позицію. Створення численних щаблів управління ускладнило контроль за точністю виконання указів верховної влади на нижчих рівнях.

Розв'язання зазначеної проблеми полягало в тому, що президент призначає членів Кабінету, які мають розуміти й інтерпретувати його волю, та виконувати її через надання вказівок наступному, вищому щаблю держслужбовців, які входять у "номенклатуру".

Члени номенклатури, яких могли звільнити за зміни політичної влади, аби зберегти посаду, стали всіяко маневрувати, демонструючи "незамінність". Чиновники передусім прагнули уникнути відповідальності за недоліки в роботі чи, навпаки, приписати очевидні успіхи собі або здобути визнання в інший спосіб.

Цей процес посилювався з появою незалежних структур, зокрема Федеральної резервної системи (ФРС), Центрального розвідувального управління й численних автономних і напівавтономних агентств. Одним із завдань кожної структури було намагання забезпечити агентство загалом і кожного співробітника зокрема від політичного тиску, що на практиці означало також нове обмеження влади президента і його Кабінету. В результаті було створено систему, котрою не лише важко керувати, а й навіть складно зрозуміти з позиції функціональності окремих ланок. Рішення на рівні кожної структури навряд чи можна було назвати прозорими не лише для широкого загалу, а й для вищих ешелонів управління. Водночас відносини між окремими системами, попри заходи, вжиті після терактів 11 вересня, як і раніше, далеко не найкращі.

Донедавна не викликав сумнівів той факт, що держслужбовці, зокрема й працівники численних правоохоронних органів, не влаштовують змов. Проте в недалекому майбутньому належить визначити — і це зможе прояснити розслідування федерального прокурора Дж. Дурхема, ініційоване у травні 2019 р. генеральним прокурором В. Барром, — чи була спроба змови всередині Департаменту юстиції та Федерального бюро розслідування, що встановили стеження за виборчою кампанією Д. Трампа 2016 р.

Водночас робота держслужбовців має низку переваг, що захоплює чимало людей, — гідна зарплата, відмінні бенефіти й високий ступінь захисту від звільнення. Окремі функціонери могли б успішно працювати у приватному секторі, але зробили вибір на користь державного саме через зазначені преференції,

до того ж багато з них вважають, що служать високій місії. Вона полягає у збереженні не лише власних позицій, а й державного ладу, тому більшість чиновників прагнуть уникати бодай найменших ризиків під час ухвалення рішень. Найкращий спосіб це здійснити — наслідувати принцип неприйняття чи гальмувати процеси ухвалення рішень. Основна форма діяльності цих функціонерів — пасивний опір змінам у державній політиці, а оскільки чимало з них закінчили коледжі й університети ліволіберального спрямування, то від початку мотивовані протидіяти рішенням Д. Трампа.

Інші методи, котрі використовують держслужбовці, — численні витоки в ЗМІ документів та конфіденційної інформації, навмисне ускладнення державних проєктів, інструкцій і процедурних питань, створення атмосфери хаосу в роботі бюрократичного апарату. Усе це можна позначити терміном "саботаж".

Багато органів державної служби, створених для захисту інтересів американського народу, власне, фактом свого існування ослабили владу політичної системи й посилили владу адміністративної. Частково в цьому і полягав намір комісії президента У. С. Гранта. Природним чином на доволі високих рівнях адміністративної системи сформувалися два великі прошарки співробітників (зрозуміло, в органах державної влади є й інші типи адміністраторів).

Перший — досвідчені працівники державних органів, які впродовж кар'єри виконували роботу всупереч впливу й зусиллям представників політичної системи, котрих вважали некомпетентними вискочками та дилетантами в мистецтві управління. Натомість ці адміністратори намагалися замаскувати свою роботу елементами надзвичайної складності й таємничості. Згодом держслужбовці стали позиціонувати себе носіями та хранителями істинних інтересів держави. На їхню думку, інколи раціональну, політичні керівники вважають, що експерти створюють більше проблем, аніж рішень.

Другий прошарок — це відносно молоді професіонали з амбіціями, що перевищують їхні службові повноваження. Раніше вони могли дотримуватися будь-яких політичних поглядів, останнім часом, як зазначалося, більшість поділяє ліволіберальну позицію.

Обидва прошарки вважають, що вони повинні й мають право впливати на державну політику як в інтересах їхньої інтерпретації вибору правильних варіантів, так і з позиції кар'єрного зростання. Саме вони й складають велику й різноманітну структуру "глибинної держави".

Нині діяльність цих осіб виявляється в застосуванні дій політичного керівництва — як у процесі спілкування на робочих місцях, так і в анонімних статтях у ЗМІ. Дослідники, зокрема й Дж. Фрідман, згадують такі прояви "глибинної держави" в минулому, як виражений протест у Міністерстві праці США за часів президента Р. Рейгана, коли було звільнено всіх авіадиспетчерів, і нестримуваний гнів працівників

Держдепартаменту стосовно дій Дж. Ф. Кеннеді через невіддалене висадження десанту на Кубі для повалення комуністичної диктатури Ф. Кастро.

Набагато серйознішими є спроби змови проти чинного президента з боку офіційних осіб, іманентно покликаних служити його політичним інтересам і реалізовувати проголошений ним політичний курс. Таким актом, зокрема, стала пропозиція заступника генерального прокурора Р. Розенштейна використувати 25-ту поправку до Конституції (усунення від влади некомпетентного чи недієздатного президента) стосовно Д. Трампа. Спроби активно протидіяти президентові зсередини його апарату також можна класифікувати як змову. Чим би ці люди не керувались у своїх діях, вони зобов'язані сумлінно виконувати директиви законно обраного очільника держави, а в іншому разі — піти у відставку.

Будь-які спроби навмисно саботувати дії президента, зневажаючи результати виборів, є або протизаконними, або щонайменше глибоко неетичними. Сюди належать і факти навмисного "зливання" конфіденційної інформації. За подібні дії, а також за брехливі свідчення федеральним агентам у березні

2018 р. (за результатами розслідування генерального інспектора Департаменту юстиції М. Горовіца) був відправлений у відставку та позбавлений пенсійних привілеїв один із заступників директора ФБР Е. Маккейб. Щодо Р. Розенштейна, то останнім часом він радо позує перед камерами, перебуваючи позаду й у безпосередній близькості від боса, генерального прокурора В. Барра, коли той виступає із заявами на підтримку політики Д. Трампа.

Висновки. З викладеного можна зробити висновок, що існування "глибинної держави", котра реально контролює ситуацію у країні, є очевидним фактом, попри численні спростування від зацікавлених осіб, і його жодним чином не приховують від будь-якого неупередженого спостерігача.

"Глибинна держава" існує не через конспіративну змову, а винятково тому, що в певний момент історії в керівництві країни виникла ідея убезпечити механізм управлінського функціонування від миттєвих змін політики. Логіка його творців зрозуміла, але результат, як часто трапляється, спричинив непередбачувані негативні наслідки, як, наприклад, за часів президентства Дж. Кеннеді.

Список використаних літератури та джерел

1. Спеціальне розслідування виборів Президента США: від інавгурації до імпічменту — один крок? // LexInform. Юридичні новини України. — Режим доступу: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/spetsialne-rozsliduvannya-vyboriv-prezidenta-ssha-vid-inavguratsiyi-do-impichmentu-odyn-krok/>. — Назва з екрана.
2. Мейсан Т. Преступления глубинного государства: от 11 сентября до Дональда Трампа / Тьерри Мейсан ; [перевод с французского Д. Савосина]. — Москва : АСТ, 2017 — 335 с.
3. Писаревский Г. Глубинное государство в США / Григорий Писаревский // Чайка. — Режим доступа: <https://www.chayka.org/node/9856>. — Загл. с экрана.
4. Фридман Дж. Горячие точки: геополитика, кризис и будущее мира / Джордж Фридман ; [пер. с англ. Д. Строганов]. — Москва [и др.] : Питер, 2016. — 398 с.

Mykola Senchenko

The hidden government, or Who runs the United States?

The situation in the United States after Trump's victory raises questions about the independence of American presidents and calls into question the claim that the country's model of life should be taken as a model. Is America truly a democracy where a president elected by the people carries out his will within the current Constitution?

The article analyzes the current political and economic situation in the United States and concludes that there is a "deep state" that is trying to seize control of the country from the president-elect.

The preconditions for the emergence of a "deep state" that exists not because of a conspiratorial conspiracy, but only because at some point in history in the country's leadership there was an idea to protect the mechanism of governance from instant policy changes. It is the upper and middle strata of the civil service that set in motion the real mechanism of state power, which operates under the name of the "federal government." It is the bureaucracy that controls and often modifies the policies pursued by political leaders legally elected by the country's population. This apparatus, created to carry out the president's decisions, originally had another purpose — to limit his power and maintain a system of "restrictions and balances" of government.

Keywords: "deep state"; impeachment; establishment; secret power; reforms; public policy

References

1. *Specialne rozsliduvannya vyboriv Prezidenta SShA: vid inavguratsiyi do impichmentu — odin krok?* (2019). LexInform. Yuridichni novini Ukrayini, [online]. Available at: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/spetsialne-rozsliduvannya-vyboriv-prezidenta-ssha-vid-inavguratsiyi-do-impichmentu-odyn-krok/>.
2. Mejsan T. (2017). *Prestupleniya glubinnogo gosudarstva: ot 11 sentyabrya do Donalda Trampa*. Moskva: AST.
3. Pisarevskij G. (2019). *Glubinnoe Gosudarstvo v SShA*. Chajka, [online]. Available at: <https://www.chayka.org/node/9856>.
4. Fridman Dzh. (2016). *Goryachie tochki: geopolitika, krizis i budushee mira*. Moskva [i dr.]: Peter.

Надійшла до редакції 14 вересня 2020 року

Владимир Рухляда,
заведуючий лабораторией кафедры КНиИТ
Харьковского национального университета
городского хозяйства имени А. И. Бекетова

Оксана Рухляда,
научный сотрудник

О возможности создания единого закона движения материи

В работе [1] приведена гипотетическая модель Вселенной и даны некоторые законы объективного и субъективного взаимодействия материи, сохраняющие материнский хаос и дочерние порядки. Хаос и порядок в Галактике и Солнечной системе как способ существования материи возможны во взаимодействиях. Однородная материнская среда как субъект существует, соблюдая единый закон движения частиц, население которых организовано хаосом. Основным преимуществом единого закона является количественный диагноз нарушения закона и его восстановление встречным движением частиц. Количество частиц, участвующих во встречном движении, эквивалентно количеству частиц, нарушивших движение материи, что приводит к восстановлению единого закона движения частиц. В работе продемонстрировано восстановление (лечение) закона планетами Солнечной системы.

Ключевые слова: единый закон; единые частицы; инерция движения частиц; количество движения; солнечная система; планеты; однородная среда; материнская среда

Постановка проблемы. Вселенная — глобальный объект, который включает в себя время, космос и все его содержимое: галактики, звезды, планеты, их луны, все прочие тела, всю материю, всю энергию. Доминирующей теорией зарождения Вселенной в современной науке является Большой взрыв. Если экстраполировать видимое расширение Вселенной, $13,799 \pm 0,021$ миллиарда лет назад все вещество находилось в одной точке нулевого размера с бесконечной плотностью и температурой. Затем началось расширение. Мало какие из последующих процессов находятся в пределах полного понимания современной физики.

За пикосекунды из кварк-глюонной плазмы зародились элементарные частицы. В дальнейшем из них образовались протоны и нейтроны, те, в свою очередь, дали ядра легких изотопов. Пока лишь ядра — до атомов веществу далеко.

Спустя 70 тысяч лет от начальной точки вещество начинает доминировать над излучением. Примерно с 380 тысяч лет после Большого взрыва электроны и ядра впервые образуют нейтральные атомы. Звезд еще не существует. Самые первые образуются с 550 миллионов лет после Большого взрыва. Звезды собираются в галактики. Последних гравитационное взаимодействие формирует в скопления.

Как все это происходит? Одна из гипотез на основе закона взаимодействия частиц предложена в данной статье.

Объективный закон взаимодействия частиц является единственным средством сохранения и эволюционного развития материнской среды Вселенной, суть которого состоит в равенстве количества материи, движущейся во всех направлениях среды относительно произвольных точек, плоскостей или материнских контуров дочерних границ. Полагая, что материя не возникает и не исчезает, существует среднее значение плотности материнской среды. Закон эволюционного движения материи внутри материн-

ской среды всеми направлениями в центр локальных областей, превышающих средний уровень материнской плотности, всегда справедлив, пока существует равенство движения материи во всех направлениях материнской среды. Существует критическое значение нарастания плотности в центре локального сферического пространства, возбуждающего лавинные нарастания материи плотностью в направлениях центра, которые совокупно действуют, а их совокупные противодействия угрожают распространением в материнскую среду. Лавинные нарастания материнская среда ощущает, локализует угрозы в своем лоне, защищается от угроз контурами вихревых потоков, продолжая существование объективным законом взаимодействия и обеспечивая внутреннее всестороннее равенство движения материи. Схема взаимодействия материнской среды и дочерних объектов едина.

Оборотный ресурс материнской среды от материнского контура нарастает градиентами действий (гравитационными силами) конусных форм радиально организованной звезды, продвигается во всех направлениях дочернего центра. От центра затухающими гравитационными силами оборотный ресурс, оставаясь головой встречно, пятится противодействиями назад, в материнскую среду, площадь и удлиняясь периодом, формируется инерцией движения репродукциями дочерей, направленных вдоль осей обратных конусов, которые пересекают пограничный контур и несут угрозу состоянию материнской среды.

Материнская среда не вступает с ними во взаимодействие, окружает вихревыми потоками частиц, локализует угрозу и сопровождает репродукции до полного их затухания. Если на пути следования возникает дочернее противодействие, репродукция, в статусе материнского действия, вступает во взаимодействие. Такова суть эволюционного развития безграничного материнского хаоса и локализованных дочерних порядков, совместно борющихся за свое

существование. Приоритеты развития Вселенной принадлежат материнской среде, а дочерние объекты созерцают доступный их восприятию небосвод. Так рождаются и заселяются дочерними объектами новые регионы материнской среды, начиная всегда со звезды или спиральной Галактики. Особенности рождения спиральной Галактики, ее эволюционное развитие и защита материнской среды от ее угроз подробно представлены в публикации авторского коллектива [1].

Материнская среда эволюционно накапливаемыми ресурсами избыточной материи, лавинно нарастающими, плотно упаковывает дочерними объектами на хранение, временно избавляется от угроз, понижая средний уровень материнской плотности, сохраняя свою среду до очередного проявления новой угрозы, пока произойдет насыщение заселения региона дочерьми. В насыщенном состоянии материнская среда практически вырождается, подобно гало, наполняясь множествами микрообъектов, рождаемых на пересечениях потоков дочерей, содержащих минимальный ресурс. Их жизнь коротка, действиями множества пересечений траекторий они непрерывно рождаются и распадаются хаосом направлений частиц, и этого достаточно материнской среде чтобы поддерживать свое существование и жизнь своих дочерей. Таким представляется насыщенное заселение региона, плотно упакованного микрообъектами и объектами. Небосвод определяется населением региона, положением его в пространстве, топографией внутренних связей, субъективными внутренними взаимодействиями и объективными внешними с материнской средой.

Сохраняя градиентами упакованное громадное количество материи, устраняя угрозы защитными вихревыми контурами дочерей, материнская среда существенно понижает уровень плотности, обеспечивает самозащиту до следующего возникновения лавинного нарастания в неосвоенном регионе материнской среды. Целесообразно градиентные действия совокупного хаоса материнского ресурса, фокусированные в центр энтропии, определить гравитационными силами, лишив их статуса фундаментальных взаимодействий. Такого статуса следует лишить сильные, слабые, электромагнитные и многие другие взаимодействия, присвоенные им виртуальным мышлением человека.

Существует единая материя частиц, вечно движущаяся инерцией, присваивающая текущее направление движения объективным законом лобового взаимодействия двух частиц материнской среды. Материнская среда существует в большом диапазоне плотности от 0 в состоянии пустого пространства до максимальной плотности плазмы. Наблюдаемый нами небосвод продолжает эволюционное насыщение дочерними объектами, повышая средний уровень плотности дочернего региона, понижая соответственно средний уровень окружающей материнской среды. В этой связи небосвод плотно заселенного региона оказывается изолированным сферическим пространством большого радиуса материнской среды пониженной плотности от смежных регионов. Дочерние репро-

дукции не в состоянии установить междурегиональные дистанционные взаимодействия и, увеличиваясь периодом, уменьшаясь амплитудой действий, затухают в глубинах материнской среды.

В нашем небосводе наблюдаются ускоренные способы заселения регионов, начинающихся рождением не звезды а спиральной галактики, что особенно эффективно происходит с помощью нашей Галактики.

Очевидно, существует критический уровень плотности снизу, когда материнского ресурса будет недостаточно, чтобы принудительно сохранять своих дочерей. Тогда материя некоторых регионов или отдельных дочерей будут вынуждена возвращать, частично или полностью, свой ресурс материнской среде, рассеивая его хаосом, пока установится достаточный уровень для продолжения развития региона.

Цель статьи. Учитывая изложенное, возникает необходимость проведения реформы научных знаний в соответствии с едиными законами взаимодействия материи, что и является задачей данной статьи.

Изложение основного материала исследования. Единые частицы материнской среды существуют в состоянии покоя, если инерция внутреннего движения сферических оболочек в пространстве не организована согласно единому закону. Существует материнская однородная среда с населением единых частиц в соответствии с единым законом движения материи. Материнская среда, организованная хаосом, ограничивается пересечением двух траекторий движения частиц и обладает максимальной скоростью перемещения в пустоте. Это и является определяющим условием при выборе организации совокупной материи — порядком или хаосом. Внешнее движение единых частиц материи характеризуется количеством движения материи, равным весу материи частицы, умноженному на скорость движения. В состоянии покоя количество инерций движения частицы равно нулю. В пустоте количество движения имеет максимальное значение. В космическом объекте количество движения ограничено интервалом значений.

Внутреннее и внешнее количество движения согласуется единым законом движения — соответственно: инерцией и материей. Согласно единому закону, внутреннее движение организуется линиями инерции действий и линиями инерции противодействий. Линиями инерции действий сжимаются опорные точки сферической оболочки. Вначале определяется центральная ось и ее сторона ориентированного внешнего движения несущей оболочки частицы, которой сжимается максимальное количество инерции действия. Относительно выбранной центральной оси симметричным пучком нарастает совокупное сжатие. Отражениями опорных точек относительно центральной оси совокупная инерция распадается на инерцию действий и инерцию противодействий.

Инерция действий накапливается сжатием, стороной центральной оси, нарастая подъемной силой несущей оболочки. Инерция противодействий не сжимается, а замыкается кольцевым движением меридианов южной стороны.

Внутренняя организация завершается, согласно единому закону, образованием двух полусфер относительно центрального экватора. Полусфера инерций противодействий сжимается инерцией противодействий. Полусфера инерции действий сжимается опорными точками, нарастает подъемной силой несущей оболочки, стартует ускорением с предельной скоростью и продолжает равномерное движение в пустоте.

При столкновении две частицы взаимодействуют внутренней инерцией и, согласно объективному закону частицы, из состоянием покоя переходят в состояние внешнего движения противоположными сторонами материнской среды.

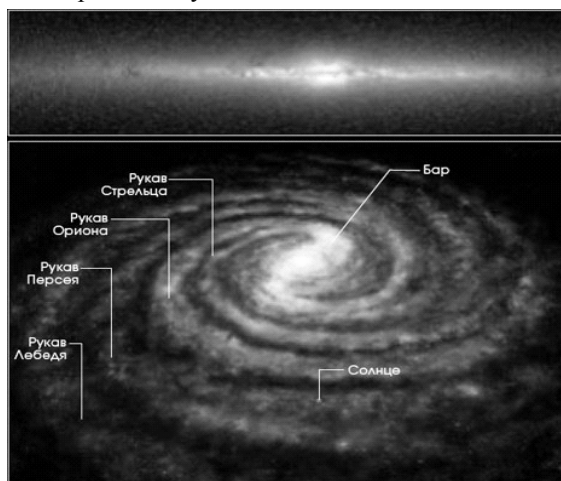
Стандартные процедуры взаимодействия частиц. Существуют две стандартные процедуры взаимодействия двух частиц, в зависимости от начального сжатия инерцией действий. Если при столкновении начальное сжатие превышает половину совокупной инерции, сжатие нарастает полным количеством инерции действий. Реактивным отражением частицы переходят в состояние внешнего движения диаметрально противоположными сторонами, иначе начальное сжатие инерцией действий полностью затухает. Преобладающая инерция противодействий нарастает подъемной силой оболочек, ориентирующих центральные оси касательной линией полного количества инерции противодействий противоположными сторонами материнской среды.

Угрозу материнскому существованию создают совокупные взаимодействия, не соблюдающие закон движения материи, возникающие повышением плотности населения частиц материнской среды. Существует критический уровень повышения локальной плотности, возбуждающий лавинное накопление избыточной материи, угрожающее материнскому существованию распространением совокупных столкновений. Состоянием лавинного насыщения вихревым контуром, в автономном режиме, оборачивается избыточная материя гравитационными линиями относительно опорного центра, встречными сторонами.

На самом деле точечным опорным центром существует плазменное ядро, подвижно перестраиваемый гравитационный ресурс с точечным опорным центром. Реактивным отражением опорного центра, субъективной инерцией противодействий затухающими гравитационными силами все частицы возвращаются контуром вихревого хаоса в материнскую среду. Граничный вихревой контур не содержит гравитационных сил, в автономном режиме нарастает гравитационными линиями сторонами опорного центра. Взаимодействиями двух частиц относительно граничного контура, касательной линией частицы переходят инерцией движения противоположными сторонами. Каждая частица движется инерцией стороной центральной оси, создавая уникальную текущую траекторию своей жизни сторонами материнской среды. Не существует двух частиц, совпадающих движением текущей траекторией одной стороны. Частицы имеют максимальную скорость движения пустым пространством. Частицы стороны опорного

центра догоняют ресурс, совпадающий стороной опорного центра, не в состоянии реактивно отразится движущейся опорой, затухают скоростью тандемами, нарастают длиной гравитационных линий, укрепляясь сторонами точечного центра. Так непрерывно оборачивается ресурсом звезда, длительно сохраняясь избыточной материей.

Продолжая эволюционно накапливать избыточный ресурс звездами, галактиками и ее детьми, материнская Вселенная воспринимается сторонним наблюдателем контурами текущего небосвода. Симметричные сферические звезды, неподвижные, припаркованные точечным опорным центром, никаких проблем самосохранению материнской среде не создают. Субъективными порядками инерцией движения единой стороной материнской среды существуют движением репродукции. Материнская среда диагностирует инерцию движения одной стороной, не вступает репродукцией во взаимодействие и, организуя эквивалентное встречное движение материнского хаоса материнским рукавом, восстанавливает закон. В условиях земной среды космическое пространство максимально способствует распространению земной информации без искажений, не стареющей задержкой в пути.

Материнская среда существует, соблюдая всеобщий закон движения материи, и последовательными шагами вихревой коррекцией восстанавливает нарушения закона. На первом шаге вихревой коррекции магнитной индукцией диагностируется прямолинейный цилиндрический вихревой поток, относительно центральной оси превышающий закон. На втором шаге материнским рукавом, эквивалентным количеством встречного вихревого противодействия, вихревой самоиндукцией, встречным движением возвращается эквивалент превышения закона в цилиндрическую оболочку относительно оси, и восстанавливается закон. Вихревые орбиты должны быть замкнуты круговыми траекториями. Вихревая коррекция закона происходит по стандартной процедуре материнской среды, даже если это Галактика, в которой вихревое движение осуществляется потоками плазмы, разветвляющимися спиралями Персея и Центавра, далекими от круговых орбит, которыми не соблюдается закон.

Галактика не переходит в режим лавинного насыщения материи, без которого невозможен переход в автономный режим подобно звездам, поэтому текущими нарушениями закона продолжается наполнение небосвода Млечным Путем. Спиралью Персея и Центавра продолжают уходить на орбиты дети Галактики, лечащие законом Галактику. Только состоянием насыщения Галактики возможен ее переход в автономный режим. Группа детей Галактики отделилась орбитами эклиптики Солнечной системой. Благодаря симметрии Солнца эффективность коррекции законов планет и спутников солнечной системы практически идеальна. Солнечный ресурс автономно обрабатывается вихревым пограничным контуром Оорта. Отдельный пограничный контур имеют Солнечные планеты. Обращение орбитами ресурса эклиптики происходит гравитационным прессом Солнца и пояса Койпера в автономном режиме, не нарушающим закон.

Ресурсом материнской среды, тандемами двух частиц создается совокупное вихревое движение, касательными линиями увеличивающее радиус, а гравитационными силами сохраняются их постоянные значения радиуса орбит, обеспечивающие хаос материнской среды. Вихревые тандемы вокруг Солнца, в плоскости эклиптики оборачиваются избыточным ресурсом планеты Солнечной системы относительно опорных центров планет. Одну сторону опорного центра представляет объективная материнская среда, существующая движением материнского ресурса гравитационными линиями сторонами опорного центра. Вторую сторону, хаосом траекторий, представляют субъективные противодействия частиц, выталкиваемые затухающим гравитационным прессом из центра в пограничный контур. Вихревой пограничный контур скользящими взаимодействиями двух частиц образует касательные линии двумя частицами, одна из которых наполняет материнскую среду, а вторая движется стороной опорного центра. Тандемы стороной опорного центра пытаются сжаться и отразиться движущейся опорой, что не может произойти. Частицы затухают скоростью и нарастают сжатием, совокупным движением гравитационных линий, продвигаются в опорный центр и его реактивным отражением возвращаются в материнскую среду. Все частицы избыточного ресурса, согласно всеобщему закону, встречно оборачиваются опорным центром.

Звезды, припаркованные пространством положением опорного центра, неподвижны, не вращаются, не нарушают закон движения материи. Движение гравитационными линиями единое периодом и длиной линий. Временная задержка движения субъективными противодействиями частиц случайна периодом и всегда превышает гравитационную задержку. Объективная сторона никогда не нарушает закон. Все нарушения закона материнской среды совершаются и эволюционно нарастают противодействиями хранимой избыточной материи. Каждое нарушение закона, стандартной процедурой, материнская среда дополняет своим ресурсом, восстанавливающим всеобщий закон. Наша Галактика изобилует нарушениями за-

кона. Остаток большего ресурса южной стороны Галактики наследственно передается детям, которыми нарушается закон. Наследственные нарушения закона дети Галактики самостоятельно устраняют стандартной процедурой, вращаясь собственными орбитами. В плоскости экватора дети Галактики индуцируют магнитные потоки, эквивалентным нарушением количеством движения вихревого ресурса, орбитой которого нарастают одним или несколькими гравитационными спутниками. Эволюционным нарастанием объемов спутников в материнских рукавах нарастает встречное движение, самоиндукцией которого нарастает встречное движение, противясь нарушению закона. Равенством закона прекращаются нарастания объемы спутников. Гравитационными линиями нарастающий ресурс Галактики, правилами креста, без задержки распространяется сторонами Млечного Пути. При этом лавинное насыщение Галактики не происходит, следовательно, не происходит ее переход в автономный режим гравитационного обращения собственного ресурса пограничным вихревым контуром, подобно звездам. Обращение ресурса Галактики происходит встречным гравитационным прессом материнского небосвода. Плазму Млечного Пути материнская среда подвергает частицами вихревой обработке, пытаясь свернуть в круговой вихревой поток плазму бара. В результате вместо круговых орбит имеем разветвления спиралью Персея и Центавра, а вихревая коррекция продолжается частицами стандартной процедурой и в наши дни, не завершаясь успехом. Поэтому Галактика неустанно продолжает отправлять плазменными орбитами планеты, встречными рукавами которых, самоиндукцией стандартное лечение законов не достигает полного восстановления закона. Уступающие солнечному объему некоторые дети Галактики обгоняют скоростью Солнце, пересекают вихревые орбиты солнечной эклиптики, при благоприятных условиях, затухают скоростью движения солнечной эклиптики, продолжают движение вокруг Солнца. Все солнечные планеты в настоящий момент известны, но возможны дополнительные переходы детей Галактики на солнечные орбиты. Стандартной процедурой, согласно единому закону движения материи, материнская среда надевает материнские рукава на орбиты детей Галактики, которыми накапливает эквивалентное нарушению закона встречное совокупное количество вихревого движения. Непрерывной самоиндукцией накопленного в материнском рукаве вихревого ресурса, прямолинейным движением стороной южного полюса передается ресурс, лечащий законом Солнце. Сами планеты наследственное нарушение закона лечат собственными магнитными потоками независимо, чьими орбитами они обращаются.

Планета Земля лечит Солнце движением солнечной орбитой. Собственное нарушение, переданное Галактикой при рождении, Земля лечит собственными магнитными потоками. В экваториальной плоскости относительно земной оси в магнитных круговых потоках эволюционно нарастает объемом спутника

Луна. Материнским рукавом нарастающая объемом Луна лечит законом Землю. Наступлением равенства встречного движения вдоль земной оси прекращается рост объема Луны. Хаосом пересечений противодействий детьми Галактики образуется микрообъектная однородная среда Гало.

Распадом микрообъектов пыли на поверхности Галактики и Солнца образуется плазменная корона, всем ресурсом противодействий нарушающая закон. Уплотнением солнечных действий плазменной короной средняя температура солнечной окружающей среды повышается. Образуя плазменную корону, существенно преобразилась внутренняя структура Солнца. Вдоль центральной оси образовался сплошной ориентированный поток северной стороной движения, нарушающий закон, требующий материнского эквивалентного ресурса для лечения законом Солнца.

Стандартной процедурой материнская среда индуцирует вихревой эквивалент нарушению закона, круговыми орбитами материнского ресурса, симметричного относительно солнечной оси. Плотность вихревых орбит максимальна в плоскости солнечной эклиптики, незначительно затухает, распространяясь большим диапазоном радиусами круговых орбит магнитных потоков, полностью затухающих плотностью в плоскости солнечных полюсов. Вихревым пограничным контуром пояса Койпера обеспечивается гравитационное обращение ресурса планет эклиптики. Автономное гравитационное обращение ресурса Солнца обеспечивается сферическим пограничным контуром облаком Оорта.

В планетах-гигантах орбитами оборачиваются спутники. В материнских рукавах спутников нарастает вихревой эквивалент нарушения закона, самоиндукцией которого, вдоль центральной оси, в цилиндрической оболочке, встречным движением устраняется нарушение закона, которым прекращается увеличение объема гравитационного спутника. Планеты-гиганты, подобно Сатурну, встречным взаимодействием равного количества движения в плоскости экватора образуют твердые диски, затухающие толщиной. Остаток взаимодействия большего ресурса южной стороны, нарушающий закон, материнская среда индуцирует круговыми орбитами магнитных потоков, в которых, взаимодействиями окружающей среды, нарастают соответствующие объемом спутники. Полным излечением солнечных планет от врожденного нарушения закона детьми Галактики рост объема спутников планет прекращается. Эволюционными изменениями нарушений корректируется топография лечения законов спутникам и орбитами, полностью восстанавливающих всеобщий закон.

Каждая планета Солнца собственными вихревыми орбитами избавляется от наследственного нарушения, нарастает ресурсом одного или нескольких спутников, обращением которых на собственных орбитах, в материнских рукавах нарастает ресурс, эквивалентный количеству текущего нарушения закона. Эволюционно нарушения закона только нарастают, поэтому лечение практически никогда не

затухает нарастаниями объемов существующих спутников или рождением новых, с коррекцией орбит обращения. Благодаря автономному лечению обеспечивается полное текущее соблюдение закона. Локальная коррекция закона эффективна. Направлением обращения спутников планет, воспринимаемых наблюдателем, можно представить процедуру лечения законом направлением и скоростью движения спутников. Стандартная процедура лечения законом воспринимается совокупным вихревым движением орбитами космических объектов Вселенной.

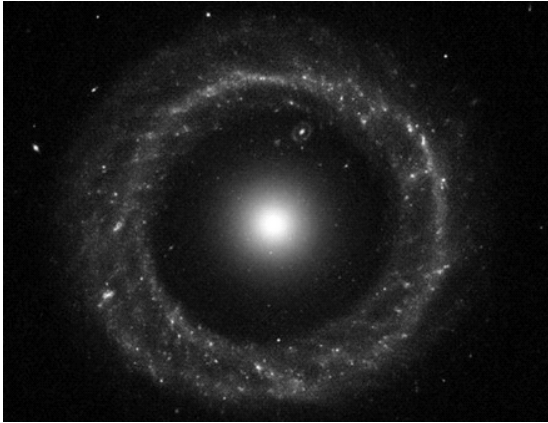
В плоскости солнечной эклиптики совокупным вихревым движением обращаются планеты нарастающими радиусами орбит пропорционально объему. Переходящие на солнечные орбиты дети Галактики ограничены объемом, который Солнце способно нести орбитой. На текущий момент известны планеты Солнечной системы, перешедшие детьми Галактики. Планета Плутон является продуктом вихревого пояса Койпера.

Радиусы орбиты каждой планеты определяются взаимодействием двух сил, касательной силой инерции совокупных тандемов вихревого движения и силой солнечных гравитационных линий.

Дети Галактики, движущиеся спиралью Персея, значительно уступают объему Солнца. Обгоняя Солнце, пересекают вихревое движение солнечной эклиптики, затухают пересечением, сохраняются центром тяжести в плоскости эклиптики, продолжают обращение солнечной орбитой. Возможны конфликтные ситуации пересечения траекторий. При переходе на солнечные орбиты дети Галактики Земля и Нептун сели на хвост солнечным планетам, близким объемом Венере и Урану, которые скорректировали радиусы орбит и пространственную ориентацию. Нептун "повалил" Уран гравитационными линиями Солнца и пояса Койпера на солнечный экватор. Венера также скорректировала обращение своего ресурса солнечной орбитой. Однородными микрообъектными средами, изменениями направлений и скорости инерцией движения облаками, туманностями, возникающими не случайно и исчезающими в моменты восстановления закона.

Выводы. Текущее эволюционное лечение законом сопровождается рождением спутников, число которых непрерывно нарастает количеством, объемами и траекториями орбит. Сферическим вихревым контуром Оорта организуется гравитационными линиями Солнце, а пояс Койпера дополняет силу их действий в плоскости эклиптики, совокупно формируя радиусы орбит обращения планет вихревыми круговыми орбитами вокруг солнечной оси. Наклонами осей на солнечную ось, удерживаются центры тяжести в плоскости эклиптики, действиями солнечных гравитационных линий.

Все нарушения закона создаются субъективными противодействиями, порядками инерцией организованно входящие в материнскую среду одной стороной инерцией движения ресурса, не имеющего встречного эквивалента.

Пересекаєсь приемником, репродукция, стареючая задержкой, обрабатывается. Объект ХОГА воспринимается как соблюдающий закон. Встречные вихревые орбиты плотно сплетены орбитами встречного движения, с круговым движением, трудно различимым входом и выходом. Само нарушение закона действует на стороннего наблюдателя ярким светом потока плазмы, вытекающей с нарушением закона из северного полюса объекта ХОГА. Материнским рукавом эквивалентного количества встречного движения, темным фоном "черной дыры", уходящей от стороннего наблюдателя, встречно сопровождающей на всем пути продвижения плазменного потока от северного полюса, которым объект ХОГА лечится законом.

Список используемой литературы

1. Рухляда В. Гипотетическая модель Вселенной / Владимир Рухляда, Оксана Рухляда // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 8 — С. 28—32; № 9 — С. 37—42.

Vladimir Rukhlyada, Oksana Rukhlyada

On the possibility of creating a unified law of motion of matter

In work [1] a hypothetical model of the Universe is given and some laws of objective and subjective interaction of matter are given, preserving maternal chaos and daughter orders. Chaos and order in the Galaxy and the Solar System, as a way of existence of matter, are possible in interactions. A homogeneous maternal environment, as a subject, exists observing a single law of motion of particles, the population of which is organized by chaos. The main advantage of the unified law is the quantitative diagnosis of violation of the law and its restoration by the counter movement of particles. The number of particles participating in the oncoming motion is equivalent to the number of particles that have disturbed the movement of matter, which leads to the restoration of a single law of particle motion. The work shows the restoration (treatment) of the law by the planets of the solar system.

Keywords: unified law; single particles; inertia of particle motion; amount of movement; solar system; planets; homogeneous environment; mother environment

References

1. Rukhlyada V., Rukhlyada O. (2014). Gipoteticheskaya model Vselennoj. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 28—32; 9, pp. 37—42.

Надійшла до редакції 21 октября 2020 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 050.48Радіо:654.19]"1935"(477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291). 36-40

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник
Державного архіву друку Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Музично-мовленнєвий контент журналу "Радіо" (1935)

Стаття продовжує серію авторських розвідок, присвячених порічному аналізу книгодруків і періодики, що в різні часи виходили в Україні. У дослідженні порушено проблему розвитку музичного радіомовлення в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УСРР). Спираючись на річний зшиток всеукраїнського науково-технічного журналу "Радіо" за 1935 р., авторка дослідила його музично-мовленнєвий контент і дійшла висновку, що, попри згортання кампанії українізації, журнал залишався майданчиком для обговорення проблем національно-культурного будівництва в Україні. Тогочасні дописувачі порушували питання музично-мовленнєвих квот у радіомережі, вимагали збільшення відсоткової присутності української народної пісні, української класичної музичної спадщини, творів українських радянських композиторів. Зрозуміло, що цей процес перебував під контролем більшовицької партії та органів державної влади. Водночас артикуляція окреслених питань давала змогу зберігати заявлені ще 1923 р. позиції політичного курсу на коренізацію (українізацію). Очевидне домінування народних традицій у музичній творчості композиторської молоді УСРР, зокрема в симфоніях та операх Л. Ревуцького й Б. Лятошинського, спонукало сталінську владу до організації виїзду в Україну фахівців зі звукозапису на грамплатівки. Останні здійснили безпрецедентну на той час роботу, забезпечивши збереження понад сотні творів українського музичного мистецтва: народних пісень, таночків, симфоній, оперних арій тощо. Під час конкурсного відбору було виявлено не тільки найкращі виконавські стилі, а й раніше невідомі колективи з

найвіддаленіших куточків України. Популяризацією українського музичного контенту опікувався Всеукраїнський радіокомітет, під егідою якого працювали симфонічний оркестр, оркестр народних інструментів, ансамбль бандуристів, численні музичні радіотеатри тощо.

Ключові слова: щомісячник "Радіо"; Всеукраїнський радіокомітет; музичне радіомовлення; українська народна пісня; українська музична класика; творчість українських радянських композиторів

Постановка проблеми. Напередодні проведення першої прямої телетрансляції, що відбулася на Берлінській олімпіаді 1936 р., СРСР залишався територією, мовленнєвий простір якої охоплювало винятково радіо. У віддаленій від Києва російській столиці працювало майже 100 телевізійних приймачів, однак ера телебачення була ще далеко попереду, а отже радіо відіграло надзвичайно вагому роль у суспільному житті. Це джерело інформації слугувало засобом навчання й виховання, ретранслятором культурних і спортивних досягнень тощо. Не менш компліментарною була й діяльність науково-технічного журналу "Радіо", шпальти якого віддзеркалювали роботу Всеукраїнського комітету радіофікації та радіомовлення (ВУКР) — безпосереднього прадідуса Державного комітету телебачення і радіомовлення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Загальні питання розвитку музичного мистецтва в Україні розглянуто в колективній монографії О. Сердюк, О. Уманець, Т. Слюсаренко [16]. Дослідженню діяльності ВУКР присвячено розвідки Т. Стоян, яка зосередила увагу на персоналізованих епізодах теми, зокрема роботі керівника радіомовлення УСРР О. Карпека (1933—1934) [14, с. 208—217], і на політичних аспектах функціонування радіо в Україні впродовж 1920—1930-х рр. [15, с. 20—29]. Водночас ґрунтовного вивчення, на наш погляд, потребує журнал "Радіо", а саме його зміст, пов'язаний із питаннями мережевого музичного мовлення.

Метою статті є дослідження музично-мовленнєвого контенту журналу "Радіо" напередодні Великого терору 30-х рр. XX ст. у СРСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Всеукраїнський журнал "Радіо" виходив відносно короткій термін — від 1930 до 1941 р., а у 1936—1937 рр. його випуск було перервано, що дало підстави уважніше придивитися до змісту часопису 1935 р. Слід зазначити, що окреслений рік став першим після проведених у радянській Україні масштабних ідеологічних чисток, а припинення виходу журналу в наступні два роки насамперед свідчить про незавершеність репресій у цій сфері. Присвячений проблемам радіотехніки й радіоаматорства, журнал "Радіо" як друкований орган Всеукраїнського комітету радіофікації та радіомовлення при Раді народних комісарів УСРР значну увагу приділяв питанням музичного радіомовлення. Наприклад, розділ під назвою "Музичне мовлення", принаймні в окремих числах щомісячника, охоплював понад чверть обсягу, завдяки чому можна скласти повноцінне уявлення про тогочасний розвиток музичного радіомовлення в УСРР, зокрема під егідою ВУКР працювало чимало музичних колективів: оркестрів, ансамблів, квартетів. Український радіокомітет встановлював мовленнєві квоти в радіомережі, забезпечував майданчик для трансляції вистав радіо-

театрів, популяризував найкращі твори українського народного та композиторського мистецтва.

Музично-мовленнєвий контент журналу "Радіо" за 1935 р. складався з кількох яскравих публікацій. Тоновією для порушеної теми стала дискусійна стаття М. Калмановича, в якій автор, по-перше, наполягав на визначенні пріоритетів видання, а по-друге, закликав суттєво збільшити його радіомовленнєвий зміст [6, с. 32]. З редакційного вступу до статті очевидно, що видавці, як, власне, й автор, прагнули перетворити "Радіо" на "бойовий більшовицький орган радіомовлення" [там само]. Узагальнюючи читачькі рефлексії щодо діяльності часопису, доходимо висновку, що його редколегія працювала, м'яко кажучи, в некомфортних умовах. Їй дорікали за брак "провідних ліній, чітких засад" у висвітленні радіороботи, за те, що журналу притаманні "випадковість, самоплив, ставка на читача взагалі" [11, с. 33]. Найнебезпечнішим звинуваченням було "відтягування радіо від боротьби з контрреволюційним націоналізмом, великодержавним шовінізмом та рештками контрреволюційного троцькізму" [там само]. Інакше кажучи, у першому номері за 1935 р., де було підбито підсумки "чистки" попередніх років, панувала відверта констатація ідеологічної ворожості видання. Щодо технічних питань, то дописувач М. Касьянов радив орієнтуватися на журнал "Радіофронт" [8, с. 41]. Упродовж 1935 р. редколегія намагалася виправитися, однак поставленої мети, вочевидь, не досягла, тож на два наступні роки часопис утратив читачьку аудиторію.

Утім, якщо з радикальних більшовицьких позицій щомісячник мав суттєві недоліки, то його сучасна оцінка оптимістичніша. З одного боку, аналіз музично-мовленнєвого контенту дає підстави для висновку, що упродовж 1935 р. часопис усе ще продовжував працювати в парадигмі радянської українізації, котру після трагічного самогубства М. Скрипника розпочали згортати, що, безперечно, прискорило й закриття "Радіо". З іншого боку, його публікації музично-мовленнєвого спрямування суперечать поширеним у сучасній Україні думкам щодо масового та остаточного винищення лірників і бандуристів у грудні 1934 р. Автори цих суджень посилаються на тогочасного заступника наркома освіти УСРР А. Хвилю, котрий таврував ці інструменти та виконавців як ідеологічно ворожі, тож останні, у фізичному розумінні слова, припинили своє існування. Проте виникає певна колізія в об'єктивності поширених суджень, оскільки й самого високопосадовця невдовзі репресували, до того ж за тими самими звинуваченнями, котрі він щедро висував українському кобзарству, тоді як ансамблі бандуристів продовжували працювати й надалі.

Загалом, народний складник музичного радіомовлення залишався одним із провідних напрямів цієї мистецької галузі. У квітнево-травневому числі жур-

налу "Радіо" за 1935 р. йшлося про десятирічний ювілей оркестру народних інструментів [10, с. 11—12] та про ансамбль бандуристів ВУКР [1, с. 13], а в липнево-серпневому — про капелу бандуристів Одеського заводу імені Жовтневої революції, яка систематично виступала на місцевому й республіканському радіо [12, с. 23]. Диригент і художній керівник оркестру народних інструментів А. Наумов на сторінках "Радіо" виклав біографію колективу [10, с. 11—12]. Його історія тісно пов'язана з розвитком радіомовлення в Києві: 25 січня 1925 р. у студії, де ледь-ледь уміщувався рояль, розпочав працювати музичний гурт, що складався з чотирьох виконавців і диктора [10, с. 11]. На той момент колектив був квітетом мандолін (Наумов, Ручкін, Безп'ятов, Калін), і в цьому складі музиканти працювали до 1928 р., виконуючи переважно класичний репертуар. Надалі, опинившись у підпорядкуванні Наркомату зв'язку, оркестр зріс до дев'яти осіб (з'явилися виконавці з гітарами та концертинами), а в репертуарі домінували українські народні пісні [там само]. На фото, уміщеному в журналі "Радіо" 1935 р., оркестр народних інструментів радіокомітету налічував уже 21 виконавця [10, с. 12].

Наприкінці травня 1935 р. ВУКР запросив на постійну роботу висококваліфікований ансамбль бандуристів, до складу якого входили: М. Опришко (художній керівник), Г. Копан, Б. Данілевський, Ю. Барташевський, С. Яковенко та В. Варченко [1, с. 13]. Репертуар складався з українських народних пісень, а виступи колективу радо вітали численні радіослухачі. Велика популярність позначилася й на географії творчих турів, адже бандуристів під час збиральної кампанії із задоволенням слухали селяни УСРР [там само]. Ансамбль планував відвідати Москву, Ленінград і Мінськ.

Керівник капели бандуристів Палацу культури Одеського заводу імені Жовтневої революції Д. Орлик на сторінках журналу "Радіо" розповів історію заснування колективу, що брала відлік від 1930 р., коли робітничий гурток із семи осіб взявся опанувати старовинний український народний інструмент — бандуру [12, с. 23]. Полтавська капела бандуристів, яка наприкінці 1931 р. відвідала з гастролями Одесу, надала аматорам методичну допомогу, завдяки чому колектив суттєво поліпшив репертуар і виконавську майстерність. Заводська капела бандуристів виступала перед робітничою аудиторією, взяла участь в олімпіаді самодіяльного музичного мистецтва, а згодом вирушила в культурний похід до колгоспів, де впродовж двох місяців 1933 р. (!) здійснила 135 виступів [там само]. У 1935 р. музичний колектив вийшов на всеукраїнський рівень і постійно виступав перед мікрофоном ВУКР. На той момент самодіяльні музиканти вже опанували твори Л. Бетховена й Ф. Шуберта, виконували старовинний і сучасний український фольклор, а також, за висловом свого керівника, "пісні нацменшин — німецькою, російською, білоруською та єврейською мовами" [там само].

Дописувач О. Арнаутов зауважував про "величну роль радіо в справі національно-культурного будів-

ництва" й надавав аналізові роботу Всеукраїнського радіокомітету в галузі музичного мовлення за перший квартал 1935 р. [2, с. 23]. За його оцінками, питання музично-мовленнєвої тематики мали "значні прогалини і зриви". Таблиця зведених показників свідчила, що станом на квітень 1935 р. 40% радіорепертуару посідала світова класика, майже 20% — легка музика й твори нез'ясованого походження, 17% — російська класична спадщина [там само]. Для порівняння: показник української народної пісні становив менше 3%, українських радянських композиторів — менше 6%, а українська класична спадщина взагалі коливалася у межах статистичної погрешності 1,5%. Визнаючи, що світова й російська класика є скарбом світового музичного мистецтва, автор зазначав, що "з огляду на завдання національно-культурного будівництва, зокрема будівництва української соціалістичної музичної культури, українська народна пісня повинна посідати значно більше місце" [там само]. О. Арнаутов пропонував запросити на посаду головного диригента та художнього керівника оркестру Українського радіо відомого музиканта Г. Адлера [2, с. 24]. Окрім того, він репрезентував власний проєкт тематики мовлення у відсотковому зіставленні: українська народна пісня — 12%; пісні народів СРСР — 4%; українські радянські композитори — 7,2%; російські радянські композитори — 9%; композитори інших братніх республік — 5,4%; українська класична спадщина — 5,4%; російська класична спадщина — 18%; світова класика — 24%; легка музика — 15%; нез'ясований репертуар — 2% [2, с. 23]. Отже, національне музичне мовлення мало сягати 25% загального обсягу радіомовлення. О. Арнаутов зазначав, що задля популяризації української народної пісні до Музичної дирекції ВУКР запросили ансамбль бандуристів, який лише впродовж червня дав 12 концертів і дістав високу оцінку вдячних радіослухачів [2, с. 24].

Контраверсійну, з позицій сьогоденних інтерпретацій історії, інформацію наводив на шпальтах журналу "Радіо" О. Білокопитов [3, с. 26—27]. У статті, зокрема, йшлося про те, що "з ініціативи товариша Сталіна на Україну на початку цього року (1935-го. — Л. Д.) була відряджена бригада Грампласттресту для запису на грампластинку кращих зразків української народної пісні" [3, с. 26]. Автор зазначав, що колектив мав найсучаснішу закордонну апаратуру й складався з висококваліфікованих фахівців у галузі платівкового запису. Про приїзд в Україну стало відомо у грудні 1934 р., тож підготовчу роботу розпочали заздалегідь: Наркомат освіти УСРР склав списки найкращих музичних творів і запропонував усім мистецьким музичним закладам підготувати їх для запису. О. Білокопитов зауважував, що претендентів особисто прослуховували найвищі посадовці тогочасної України: С. Косіор, П. Постишев, П. Любченко, В. Затонський і А. Хвиля (!) [там само]. Останні, зокрема, перевіряли виконавську майстерність капели кобзарів, колективу "Думка" та інших і відібрали твори для запису. Автор статті зазначав, що підготовча робота допомогла виявити не відомі широкому загалові музичні колективи,

як-от жіночий хорівий ансамбль під керівництвом В. Верховинця. Окрім того, в конкурсі взяла участь київська капела кобзарів, яка, об'єднавшись із кобзарями Полтавщини, перетворилася на великий зразковий музичний колектив [там само]. Під час прослуховування нещадній критиці піддали заслужену капелу УСРР "Думка", звинувативши в "невірній інтерпретації народної пісні", її "засушенні", "вихолощенні природи самої пісні" [там само]. "Естетський модернізований підхід до пісні, як до певної вправи, де можна показати свою віртуозність на піанісімах і фортісімах", призвів, за висловом О. Білокопитова, до того, що капела "Думка" була неспроможною виконувати окремі українські народні пісні. Щоб продемонструвати, як це правильно робити, Наркомат освіти УСРР викликав із села Кам'янка, що на Київщині, ансамбль колгоспників, "які чудово співають українську пісню" [там само]. На платівку записали народні пісні у виконанні селянок Засадько, Гарюшенко, Коновал та Бур'ян [там само]. До участі в запису також залучили ансамбль сопілкарів із села Хоробичі. Ясна річ, на платівку потрапили й найкращі професійні колективи тогочасної УСРР, зокрема симфонічний оркестр київської опери з диригентами — народним артистом республіки А. Пазовським і заслуженим артистом В. Йоришем; провідні вокалісти України — народний артист М. Донець, народна артистка М. Литвиненко-Вольгемут, соліст російського Державного академічного театру опери та балету І. Козловський, заслужений артист УСРР І. Паторжинський, артисти київської опери О. Петрусенко, З. Гайдай, Н. Захарченко, О. Коробейченко, О. Ропська, артист харківської опери М. Гришко та інші.

Загалом, бригада Грампласттресту записала на платівку 110 творів, більшість з яких (105) було відібрано у виробництво, причому 59 становили українські народні пісні ("Ой, наступає та чорна хмара", "Ой, дівчина Ульяна", "Котилася ясна зоря", "Ой, вишенько-черешенько", "Дударик", "Щедрик", "Кармелюк", "Пісня про Байду", "Їхав козак на війноньку", "Ой, що ж то за шум", "Гуляв чумак на риночку", "Коли б вже вечір", "Кучерява Катерина", "Прала дівка льон", "Пісня про Нечая", "Ой, вітер віє", "Жалуй мене" та інші) [3, с. 26—27]. Слід зазначити, що серед наведених творів є чимало нині мало відомих. Окрім того, було записано й українські народні таночки: "Горлиця", "Полька", "Козачок", "Стукалка", "Трепак". Щодо славнозвісного "Гопака", то його записали в кількох виконаннях: капели бандуристів, духового та симфонічного оркестрів, сопілкарів-колгоспників [3, с. 27]. На доріжки грамплатівок потрапили уривки відомих українських опер: "Тарас Бульба", "Наталка-Полтавка", "Кармелюк", "Запорожець за Дунаєм". Було записано 13 маловідомих творів із дореволюційної української класики, зокрема "Степ" Я. Степового, "Коли розлучаються двоє" М. Лисенка та інші. Роботу, на переконання автора, було виконано настільки професійно, що відтоді серед фахівців поширилося гасло "Записати так, як у Києві" [там само]. Підсумовуючи, О. Біло-

копитов зауважував, що високу оцінку виїзній бригаді звукозапису надав Й. Сталін у розмові з О. Довженком [там само].

На елементах української народної пісні ґрунтувалася й творчість вітчизняних радянських класиків. Газета The Moscow News із захопленням рецензувала програму української музики, виконану за диригування М. Канерштейна, молодого керівника симфонічного оркестру Українського радіо в Києві: "...певні й пластичні рухи Канерштейна, його чудовий музичний смак і досконале знання кожної партитури швидко завоювали йому авторитет серед московської аудиторії" [9, с. 8]. Програма складалася з творів Л. Ревуцького, Б. Лятошинського й І. Белзи. Молодих за віком митців іноземні журналісти назвали "провідними музичними світилами України" [там само]. Московські поціновувачі музики мали змогу почути другу симфонію Л. Ревуцького, який, до речі, був учнем Р. Глієра, оркестрові танки з опери "Золотий обруч" Б. Лятошинського та три його пісні для голосу з оркестром, а також симфонію учня Б. Лятошинського І. Белзи. Окрасою української програми у столиці СРСР стало чудове колоратурне сопрано М. Царевич [там само]. Усі виконавці, за висловом The Moscow News, являли собою найздібніших музикантів молодшої генерації України [там само].

Вагому частку музично-мовленнєвого контенту журналу "Радіо" за 1935 р. становила інформація про діяльність симфонічного оркестру Українського радіо. За свідченням М. Канерштейна, до складу колективу входило 77 виконавців [7, с. 11]. У літній сезон 1935 р. вони виконували безоплатні симфонічні концерти в Парку піонерів та жовтенят (колишньому Київському міському, а згодом — Пролетарському саду) [там само]. Як наголошував дописувач А. Плісецький, вільний вхід на концерти для трудящих столиці УСРР було запроваджено з ініціатиивою тогочасного другого секретаря ЦК КП(б)У П. Постишева [13, с. 16].

Різноманітну музичну програму виконував Український державний квартет імені Леонтовича, який 1935 р. святкував 10-річний ювілей [17, с. 5—6]. Дописувач Й. Гельфандбейн на шпальтах часопису "Радіо" розповів про гастролі музикантів у республіках Середньої Азії: Узбекистані, Туркменії й Таджикистані [4, с. 7], а журналіст В. Довженко — про молодого талановитого піаніста Б. Максимовича [5, с. 10—11].

Висновки. Музично-мовленнєвий контент журналу "Радіо", попри науково-технічний профіль видання, був надзвичайно виразним. Суттєвою перевагою щомісячника є докладна персоніфікація подій. Фундаментом розвитку музичного мистецтва в УСРР залишалася народна музика, що, всупереч розпочатому згортанню кампанії українізації, вплелася в коло тогочасних професійних музичних шкіл й віддзеркалилася у творчості провідних митців. Визначною подією 1935 р. став платівковий запис творів українського музичного мистецтва в найкращому професійному та аматорському виконанні.

Список використаних літератури та джерел

1. Ансамбль бандуристів // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 13.
2. Арнаутов О. Музичне мовлення на шляху перебудови / О. Арнаутов // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 23—24.
3. Білокопитов О. Українську народну пісню — в маси трудящих / О. Білокопитов // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 26—27.
4. Гельфандбейн Й. Квартет імені Леонтовича в Середній Азії / Й. Гельфандбейн // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 7—8.
5. Довженко В. По-сталінському вирощувати молоді кадри / В. Довженко // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 10—11.
6. Калманович М. Що становить напрямок журналу — радіотехніка чи радіомовлення / М. Калманович // Радіо. — 1935. — № 1. — С. 32.
7. Канерштейн М. П'ятирічний ювілей симфонічного оркестру Українського радіокомітету / М. Канерштейн // Радіо. — 1935. — № 6. — С. 9—11.
8. Касьянов М. Яким повинен бути журнал "Радіо" / М. Касьянов // Радіо. — 1935. — № 3. — С. 41—42.
9. Констант А. Нові повідомлення про радянську музику / А. Констант, Сміт // Радіо. — 1935. — № 6. — С. 8.
10. Наумов А. Десятирічний ювілей оркестру народних інструментів / А. Наумов // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 11—12.
11. Нотатки з щоденника читача журналу "Радіо" // Радіо. — 1935. — № 1. — С. 33—35.
12. Орлик Д. А. Наша творча робота / Д. А. Орлик // Радіо. — 1935. — № 7—8. — С. 23.
13. Плісецький А. Підсумки літнього симфонічного сезону / А. Плісецький // Радіо. — 1935. — № 7—8. — С. 16—17.
14. Стоян Т. А. "Дворушник-націоналіст" Карпеко — керівник радіомовлення УСРР (1933—1934) / Т. А. Стоян // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. — 2009. — Вип. 15. — С. 208—217.
15. Стоян Т. А. Політичне радіомовлення в Україні 1920—30-х рр.: організаційні форми та ідеологічні функції / Т. А. Стоян // Гілея. — 2009. — Вип. 28. — С. 20—29.
16. Українська музична культура: від джерел до сьогодення : навч. монографія / [О. В. Сердюк, О. В. Уманець, Т. О. Слюсаренко]. — Харків : Основа, 2002. — 400 с.
17. Український державний квартет ім. Леонтовича (до 10-річчя діяльності квартету) // Радіо. — 1935. — № 4—5. — С. 5—6.

Larysa Doiar

Music and speech content of the Radio magazine (1935)

The presented article continues a series of author's investigations devoted to the annual analysis of book prints and periodicals, which were published in Ukraine at different times. The problem of development of music radio broadcasting in the Ukrainian Socialist Soviet Republic (USSR) is raised in the work. Based on the annual notebook of the all-Ukrainian scientific and technical magazine "Radio" for 1935, the author examines its music and speech content and concludes that despite the curtailment of the Ukrainization campaign, the magazine remained a platform for discussing the problems of national and cultural construction in Ukraine. At that time, the magazine's reporters raised questions about music and speech quotas on the radio network, demanded an increase in the percentage of Ukrainian folk songs, Ukrainian classical music heritage, and works by Ukrainian Soviet composers. It is clear that this process was controlled and managed by the ruling Bolshevik Party and state authorities. At the same time, the articulation of these issues made it possible to preserve the positions of the political course on indigenization (Ukrainization) declared in 1923. The obvious dominance of folk traditions in the musical creativity of the composers of the USSR, in particular, the symphonies and operas of Levko Revutsky and Borys Lyatoshynsky, prompted the Stalinist authorities to organize a field trip of specialists in recording on gramophone records in Ukraine. The latter carried out unprecedented work at that time, ensuring the preservation of more than 100 works of Ukrainian musical art, namely, folk songs, dances, symphonies, opera arias and more. During the competitive selection, not only the best performing styles were revealed, but also previously unknown bands from the most remote corners of Ukraine. The Ukrainian Radio Committee was actively involved in the popularization of Ukrainian musical content, under the auspices of which a large symphony orchestra, an orchestra of folk instruments, an ensemble of bandura players, numerous musical radio theaters, etc. worked.

Keywords: monthly "Radio"; Ukrainian Radio Committee; musical radio broadcasting; Ukrainian folk song; Ukrainian musical classics; works of Ukrainian Soviet composers

References

1. Ansambl bandurystiv. (1935). *Radio*, 4—5, p. 13.
2. Arnautov O. (1935). Muzychne movlennya na shlyakhu perebudovy. *Radio*, 4—5, pp. 23—24.
3. Bilokopytov O. (1935). Ukrayinsku narodnu pisnyu — v masy trudyashchykh. *Radio*, 4—5, pp. 26—27.
4. Helfandbeyn Y. (1935). Kvartet imeni Leontovycha v Seredniy Aziyi. *Radio*, 4—5, pp. 7—8.
5. Dovzhenko V. (1935). Po-stalinskomu vyroshchuvaty molodi kadry. *Radio*, 4—5, pp. 10—11.
6. Kalmanovych M. (1935). Shcho stanovyt napryamok zhurnalu — radiotekhnika chy radiomovlennya. *Radio*, 1, p. 32.
7. Kanershteyn M. (1935). Pyatyrychnyy yuviley symfonichnoho orkestru Ukrayinskoho radiokomitetu. *Radio*, 6, pp. 9—11.
8. Kasyanov M. (1935). Yakym povynen buty zhurnal "Radio". *Radio*, 3, pp. 41—42.
9. Konstant A., Smit. (1935). Novi povidomlennya pro radyansku muzyku. *Radio*, 6, p. 8.
10. Naumov A. (1935). Desyatyrychnyy yuviley orkestru narodnykh instrumentiv. *Radio*, 4—5, pp. 11—12.
11. Notatky z shchodennika chytacha zhurnala "Radio" (1935). *Radio*, 1, pp. 33—35.
12. Orlyk D. A. (1935). Nasha tvorcha robota. *Radio*, 7—8, p. 23.
13. Plisetskyu A. (1935). Pidsumky litnoho symfonichnoho sezonu. *Radio*, 7—8, pp. 16—17.
14. Stoyan T. A. "Dvorushnyk-natsionalist" Karpeko — kerivnyk radiomovlennya USRR (1933—1934). (2009). *Ukrayina XX stolittya: kultura, ideolohiya, polityka*, 15, pp. 208—217.
15. Stoyan T. A. (2009). Politychne radiomovlennya v Ukrayini 1920—30-kh rr.: orhanizatsiyni formy ta ideolohichni funktsiyi. *Hileya*, 28, pp. 20—29.
16. Serdyuk O. V., Umanets O. V. and Slyusarenko T. O. (2002). *Ukrayinska muzychna kultura: vid dzherel do sohodennya*. Kharkiv: Osнова.
17. Ukrayinsky derzhavnyy kvartet im. Leontovycha (do 10-richchya diyalnosti kvartetu). (1935). *Radio*, 4—5, pp. 5—6.

Надійшла до редакції 10 серпня 2020 року

Катерина Шульженко,
науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4964-6190>

Сільськогосподарські науки в Україні на початку XXI століття: пріоритетні напрями розвитку (за матеріалами Державного архіву друку Книжкової палати України)

Статтю присвячено проблемі розвитку сільськогосподарських наук в Україні на початку XXI ст. Враховуючи кліматичні особливості та якість ґрунтів сільськогосподарського призначення нашої держави, авторка фіксує високий рівень наукової та суспільної затребуваності обраної тематики. Актуальність порушеної проблеми полягає в тому, що на сучасному етапі відбулася очевидна кореляція надходжень у державний бюджет України — суттєво знизилася частка промислового сектору й, відповідно, зріс сегмент вітчизняного сільського господарства. Водночас громадянам України, вочевидь, не вистачає харчів власного виробництва як первинного, так і високотехнологічного перероблення. З прилавків наших магазинів дедалі частіше зникають овочі та фрукти місцевого походження, а ті, що потрапляють до споживача, навіть за зовнішніми ознаками не витримують конкуренції із закордонними аналогами. На сучасному етапі фактично зникла раніше поширена практика постачання "з лану — до столу". Україна, як це не прикро констатувати, втратила найкращі традиції в галузі садівництва, виноградарства, овочівництва тощо. Виходячи з цих констатацій, авторка прагне зрозуміти, яку роль у розвитку вітчизняного сільського господарства відіграє сучасна наука, а також аналізує наукові дослідження в галузі сільськогосподарських наук, проведені в першому десятиріччі XXI ст., виокремлює досягнення й здобутки, узагальнює напрями розвитку сільськогосподарських наук і визначає їхні пріоритети.

Ключові слова: сільськогосподарські науки; загальне землеробство; рослинництво; селекція рослин; агроекологія; овочівництво; насінництво; кормовиробництво; дуківництво; сільськогосподарська меліорація

Постановка проблеми. Українські землі мають значний сільськогосподарський потенціал, використання якого вивело б нашу державу на провідні рубежі виробництва аграрної продукції. Маючи фахову агрономічну освіту, авторка закликає активніше застосовувати сучасні здобутки вітчизняної науки в сільськогосподарській практиці України.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку сільськогосподарських наук в Україні ніколи не втрачала актуальності. У порушеній тематичі вагомим місцем посідають праці таких науковців, як О. Гаврилюк, В. Марочко, О. Бондарчук, В. Шевченко, Г. Сургай (Київ), Л. Лавринович (Житомир), С. Тимченко (Запоріжжя), М. Бушин (Черкаси). Як наголошує історик В. Соколов, який, до речі, друкувався на шпальтах "Вісника Книжкової палати", з проблем аграрного розвитку України лише впродовж 1955—1998 рр. було захищено 50 докторських і 318 кандидатських дисертацій, опубліковано 114 колективних та індивідуальних монографій, 78 збірників наукових праць, 978 брошур, майже 5 тисяч статей [25, с. 19]. Інакше кажучи, сільськогосподарські науки перед вітчизняними аграріями у боржниках, вочевидь, не ходять. Тож задля поліпшення розвитку українського аграрного сектору варто уважніше придивитися до наукових розвідок вітчизняних учених, у чому й полягає мета статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарських наук в Україні нині є агроекологія. Цій проблемі присвячено дослідження О. Ракоїд [21], С. Усика [28]. Можливості агроекосистеми рису вивчала Н. Сфімова [5].

У галузі рослинництва, за нашими спостереженнями, найбільше уваги приділено культурі вирощування кукурудзи. І це не дивно. Так, на початку 1920-х рр.,

коли південно-східні губернії України потерпали від жахливого голоду, голова уряду УСРР Х. Раковський закликав селян сіяти кукурудзу, вважаючи цю рослину рятувальною в тогочасних умовах. У цьому контексті доречно згадати й першого секретаря ЦК КПРС М. Хрущова, який мріяв вирощувати кукурудзу навіть за Полярним колом. Сучасна українська дослідниця Г. Сербенюк опікується питаннями технології вирощування кукурудзи в умовах лісостепу, вивчає особливості формування врожайності її гібридів [23]. За спостереженнями вченої, висока врожайність цього зерна залежить від рівня забезпеченості вологою в період вегетації та від накопичення макроелементів у ґрунті завдяки внесенню добрив [23, с. 5—6]. Г. Сербенюк стурбована фітосанітарним станом цієї рослини й пропонує власні гібридні композиції у винищенні небезпечних для кукурудзи бур'янів [23, с. 6—7, 11—13]. Дослідник О. Климчук розглядає кукурудзу як монокультуру лісостепу України та вважає найстійкішим селекційним матеріалом [10, с. 5—6]. Вивченню цієї культури та її взаємодії з лісостеповими бур'янами присвячено розвідку В. Перчука [19]. Проблему продуктивності вирощування кукурудзи в південних степах України дослідив П. Писаренко, який вважає, що показники врожайності рослини безпосередньо залежать від густоти її стояння [20, с. 7].

Пріоритетним напрямом вітчизняного рослинництва у XXI ст. залишається вирощування пшениці. Українські землі, що були житницею Європи ще від часів Тридцятилітньої війни (1618—1648), здатні виконувати цю благородну місію й нині. Тож доречність наукових розвідок, присвячених вирощуванню пшениці, не викликає жодного сумніву.

Технологію культивування озимої пшениці у правобережній частині українського лісостепу ретельно дослідила С. Третякова [26]. За її твердженням,

польова схожість насіння озимої пшениці насамперед залежить від біологічних особливостей сорту, строку сівби та норми висіву [26, с. 5]. Дослідниця пропонує власну методику організації просторового та кількісного розміщення рослин у посівах озимої пшениці [26, с. 12—14]. Технологію вирощування м'якої озимої пшениці по чорному пару дослідив С. Хорішко [30]. Здійснивши розвідку, він дійшов висновку, що найвищі показники врожайності ця культура дає за умов її посіву не пізніше 25 вересня [30, с. 15]. Питання селекції сортів озимої пшениці висвітлював Н. Абдурат [1].

У дослідженні зернових культур значну увагу приділено озимому житу. Продуктивність та якість цієї культури вивчала В. Бабич [3]. На її думку, врожайність культури безпосередньо залежить від фонів живлення та рівня зрошення ґрунтів [3, с. 10]. Визначальне місце серед добрив, що впливають на вирощування озимого жита, належить азоту. За спостереженнями В. Бабич, його зменшення у ґрунтах суттєво підвищувало собівартість зерна й, відповідно, знижувало рентабельність виробництва [3, с. 13].

Вивчаючи особливості ярого ячменю, дослідник В. Скидан зосередив увагу на культивуванні його пивоварних сортів [24]. Науковець дійшов висновку, що задля підвищення врожайності культури, її слід висаджувати після цукрових буряків та сої [24, с. 14].

Традиційно вагомим для українських аграріїв залишається вирощування такої культури, як буряк. Його унікальні поживні та лікувальні властивості відомі з давніх-давен. Серед науковців, що нині вивчають і аналізують технології розведення цієї культури, виокремимо О. Хіврича, С. Турченяка, А. Оленюка. Так, О. Хіврич дослідив процес вирощування кормових буряків [29], С. Турченяк — проблему формування насіння цукрового буряка [27], А. Оленюк — підготовку ґрунту та догляд за посівами цукрових буряків [16].

Слід зазначити, що на сучасному етапі доволі гостро стоїть питання виснаження сільськогосподарських угідь України. Винуватцями цих процесів, як відомо, є олійні культури: соняшник, соя, ріцина, сафлор, льон та інші. Ігноруючи цей чинник, прагматичні лідери Західної Європи ще на зорі незалежності України радили нашій молодій державі стати країною, що вирощує монокультуру — соняшник — і забезпечує весь світ смачною та поживною олією. На жаль, ці поради залишилися непоміченими, а міркування щодо рентабельності й швидкого прибутку спонукали багатьох аграріїв до вирощування саме олійних культур. Виходячи з цього, наукові дослідження, що торкаються цієї проблематики, є особливо актуальними та практично корисними.

Питання продуктивності гібридів соняшнику дослідила Н. Маркова [12]. Її розвідку присвячено технології посівних робіт, механічним заходам боротьби проти бур'янів і використанню гербіцидів, що забезпечують максимальний рівень врожайності та збору олії [12, с. 17].

У праці І. Аксьонова порушено проблему агробіології вирощування соняшника, ріцини й сафлору в

південній частині України [2]. Науковець рекомендує аграріям займатися протиерозійним обробітком ґрунту, культивувати низько- та середньорослі гібриди й сорти соняшника, застосовувати системи поліпшеного зябу з пошаровим обробітком ґрунту для ріцини та сафлору [2, с. 32—33].

Питання вирощування сої різнобічно дослідили Є. Задубинна [7] і Р. Панасюк [17]. Дослідниці суголосно стверджують, що ця культура є винятково ефективною для сільського господарства України [7, с. 16—17; 17, с. 17].

У контексті селекції культуру льону-довгунця вивчала Н. Кандиба [9]. На її думку, рослина дає змогу поєднувати у своєму генотипі різноманітні корисні якості [9, с. 15].

Є. Чернишова розглянула питання вирощування круп'яних культур у проміжних посівах після льону [31]. На переконання дослідниці, на темно-каштанових ґрунтах у проміжках між посівами льону доречно висаджувати просо та гречку [31, с. 12].

Вітчизняні вчені в галузі кормовиробництва та лувівництва чимало уваги приділяють таким культурам, як конюшина та овес. І. Волошук розглянув проблему продуктивності конюшини залежно від агротехнічних способів вирощування [4]. Л. Пелех дослідила техніку вирощування вівса в сумісних посівах із капустяними та бобовими культурами [18]. У цьому контексті неабияке значення має продуктивність сортів квасолі та гороху. Зокрема, врожайний потенціал сортів квасолі дослідив О. Овчарук [14], нових сортів гороху — Ю. Огурцов [15].

Варто зазначити, що в наукових працях, пов'язаних з аграрним сектором України, порушено й проблеми вирощування найживаніших овочів. Зокрема, дослідниця Т. Купріянова вивчає сорти та міжвидові гібриди картоплі [11]. О. Наклюка присвятила наукову працю технології вирощування солодкого перцю [13]. Проблему ефективності виробництва овочів відкритого ґрунту в економічному контексті з'ясував С. Кальченко [8].

З позицій аграрного маркетингу питання вирощування баштанних культур в Україні розглянув економіст О. Шапля [32]. Науковець зазначає, що впродовж останніх років завдяки селекції продуктивність баштанних культур суттєво зросла [32, с. 14].

Цікавими напрямками вітчизняного рослинництва є вирощування лікарських препаратів. Наприклад, В. Завгородній вивчав технологію розведення стевії [6]. В умовах поширення у світі цукрового діабету другого типу ця культура є вельми корисною і вкрай популярною серед українських споживачів. За сприятливих обставин стевія може стати прибутковим товаром експорту, а отже технологія її вирощування й підвищення продуктивності цього процесу особливо актуальні. Зберігається попит і на лікарську валеріану. Перевірений часом і мільйонами споживачів препарат успішно виробляється в Україні, принаймні на рівні вирощування. Цьому питанню присвячено наукову розвідку М. Світельського [22].

Висновки. Науковці, які досліджували різноманітні аспекти вітчизняних сільськогосподарських

наук (загальне землеробство, рослинництво, овочівництво, кормовиробництво та луківництво, сільськогосподарські меліорації, селекція рослин, насінництво тощо) та дотичних до них галузей економічної науки (економіка сільського господарства й АПК) на початку XXI ст., здійснили вагомий внесок у розвиток

аграрних знань в Україні. Вчені виробляють і поширюють серед працівників аграрного сектору нові технології вирощування, обробітку ґрунтів і внесення добрив. Застосування наукових рекомендацій на практиці сприяє підвищенню продуктивності сільськогосподарства, чого так потребує сучасна Україна.

Список використаної літератури

1. *Абдурат Н. К.* Мінливість господарсько цінних ознак гібридів пшениці озимої та можливість її використання в селекції : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Нішат Креем Абдалфатах Абдурат ; Інститут зернового господарства УААН. — Дніпропетровськ, 2010. — 21 с.
2. *Аксьонов І. В.* Агробіологічні та агротехнічні особливості оптимізації прийомів вирощування соняшнику, рідини, сафлору в умовах південної підзони степу України : автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук / Ігор Вікторович Аксьонов ; Інститут зернового господарства УААН. — Дніпропетровськ, 2008. — 41 с.
3. *Бабич В. Л.* Продуктивність і якість озимого жита залежно від фонів живлення та зрошення в умовах півдня України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Бабич Вікторія Леонідівна ; Інститут землеробства південного регіону УААН. — Херсон, 2006. — 17 с.
4. *Волощук І. С.* Продуктивність конюшини гібридної залежно від агротехнічних прийомів вирощування в умовах західного лісостепу : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Волощук Ігор Степанович ; Інститут землеробства УААН. — Київ, 2006. — 21 с.
5. *Єфімова Н. М.* Ефективність післяжнивних посівів проса в агроecosystemі рису під затопленням на півдні України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Єфімова Наталія Миколаївна ; Херсонський державний аграрний університет. — Херсон, 2012. — 17 с.
6. *Завгородній В. М.* Оптимізація елементів технології вирощування стевії в умовах лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Завгородній Володимир Миколайович ; Інститут цукрових буряків УААН. — Київ, 2006. — 21 с.
7. *Задубинна Є. В.* Продуктивність сої та родючість торфового органогенного ґрунту залежно від способів його обробітку і удобрення : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Задубинна Єлизавета Валеріївна ; ННЦ "Інститут землеробства НАН України". — Київ, 2012. — 21 с.
8. *Кальченко С. В.* Напрями підвищення ефективності виробництва овочів відкритого ґрунту в степовій зоні : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Кальченко Сергій Володимирович ; Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. — Київ, 2006. — 21 с.
9. *Кандиба Н. М.* Мінливість та успадкування основних господарсько-цінних ознак у міжсортових гібридів льону-довгунця : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Кандиба Наталія Миколаївна ; Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН. — Харків, 2006. — 19 с.
10. *Климчук О. В.* Вихідний матеріал для селекції гібридів кукурудзи, вирощуваних в умовах монокультури лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Климчук Олександр Васильович ; Інститут цукрових буряків УААН. — Київ, 2008. — 21 с.
11. *Купріянова Т. М.* Морфометричні особливості сортів і міжвидових гібридів картоплі та їх вплив на продуктивний процес : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Купріянова Тетяна Миколаївна ; Сумський національний аграрний університет. — Суми, 2011. — 21 с.
12. *Маркова Н. В.* Формування продуктивності гібридів соняшнику залежно від строків сівби та захисту посівів від бур'янів за вирощування в умовах південного степу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Маркова Наталія Валентинівна ; Херсонський державний аграрний університет. — Херсон, 2011. — 21 с.
13. *Накльока О. П.* Обґрунтування елементів технології вирощування перцю солодкого в умовах правобережного лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Накльока Ольга Петрівна ; Уманський державний аграрний університет. — Київ, 2007. — 19 с.
14. *Овчарук О. В.* Агроecологічні заходи реалізації потенціалу продуктивності сортів квасолі звичайної на зерно в умовах південної частини західного лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Овчарук Олег Васильович ; Подільський державний аграрно-технічний університет. — Кам'янець-Подільський, 2010. — 21 с.
15. *Огурцов Ю. Є.* Формування урожайності нових сортів гороху залежно від технологічних прийомів вирощування в умовах східної частини лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Огурцов Юрій Євгенович ; Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН. — Харків, 2008. — 21 с.
16. *Оленюк А. М.* Обробіток ґрунту, удобрення й догляд за посівами цукрових буряків з елементами біологізації землеробства в південно-західному лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Оленюк Анатолій Миколайович ; Дніпропетровський державний аграрний університет. — Дніпропетровськ, 2009. — 21 с.
17. *Панасюк Р. М.* Продуктивність сортів сої залежно від удобрення, норм висіву насіння та способів сівби в умовах західного лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Панасюк Руслана Миколаївна ; ННЦ "Інститут землеробства НААН України". — Київ, 2011. — 21 с.
18. *Пелех Л. В.* Оптимізація технологічних прийомів вирощування вівса в сумісних посівах з капустяними та бобовими культурами в умовах правобережного лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Пелех Людмила Вікторівна ; Вінницький національний аграрний університет [та ін.]. — Вінниця, 2011. — 21 с.
19. *Перчук В. В.* Взаємодія рослин кукурудзи з бур'янами при застосуванні різних видів сидератів та систем основного обробітку ґрунту в лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Перчук Віталій Володимирович ; Національний аграрний університет. — Київ, 2008. — 21 с.

20. Писаренко П. В. Продуктивність різних за групами стиглості гібридів кукурудзи залежно від густоти стояння та вологозабезпеченості в умовах південного степу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Писаренко Павло Володимирович ; Інститут землеробства південного регіону УААН. — Херсон, 2008. — 17 с.
21. Ракоїд О. О. Агроекологічна оцінка земель сільськогосподарського призначення : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Ракоїд Олена Олександрівна ; Інститут агроекології УААН. — Київ, 2007. — 21 с.
22. Світельський М. М. Формування продуктивності валеріани лікарської залежно від елементів технології вирощування в умовах південної частини центрального Полісся України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Світельський Микола Михайлович ; Подільський державний аграрно-технічний університет. — Вінниця, 2007. — 21 с.
23. Сербенюк Г. А. Особливості формування врожайності гібридів кукурудзи залежно від технологічних прийомів вирощування в умовах лісостепу : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Сербенюк Ганна Анатоліївна ; Інститут землеробства УААН. — Київ, 2010. — 21 с.
24. Скидан В. О. Особливості технології вирощування пивоварних сортів ярого ячменю в умовах східної частини лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Скидан Вадим Олександрович ; Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН. — Харків, 2008. — 21 с.
25. Соколов В. Розвиток історико-науковознавчих досліджень з аграрних наук у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН України за останнє десятиріччя / Віктор Соколов // Вісник Книжкової палати. — 2012. — № 1. — С. 18—23.
26. Третьякова С. О. Оптимізація елементів технології вирощування пшениці озимої у лісостепу правобережному : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Третьякова Світлана Олексіївна ; Уманський національний університет садівництва. — Вінниця, 2012. — 21 с.
27. Турченок С. М. Особливості формування насіння цукрових буряків при вирощуванні його безвисадковим способом залежно від норм висіву і строків сівби : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Турченок Сергій Михайлович ; Інститут цукрових буряків УААН. — Київ, 2009. — 21 с.
28. Усик С. В. Агроекологічне обґрунтування насичення короткоротаційних сівозмін різними зернофуражними культурами у південній частині лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Усик Сергій Васильович ; Дніпропетровський державний аграрний університет. — Дніпропетровськ, 2007. — 21 с.
29. Хіврич О. Б. Удосконалення технологічних процесів вирощування буряків кормових : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Хіврич Олександр Борисович ; Інститут цукрових буряків УААН. — Київ, 2010. — 19 с.
30. Хорішко С. А. Особливості технології вирощування озимої пшениці по чорному пару в північному степу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Хорішко Сергій Анатолійович ; Інститут зернового господарства УААН. — Дніпропетровськ, 2009. — 21 с.
31. Чернишова Є. О. Технологія вирощування круп'яних культур в проміжних посівах після льону олійного на півдні України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Чернишова Євгенія Олегівна ; Херсонський державний аграрний університет. — Херсон, 2012. — 17 с.
32. Шабля О. С. Ефективність виробництва баштанних культур та розвиток маркетингу в галузі : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Шабля Олександр Сергійович ; Житомирський національний агроекологічний університет. — Житомир, 2010. — 21 с.

Kateryna Shulzhenko
Agricultural sciences in Ukraine at the beginning
of the XXI century: priority areas of development

(based on the materials of the State Archive of the Printing of the Book Chamber of Ukraine)

Our article is devoted to the problem of agricultural sciences development in Ukraine in the current XXI century. Taking into account the climatic features and quality of agricultural soils that have developed on the lands of our country, the author records the high level of scientific and public demand of the presented topics. The urgency of the problem raised is that at the present stage there has been a clear correlation of revenues to the state budget of Ukraine — the share of the industrial sector has significantly decreased and the segment of domestic agriculture has accordingly increased. At the same time, the citizens of Ukraine, apparently, lack the food of their own production, both primary and high-tech processing. Vegetables and fruits of local origin are increasingly disappearing from the shelves of our stores, and those that still reach the consumer, even on external grounds, do not stand up to competition with their foreign counterparts. At the present stage, the widespread practice of supplying "from a doe to the table" has actually disappeared. Ukraine, as it is not unfortunate to say, has lost the best traditions in the field of horticulture, viticulture, vegetable growing and more. Based on these findings, the author seeks to understand what role modern science plays in the development of domestic agriculture. Pursuing this goal, the author analyzes scientific research in the field of agricultural sciences that were conducted during the 21st century, emphasizes their achievements and achievements, summarizes the directions of development of agricultural sciences and sets their priorities.

Keywords: *agricultural sciences; general agriculture; crop production; plant breeding; agroecology; vegetable growing; seed production; fodder production; bulb farming; agricultural land reclamation*

References

1. Abdurat N. K. (2010). *Minlivist gospodarsko cinnih oznak gibridiv pshenici ozimoyi ta mozhlivist yiyi vikoristannya v selekciyi*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zernovogo gospodarstva UAAH. Dnipropetrovsk.
2. Aksonov I. V. (2008). *Agrobiologichni ta agrotehnicni osoblivosti optimizaciyi prijomiv viroshuvannya sonyashniku, ricini, saffloru v umovah pivdennoyi pidzoni stepu Ukrayini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zernovogo gospodarstva UAAH. Dnipropetrovsk.
3. Babich V. L. (2006). *Produktivnist i yakist ozimogo zhita zalezno vid foniv zhivlennya ta zroshennya v umovah pivdnyia Ukrayini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zemlerobstva pivdennoho regionu UAAH. Herson.

4. Voloshuk I. S. (2006). *Produktivnist konyushini gibridnoyi zalezho vid agrotehnicnih prijomiv viroshuvannya v umovah zahidnoho lisostepu*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zemlerobstva UAAN. Kyiv.
5. Yefimova N. M. (2012). *Efektivnist pislyazhnivnih posiviv prosa v agroekosistemi risu pid zatoplenniam na pivdni Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Hersonskij derzhavnij agrarnij universitet. Herson.
6. Zavgorodnij V. M. (2006). *Optimizaciya elementiv tehnologiyi viroshuvannya steviyi v umovah lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut cukrovih buryakiv UAAN. Kiyiv.
7. Zadubinna Ye. V. (2012). *Produktivnist soyi ta rodyuchist torfovogo organogennoho gruntu zalezho vid sposobiv jogo obrobitku i udobrennya*. Abstract of Ph.D. dissertation. NNC "Institut zemlerobstva NAN Ukraini". Kyiv.
8. Kalchenko S. V. (2006). *Napryami pidvishennya efektivnosti virobництва ovociv vidkritogo gruntu v stepovij zoni*. Abstract of Ph.D. dissertation. Nacionalnij naukovij centr "Institut agrarnoyi ekonomiki" UAAN. Kyiv.
9. Kandiba N. M. (2006). *Minlivist ta uspadkuвання osnovnih gospodarstvo-cinnih oznak u mizhsortovih gibridiv lonu-dovguncya*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut roslinnictva im. V. Ya. Yur'yeva UAAN. Harkiv.
10. Klimchuk O. V. (2008). *Vihidnij material dlya selekciyi gibridiv kukurudzi, viroshuvanih v umovah monokulturi lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut cukrovih buryakiv UAAN. Kyiv.
11. Kupriyanova T. M. (2011). *Morfometrichni osoblivosti sortiv i mizhvidovih gibridiv kartopli ta yih vpliv na produktivnij proces*. Abstract of Ph.D. dissertation. Sums'kij nacionalnij agrarnij universitet. Sumi.
12. Markova N. V. *Formuvannya produktivnosti gibridiv sonyashniku zalezho vid strokiv sivbi ta zahistu posiviv vid bur'yaniv za viroshuvannya v umovah pivdennoho stepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Hersonskij derzhavnij agrarnij universitet. Herson.
13. Nakloka O. P. (2007). *Obgruntuvannya elementiv tehnologiyi viroshuvannya percyu solodkogo v umovah pravoberezhnoho lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Umanskiy derzhavnij agrarnij universitet. Kyiv.
14. Ovcharuk O. V. (2010). *Agroekologichni zahodi realizaciyi potencialu produktivnosti sortiv kvasoli zvizhajnoyi na zerno v umovah pivdennoyi chastini zahidnoho lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Podilskij derzhavnij agrarno-tehnicnij universitet. Kam'yanec-Podilskij.
14. Ogurcov Yu. Ye. (2008). *Formuvannya urozhajnosti novih sortiv gorohu zalezho vid tehnologichnih prijomiv viroshuvannya v umovah shidnoyi chastini lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut roslinnictva im. V. Ya. Yur'yeva UAAN. Harkiv.
15. Olenyuk A. M. (2009). *Obrobitok gruntu, udobrennya j doglyad za posivami cukrovih buryakiv z elementami biologizaciyi zemlerobstva v pivdenno-zahidnomu lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Dnipropetrovskij derzhavnij agrarnij universitet. Dnipropetrovsk.
16. Panasyuk R. M. (2011). *Produktivnist sortiv soyi zalezho vid udobrennya, norm visivu nasinnya ta sposobiv sivbi v umovah zahidnoho lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. NNC "Institut zemlerobstva UAAN Ukraini". Kyiv.
17. Peleh L. V. (2011). *Optimizaciya tehnologichnih prijomiv viroshuvannya viva v sumisnih posivah z kapustyanimi ta bobovimi kulturami v umovah pravoberezhnoho lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Vinnickij nacionalnij agrarnij universitet [ta in.]. Vinnicya.
18. Perchuk V. V. (2008). *Vzayemodiya roslin kukurudzi z bur'yanami pri zastosuvanni riznih vidiv siderativ ta sistem osnovnoho obrobitku gruntu v lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Nacionalnij agrarnij universitet. Kyiv.
19. Pisarenko P. V. (2008). *Produktivnist riznih za grupami stiglosti gibridiv kukurudzi zalezho vid gustoti stoyannya ta vologozabezpechennosti v umovah pivdennoho stepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zemlerobstva pivdennoho regionu UAAN. Herson.
20. Rakoyid O. O. (2007). *Agroekologichna ocinka zemel silskogospodarskogo priznachennya*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut agroekologiyi UAAN. Kyiv.
21. Svitelskij M. M. (2007). *Formuvannya produktivnosti valeriani likarskoyi zalezho vid elementiv tehnologiyi viroshuvannya v umovah pivdennoyi chastini centralnogo Polissya Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Podilskij derzhavnij agrarno-tehnicnij universitet. Vinnicya.
22. Serbenyuk G. A. (2010). *Osoblivosti formuvannya vrozhajnosti gibridiv kukurudzi zalezho vid tehnologichnih prijomiv viroshuvannya v umovah lisostepu*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zemlerobstva UAAN. Kyiv.
23. Skidan V. O. (2008). *Osoblivosti tehnologiyi viroshuvannya pivovarnih sortiv yarogo yachmenyu v umovah shidnoyi chastini lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut roslinnictva im. V. Ya. Yur'yeva UAAN. Harkiv.
24. Sokolov V. (2012). *Rozvitok istoriko-naukoznavchih doslidzen z agrarnih nauk u Derzhavnij naukovij silskogospodarskij biblioteci UAAN Ukraini za ostannye desyatirichchya*. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 1, pp. 18—23.
25. Tretyakova S. O. (2012). *Optimizaciya elementiv tehnologiyi viroshuvannya pshenici ozimoyi u lisostepu pravoberezhnomu*. Abstract of Ph.D. Umanskiy nacionalnij universitet sadivnictva. Vinnicya.
26. Turchenyak S. M. (2009). *Osoblivosti formuvannya nasinnya cukrovih buryakiv pri viroshuvanni jogo bezvisadkovim sposobom zalezho vid norm visivu i strokiv sivbi*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut cukrovih buryakiv UAAN. Kyiv.
27. Usik S. V. (2007). *Agroekologichne obgruntuvannya nasichennya korotkorotacijnih sivozmin riznimi zernofurazhnimi kulturami u pivdennij chastini lisostepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Dnipropetrovskij derzhavnij agrarnij universitet. Dnipropetrovsk.
28. Hivrich O. B. (2010). *Udoskonalennya tehnologichnih procesiv viroshuvannya buryakiv kormovih*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut cukrovih buryakiv UAAN. Kyiv.
29. Horishko S. A. (2009). *Osoblivosti tehnologiyi viroshuvannya ozimoyi pshenici po chornomu paru v pivnichnomu stepu Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Institut zernovogo gospodarstva UAAN. Dnipropetrovsk.
30. Chernishova Ye. O. (2012). *Tehnologiya viroshuvannya krup'yanih kultur v promizhnih posivah pislya lonu olijnogo na pivdni Ukraini*. Abstract of Ph.D. dissertation. Hersonskij derzhavnij agrarnij universitet. Herson.
31. Shablya O. S. (2010). *Efektivnist virobництва bashtannih kultur ta rozvitok marketingu v galuzi*. Abstract of Ph.D. dissertation. Zhitomirskij nacionalnij agroekologichnij universitet. Zhitomir.

Надійшла до редакції 12 жовтня 2020 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 821.161.2'06-92-94:929Олійник|(045)

Іван Чиж,

голова Української консультативної ради експертів інформаційної сфери,
заслужений журналіст України, голова Комітету Верховної Ради України
з питань свободи слова та інформації (1998—2000),
голова Держкомтелерадіо (2002—2006)

До Слова і до Совісті торкнутися... (до 85-річчя від дня народження Бориса Олійника)

*Мовчить чиновництво... Не чути "патріотів"...
Принищили чомусь і брати по цеху... Чи то вірус і
карантин, чи втрата пам'яті й забуття, а чи
байдужість і зневіра... Хто зна?..*

*Зате пульсує жива і юна творчість, гартується
думка, відкривається глибина і тайна від доторку до
Слова й до Совісті великого Поета й Громадянина.
Студенти-журналісти першого та другого курсів
гуманітарно-педагогічного факультету Національ-
ного університету біоресурсів і природокористування
України саме 22 жовтня, у день народження Бориса
Ілліча Олійника, прослухали лекцію-спогад про ви-
датного співвітчизника, отримали спеціальні творчі
завдання та розпочали колективну роботу над
альманахом-дайджестом про його творчість.*

*Виявилося, що тільки наш університет, де маю
честь навчати основ журналістики юну зміну, гідно
пошанував цю високу Постать. Отже, про Бориса
Ілліча слово-спогад...*

Коли за вічну межу йдуть такі Постаті, — дрібніє світ, нікчемніють дуті авторитети, миршавими й сірими бачаться записні "патрійоти"... А словесна тріскотня "чолових" і челяді — полова половою перед Його Словом, Його Мудрістю, Його Позицією...

*...Ми не полки супроти душолава,
Ми проти нього подвигаєм Слово,
І хай Господь на подвиг окропить!*

Борис Олійник мав лише Слово — і в наступі, і в обороні — та що то була за зброя!

М'який, спокійний, толерантний, інтелігентний від природи й виховання, маючи тонкий гумор та незлостиву іронію, Борис Ілліч водночас був нещадним до несправедливості, лизоблюдства, продаж-

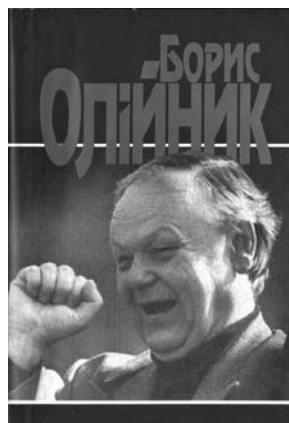
ництва, ненавидів зрадників, не терпів перевертнів. Та найбільше боліла йому Україна, її доля, її минуле, день нинішній і прийдешній...

Спершу познайомився з глибокою і проникливою поезією Бориса Олійника ще в молоді роки, а потому, за два десятиліття, мав щастя особисто знати, спілкуватися й працювати з Борисом Іллічем. Близько пізнав його як Людину, Патріота й Громадянина...

Середня школа у Старій Синяві на Поділлі, де я, молодий журналіст районної газети "Колос", вів літературний клуб на початку 1970-х рр., стала місцем творчих дискусій початківців-поетів і прозаїків. Пригадую, як затамували подих старшокласники, коли, досліджуючи образність поезії саме на творчому взірці майстерності Бориса Олійника, продекламував їм:

*...В медовій тиші зрілого поліття
Поволі, за покорою волів,
Рипіло вісімнадцяте століття...*

Поетичний твір про Григорія Сковороду раптом загравав усіма барвами минувшини, й до актової зали наче увірвалося гаряче пожнив'я доби великого філософа та мандрівника — як особливе тло цілісної картини тогочасного українського світу.

Бориса Олійника сміливо можна назвати громадянином світу, він побував майже у всіх "гарячих точках" колишнього Союзу та планети, його серце ятрили рани Югославії, Сербії, свій біль він переніс до книги "У замкненому колі" (2007). Та насамперед Великого Українця тривожило все, що торкалося України. Ще за часів СРСР з трибуни сесії Верховної Ради Союзу він гостро й прямо поставив проблему голодомору в Україні 1932—1933 рр., назвавши його геноцидом українського народу.

Пізніше, впродовж семи років працюючи у Парламентській асамблеї Ради Європи разом із Борисом Іллічем в одній політичній групі об'єднаних європейських лівих, ми завжди узгоджували свої позиції з усієї проблематики, що стосувалася України, виступали в унісон, домагалися ухвалення резолюцій на підтримку молодого української держави.

Фото на згадку з Борисом Олійником, Митрополитом Київським і всієї України, Предстоятелем Української православної церкви Володимиром, колишнім заступником міністра освіти Борисом Козорізом та журналісткою Лілією Брудницькою

Олійник, демократ за означенням, проте, не млів од "європейських цінностей", добре усвідомлюючи, що не все там аж таке цінне, що є й подвійні-потрійні стандарти, й чваньковита зверхність чиновництва... Завжди нагадував:

*...Де була б ти сьогодні, Європо,
Де була б ти,
Якби не вони?*

Саме величезні жертви війни, принесені нашим народом на вівтар перемоги, врятували Європу й світ. Син полегло у боях із нацизмом полтавця (до слова, журналіста районної газети), котрий одягнув солдат-

ську шинелю і віддав життя за рідну землю, Борис Олійник був справжнім українським патріотом, називаючи себе "православним комуністом", він глибоко вірив в ідею справедливості, рівності та братерства й ніколи їй не зраджував.

Керівник української парламентської делегації й упродовж 10 років — віцепрезидент ПАРЄ, Олійник вів проукраїнську лінію в бюро Асамблеї та на її сесіях. Надто ж коли це стосувалося української культури, адже він 30 років був незмінним головою Українського фонду культури. Особливо активно нагадував європейцям та просував ідеї спільного подолання наслідків Чорнобильської трагедії (і тут Україна собою закрила Європу!), бо пізнав це лихо не з газетних публікацій, а ведучи репортажі майже від самого смертоносного жерла реактора. Опромінений, він втратив здоров'я та змушений був упродовж багатьох років вдаватися до гемодіалізу, аби підтримати свій організм.

І попри все, Борис Олійник ніколи не втрачав оптимізму, сили духу, властивої йому самоіронії та гумору. Під час зустрічей завжди приязно обнімалися, крізь примружені повіки — іскорки сміху та блиск мудрих очей...

До останнього дня й до останнього подиху він був Совістю України. Був, є і буде для всіх наступних поколінь справжніх дітей України!

Саме життя й громадянська позиція Бориса Олійника надихнули на рядки, котрі теж творчо осмислюють нині майбутні журналісти:

*Не маю запасної Батьківщини,
Не мав такої і не матиму ніколи!
Як матері немає запасної,
Як не буває запасної долі.*

Надійшла до редакції 16 жовтня 2020 року

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК 027.7(417):025.5]:004.77](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.10(291).47-52

*Світлана Галицька,
науковий співробітник НБУВ,
e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>*

Бібліотека Трініті-коледжу в Дубліні: сучасний інформаційно-комунікативний центр Ірландії

У статті розглянуто аспекти діяльності бібліотеки Трініті-коледжу як інформаційно-комунікативного, просвітницького й культурного центру Ірландії. Проаналізовано можливості бібліотечної пошукової системи щодо надання користувачам оперативного та якісного доступу до інформаційних джерел і послуг. Зазначено, що книгозбірня долучає до обслуговування бібліотекарів-експертів, які надають консультації й рекомендації з інтелектуального пошуку матеріалів та організації наукового дослідження. З'ясовано, що інформаційно-пошукова система (ІПС) бібліотеки дає змогу забезпечити якісний супровід наукових досліджень і високий рівень використання інформаційних ресурсів, локалізованих як у власних фондах, так і в інших інформаційних системах та базах даних (БД). Наголошено, що досвід бібліотеки з репрезентації інформаційних ресурсів і надання засобів навігації та пошуку інформаційних джерел є корисним для вдосконалення ІПС наукових бібліотек України, що здійснюють інформаційне забезпечення всіх галузей діяльності, зокрема й науково-дослідної. Зауважено, що розроблення оптимальної моделі раціональної організації онлайн-ресурсів сприяє подальшому розвитку й модернізації пошукових систем вітчизняних наукових бібліотек.

Ключові слова: електронний каталог; інформаційно-пошукова система; тематичний пошук; бібліотечний запис; бібліотекар-експерт; наукові бібліотеки України

Постановка проблеми. Одним з основних завдань наукових бібліотек України є створення, вдосконалення й постійна актуалізація інформаційно-пошукової системи, спроможної надавати тематичний доступ до інформаційних ресурсів, локалізованих як у власних фондах, так і в інших інформаційних системах та базах даних, а також забезпечення релевантного результату інтелектуального пошуку.

Вагомим аспектом діяльності вітчизняних наукових бібліотек є "організація бібліотечно-інформаційного обслуговування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних сервісів обробки та передачі інформації" [1, с. 50], що потребує вдосконалення компонентів лінгвістично-довідкового забезпечення автоматизованої бібліотечної технології. Згідно з цим завданням, "бібліотеки постійно шукають нові підходи до вирішення проблем представлення та транспортування знань для забезпечення доступу до них наукової спільноти" [1, с. 48], зокрема створюють структуровані вебсайти, що надають ефективний доступ до електронного каталогу, баз даних, різноманітних колекцій, а також навігаційні й пошукові засоби для здобуття необхідної інформації та знань, керування напрямками пошуку.

Отже, модернізація ІПС вітчизняних наукових бібліотек передбачає дослідження організації інформаційних ресурсів та формування комплексу інформаційно-комунікаційних, пошукових і навігаційних засобів у провідних книгозбірнях світу. Актуальним є вивчення їхнього досвіду із метою визначення оптимальної моделі організації електронних ресурсів для інформаційного забезпечення дослідної діяльності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить про значущість проблеми організації ІПС наукових бібліотек. Питання використання сучасних методів і засобів багатоаспектного тематичного пошуку інформації, вдосконалення компонентів лінгвістичного забезпечення пошукової системи вивчали вітчизняні й закордонні бібліотекознавці, зокрема провідні фахівці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (НБУВ) К. Лобузін [2—4], Г. Скарук [5], С. Гарагуля, Л. Коновал, І. Перенесієнко, Н. Самохіна.

Основними напрямками досліджень є модернізація структури й компонентів лінгвістичного забезпечення ІПС, актуалізація засобів тематичного пошуку інформаційних джерел та оптимізація їхніх параметрів і функцій, а також застосування інноваційних технологій в інформаційно-комунікативній діяльності наукових бібліотек.

Мета статті — проаналізувати досвід бібліотеки Трінті-коледжу з інформаційного забезпечення навчальної та науково-дослідної діяльності.

Для досягнення мети виконано такі **завдання**: розглянуто структуру інформаційно-пошукової системи бібліотеки, що надає доступ до каталогів, баз даних та електронних ресурсів, її специфіку, можливість й сучасні методи пошуку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бібліотека Трінті-коледжу в Дубліні (The Library of Trinity College Dublin; <http://www.tcd.ie/Library/>) —

академічна бібліотека, що обслуговує Трінті-коледж, заснований 1592 р., і Дублінський університет. Її фонди налічують майже 5 млн пр. [7], і цю колекцію вважають одним із п'яти найкращих бібліотечних зібрань університетів світу. Тут зберігаються цінні журнали, раритетні рукописи, карти, зокрема Кельська книга (VIII—IX ст.) і Книга з Дарроу (VII ст.). Бібліотека, разом із п'ятьма найбільшими британськими книгозбірнями, отримує копії всіх документів, виданих у Великій Британії та Ірландії, 2013 р. здобула право збирати матеріали, опубліковані на вебсайтах Великої Британії та в електронних журналах, електронні книги, компакт-диски та інші види недрукованих видань [6, с. 13—14], а також брала участь у розробленні спільного каталогу для всіх наукових бібліотек Ірландії.

Один із її вагомих проєктів — оцифрування матеріалів, зокрема рідкісних та унікальних колекцій, аби зберегти важливу інформацію для майбутніх поколінь і спростити доступ до наукових фондів дослідникам, освітянам та іншим користувачам [6, с. 14]. Бібліотека також збирає матеріали, одразу створені в електронному форматі. Цей ресурс наразі охоплює понад 100 тис. документів, у тому числі книги, карти, картини, рукописи та фотографії.

Варто зазначити, що онлайн-виставки різноманітної тематики ("Архітектура XX ст.", "Джонатан Свіфт", "Ранні ірландці" тощо) й вбудовані документальні фільми (наприклад, про ранні ірландські рукописи) сприяють популяризації бібліотеки та її фондів, висвітлюють просвітницьку діяльність, акцентуючи на її значенні як великого культурного центру.

Бібліотеці належать п'ять будівель: Стара бібліотека, Бібліотечний комплекс Беркелі-Лекі-Ашер, Гамільтонівська науково-інженерна бібліотека, Читальна зала 1937 р., Медична бібліотека Джона Стерна (Шпиталь святого Джеймса). Будівлю Старої бібліотеки споруджено впродовж 1712—1732 рр. за проєктом Т. Бурга [7].

Особливої уваги варте головне приміщення Старої бібліотеки — Довга кімната. Побудована у 1712—1732 рр., вона має довжину 65 м (213 футів) і містить 200 тис. найстаріших книг. Спочатку кімната мала пласку гіпсову стелю, відкриту галерею та стелаж для книг на нижньому рівні. Через нагромування великого обсягу документів її згодом перебудували й додали другий рівень стелажів. Приміщення прикрашає колекція мармурових бюстів визначних філософів, письменників, а також персоналій, які підтримували діяльність коледжу. Довгу кімнату вважають однією з найкрасивіших читальних зал бібліотек навчальних закладів і взірцем архітектурного мистецтва.

Найяскравішою історичною пам'яткою, що зберігається в Довгій кімнаті від 1661 р., є Кельська книга, написана кельтськими ченцями понад 1200 років тому: чотири Євангелія разом із тлумаченнями, оздоблені мініатюрами та візерунками (фото 1). Ознайомитися з виданням можна під час екскурсій (сторінки періодично перегортають) і на сайті.

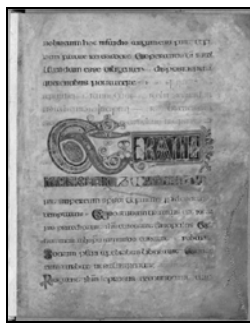

Фото 1. Сторінка Кельської книги на сайті бібліотеки

У бібліотеці також зберігаються арфа Б. Бору, виготовлена приблизно у XV ст., що є національним символом Ірландії, одна з останніх наявних копій Прокламації Ірландської Республіки 1916 р. та інші реліквії.

У Довгій кімнаті (фото 2) проводять виставки, що ознайомлюють відвідувачів із раритетами Старої бібліотеки, як-от ранні ірландські рукописи, старовинні книги тощо.

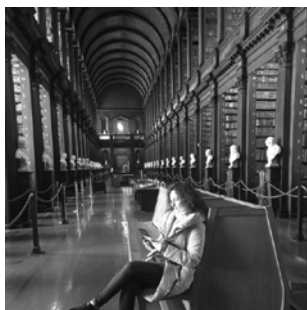

Фото 2. Довга кімната Старої бібліотеки, 2020 р.

Одне з основних завдань бібліотеки — сприяти навчальній і науково-дослідній діяльності Триніті-коледжу, забезпечувати доступ студентів і викладачів до колекцій, рукописів та матеріалів історичного значення [8]. Бібліотечні фахівці ретельно вивчають потреби користувачів, враховуючи інноваційні напрями розвитку науки й трансформаційні процеси, що відбуваються в суспільстві, та створюють широкі можливості для наукових досліджень, навчання й праці, зокрема розробляють сучасні методи пошуку ресурсів і пропонують зручні засоби навігації у значному масиві цифрового контенту.

Розглянемо можливості інформаційно-пошукової системи бібліотеки, що охоплює каталоги, бази даних та електронні ресурси, колекції, у тому числі й оцифровані, а також онлайн-каталоги інших книгозбірень (фото 3).

Бібліотека традиційно пропонує розпочати пошук друкованих й електронних книг, журналів, статей та інших матеріалів за ключовим словом. Для розширеного пошуку можна застосовувати назву, ім'я та прізвище автора, тему документа і обмеження за мовою, роком видання, форматом (друкована чи електронна книга, база даних тощо), бібліотечною колекцією (журнали, спеціальні колекції тощо), місцезнаходженням (бібліотека Берклі та інші). Отримані переліки бібліографічних записів документів можна сортувати за допомогою системи фільтрів. Для кожного каталогу надано докладну інструкцію щодо здійснення пошуку.

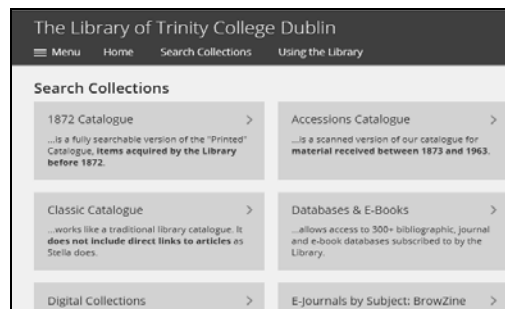

Фото 3. Каталоги та колекції бібліотеки коледжу

Онлайнвий каталог **1872 Catalogue** (Printed Catalogue Online), що базується на друкованому каталозі, містить книги, опубліковані до 1872 р. Його укладання тривало від 1835 до 1846 р. Перший том надруковано 1864 р., останній (додаток) — 1887 р. Каталог, що містить майже 250 тис. записів, розміщено в інтернеті 2005 р. Розширений пошук можна здійснити за автором, назвою, місцем, мовою чи роком видання (фото 4).

Фото 4. Бібліографічний запис видання Х. Пфаффа

Classic Catalogue передбачає пошук за такими опціями: ключове слово, назва, автор, автор та назва, серія, ISBN/ISSN/ISMN. У розширеному пошуку також зазначають тему, тип видання, місцезнаходження, рік/період, видавця. Бібліографічний запис, окрім елементів бібліографічного опису, містить відомості щодо змісту та інших форм видання, назву серії та пов'язані тематичні рубрики. Автор, назва серії та тематичні рубрики є активними елементами, за якими у разі потреби продовжують пошук.

Databases & E-books. З головної сторінки сайту можна перейти до алфавітного переліку баз даних A-Z Databases (фото 5) та обрати необхідні з них за тематикою дослідження й типом (аудіовізуальні матеріали, електронні книги, повні тексти, газети тощо). Наприклад, за розділом "Ботаніка" (Botany) знайдено такі БД:

— **GeoRef.** Створена Американським інститутом геологічних наук (AGI) 1966 р. Забезпечує доступ до літератури геологічних досліджень у світі. Містить понад 3,4 млн посилань на статті, книги, карти, доповіді на конференціях тощо;

— **GeoScience World (GSW).** Містить посилання на рецензовані повнотекстові статті з геологічних досліджень;

— **Global Plants.** Містить колекції (понад 300 гербаріїв) з усього світу;

— **Scopus.** База даних із цитатами рецензованої літератури та якісних вебджерел. Охоплює понад 15 тис. рецензованих журналів із питань науки, техніки, медицини та соціальних наук.

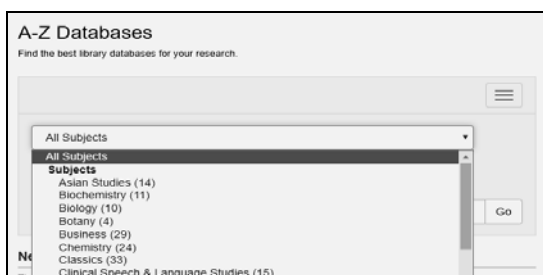

Фото 5. Бази даних за тематикою дослідження

Бібліотека зазвичай надає доступ до баз даних тільки зареєстрованим студентам і співробітникам коледжу, хоча перелік також містить ресурси з вільним доступом, наприклад, "Європейські джерела в Інтернеті" (European Sources Online, ESO). Цей сервіс кумулює інформацію про установи та міжнародні організації Європи, діяльність ЄС та окремих країн і створений для підтримання досліджень із будь-яких питань щодо Європи. БД охоплює основні й офіційні джерела, коментарі, аналізи, статті з журналів, монографії та інші документи.

Цікавими є цифрові колекції бібліотеки **Digital Collections**, що містять книги, карти, картини, рукописи, фотографії тощо. Наприклад, одну з них присвячено О. Вайлду, який свого часу закінчив Трінті-коледж (фото 6).

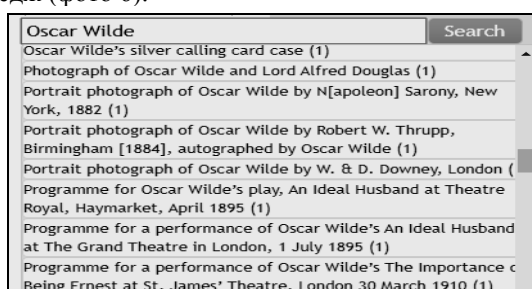

Фото 6. Цифрова колекція О. Вайлда

Можна перейти до будь-якого предмета колекції, наприклад, до фотографічного портрета автора (Portrait photograph of Oscar Wilde by W. & D. Downey, London) та його докладного опису (фото 7). Разом із книгами О. Вайлда, а також літературою про його творчість, котрі пропонує бібліотека, цифрова колекція становить великий інформаційний масив, винятково важливий для дослідження життя й діяльності письменника.

Фото 7. Фотографічний портрет О. Вайлда

MARLOC — науково-дослідна бібліотека рукописів та архівних матеріалів у бібліотеці коледжу, що репрезентує значну колекцію дослідницьких документів із різних тем. Перелік, уміщений на сайті, охоплює такі:

"Генеалогія", "Ірландські рукописи", "Карти", "Медичні колекції", "Дублінський архів Трінті-коледжу" та інші. Бібліографічний запис, наприклад, видання "Геральдичний рукопис", містить такі відомості: назва, дата створення (1500—1599), обсяг (1 том), зміст ("Озброєння та генеалогія Деверо", "Зброя лицарів Круглого Столу" тощо). Також у записі зазначено, що це точна копія друкованої книги (номер STC 6364 за коротким каталогом найменувань стародруків).

Меню бібліотеки пропонує скористатися опцією **Subject Librarians** розділу **Support & Training** ("Підтримка й навчання") та отримати алфавітний перелік тем із можливістю прямого доступу до них. За кожною з них відповідає бібліотекар-експерт, інформацію про якого можна дістати під час визначення БД за темою дослідження. Ці фахівці здійснюють зв'язок між академічною діяльністю коледжу та бібліотекою, зокрема надають користувачам експертні вказівки й рекомендації щодо розроблення ефективної стратегії пошуку, керування даними дослідження, укладання навчальних програм, допомагають формувати масиви джерел інформації для наукової роботи, проводять заняття й семінари для студентів, дослідників і співробітників тощо [8]. Варто зазначити, що "науково-інформаційна діяльність бібліотекаря, який виступає в ролі консультанта, інформаційного куратора наукового дослідження", є "важливим компонентом сучасної моделі бібліотечно-інформаційного забезпечення інформаційних потреб" [1, с. 58].

Алфавітний перелік містить 51 тему: біохімія, ботаніка, бізнес, генетика, економіка, історія, історія архітектури та мистецтва, комп'ютерна наука та інші. Наприклад, сторінка "Історія" ознайомлює з відповідальним бібліотекарем і пропонує обрати будь-яку базу даних, поміж яких:

- Усі бази даних історії;
- Бібліографія історії Британії та Ірландії;
- Британська історія в Інтернеті;
- Словник ірландської біографії;
- Міжнародна середньовічна бібліографія.

Розглянемо БД "Британська історія в Інтернеті", що містить повні тексти основних друкованих документів з історії Британських островів. Знайдемо їх за ключовим словом "Churchill" (фото 8).

Фото 8. Результати пошуку за ключовим словом "Churchill"

Для уточнення запиту за ключовим словом та обмеження кількості результатів пошуку варто звернутися до системи фільтрів, котра надає відомості щодо кількості документів за певною ознакою. Можна скористатися розширеним пошуком за такими ознаками (у будь-якій комбінації): назва, тема, автор, формат, бібліотечна колекція, місцезнаходження, мова, рік видання.

**Churchill / Sebastian Haffner; translated by John Brownjohn;
introduced by Peter Hennessy**
Haffner, Sebastian

Printed Book | Haus | 2003

Available at Santry Stacks (place request) (HB-66-167) plus 2 more

Description ix, 182 p: ill., ports; 21 cm.

Series **Life & times**

Bibliography Includes bibliographical references and index.

Language Translated from the German.

Subject **Churchill, Winston, 1874-1965.**

Prime ministers -- Great Britain -- Biography.

World War, 1939-1945.

Great Britain -- Politics and government -- 20th century.

ISBN 1904341063 (cased): £12.99

1904341071 (pbk.): £8.99

Фото 9. Бібліографічний запис книги С. Хаффнера "Черчилль"

Бібліографічний запис документа (фото 9) містить відомості про автора, перекладача, назву, мову, тип, рік видання, видавництво, кількість сторінок тощо. Активними елементами, за якими можна продовжити пошук, є автор (Себастьян Хаффнер), назва серії ("Життя і час") і тематичні рубрики:

— *Черчилль, Вінстон, 1874—1965;*

— *Прем'єр-міністри — Велика Британія — Біографія;*

— *Світова війна, 1939—1945;*

— *Велика Британія — Політика і уряд — ХХ століття.*

Використання назви серії й тематичних рубрик дає змогу регулювати сферу пошуку: користувач може звужити чи розширити його межі, уточнити тематику тощо [3, с. 16].

Зазначені елементи бібліографічного запису забезпечують створення нових переліків бібліографічних записів документів, сформованих за тематичною рубрикою, автором чи серією, тобто допомагають керувати напрямами інтелектуального пошуку. Це повноцінні лінгвістичні компоненти методичного апарату ППС бібліотеки, важливий засіб багатоаспектного тематичного пошуку інформації.

На сторінках окремих розділів додатково наведено переліки національних чи світових інформаційних ресурсів відкритого доступу. Наприклад, для розділу "Географія" зазначено бази даних Ірландії, серед яких: "Національні парки та служба дикої природи: карти та дані", "RIAN (Ірландські наукові публікації з відкритим доступом)", "База даних ірландських печер" та інші, міжнародні ресурси, каталог "Швидкий пошук географічного матеріалу", дисертації та книги з географії з колекції коледжу, а також сайти ірландських організацій, наприклад, "EPA — Environmental Protection Agency" ("Агентство з охорони навколишнього середовища"). До цих ресурсів можна перейти за гіперпосиланнями й продовжувати дослідження.

Опція **EndNote** дає змогу використовувати довідковий бібліографічний програмний засіб автоматичного укладання переліку джерел інформації для наукових публікацій, оформлення наукових праць відповідно до певного стилю, а також створення персоналізованої бази посилань.

Опція **Other Libraries** спрямовує до каталогів інших бібліотек, поміж яких — книгозбірні універ-

ситетів і коледжів Ірландії, Національна бібліотека Ірландії, Британська бібліотека, Бібліотека Конгресу США, Національна бібліотека Франції тощо.

Розглянуті колекції та каталоги, доступ до яких надає бібліотека коледжу, утворюють потужний, структурований, раціонально організований комплекс інформаційно-комунікаційних, пошукових і навігаційних засобів, наочно демонструють органічне поєднання традиційної бібліотечної діяльності з широкими можливостями сучасних інформаційних технологій, і високий рівень бібліотечного обслуговування.

Висновки. Бібліотека Трінті-коледжу в Дубліні нагромаджує та зберігає культурну спадщину й інтелектуальні надбання суспільства, формує тематичні колекції, зокрема рідкісних та унікальних матеріалів, використовує інноваційні технології на кожному етапі опрацювання документів, удосконалює електронний каталог і складники бібліотечної пошукової системи (комунікаційні підсистеми) для надання користувачам оперативного та якісного доступу до інформаційних джерел і послуг.

Бібліотека формує великий фонд електронних ресурсів: оцифрованих друкованих матеріалів і матеріалів, одразу створених у цифровому форматі; виконує просвітницьку функцію: організує екскурсії, виставки, у тому числі онлайн, надає консультації та рекомендації бібліотекарів-експертів щодо пошуку джерел інформації, організації наукового дослідження тощо.

Розгалужена, багатокомпонентна інформаційно-пошукова система бібліотеки сприяє якісному інформаційному забезпеченню наукових досліджень у галузях освіти, політики, історії тощо; надає користувачам віддалений доступ до електронного каталогу, а також комплекс навігаційних і пошукових засобів для організації інтелектуального пошуку й керування ним, визначення власної стратегії навігації та пошуку; застосовує систему фільтрів за ознаками документів для уточнення користувацького запиту і обмеження кількості результатів пошуку; уможливує пошук за розділами знань, завдяки чому відвідувач отримує максимально повний і точний результат; ефективно використовує власні фонди, зібрання інших бібліотек, а також величезний масив інтернет-ресурсів.

Отже, бібліотека Трінті-коледжу в Дубліні є інформаційно-комунікативним, просвітницьким і культурним центром, що забезпечує "інформаційний зв'язок між усіма сферами людської діяльності, зокрема ефективну інформаційну підтримку інноваційних про-

цесів, що відбуваються в суспільстві" [4, с. 448—449]. Її досвід щодо репрезентації інформаційних ресурсів і надання засобів навігації та пошуку інформаційних джерел, безумовно, є корисним для вдосконалення ІС наукових бібліотек України, що здійснюють супровід науково-дослідної діяльності. Визначення оптимальної моделі раціональної організації онлайн-ресурсів і застосування корисних елементів структури пошукових

систем провідних бібліотечних установ сприяють подальшому розвитку й модернізації ІС вітчизняних наукових бібліотек, що дасть змогу розширити доступ до історико-культурної спадщини України та інтелектуального надбання науковців, а також ефективно використовувати структуровані масиви інформаційних ресурсів, зосереджених у локальних та світових інформаційних системах і базах даних.

Список використаної літератури

1. *Семантичні технології у науковій бібліотеці* / [Лобузін К. В. та ін.] ; відповід. ред. К. В. Лобузін. — Київ : НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2019. — 312 с.
2. Лобузін К. В. Адаптація лінгвістичних засобів наукової бібліотеки до вимог інтернет-середовища та міжнародних стандартів / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. В. Орешина // *Бібліотечний вісник*. — 2017. — № 4. — С. 3—7.
3. Лобузін К. В. Тематичний пошук в електронних каталогах національних бібліотек / К. В. Лобузін, С. В. Галицька // *Бібліотечний вісник*. — 2019. — № 1. — С. 12—18.
4. Лобузін К. В. Удосконалення рубрикатора наукової бібліотеки як лінгвістичної основи пошукової інформаційно-комунікативної системи / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. В. Орешина // *Наукові праці НБУВ*. — 2016. — Вип. 44. — С. 448—460.
5. Скарук Г. А. Принципы комплексного использования лингвистических средств тематического поиска в электронном каталоге / Г. А. Скарук // *Научные и технические библиотеки*. — 2014. — № 2. — С. 72—76.
6. Цветкова В. А. Состояние и перспективы развития библиотек Великобритании (На примере Британской библиотеки) / В. А. Цветкова, Е. В. Мельникова, Д. Б. Саркисян / *Информационные ресурсы России*. — 2012. — № 5. — С. 13—17.
7. *Library of Trinity College Dublin*. — Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Trinity_College_Dublin. — Загл. с экрана (дата обращения: 12.04.20).
8. *Library of Trinity College Dublin*. — Режим доступа: <https://www.tcd.ie/library/>. — Загл. с экрана (дата обращения: 14.04.20).

Svitlana Halytska

Library of Trinity College Dublin: a modern information and communication center in Ireland

The paper deals with aspects of the activities of the Trinity College Irish Library as an information, communication, educational and cultural center of Ireland. The possibilities of library search engine components to provide users with effective access to information sources and services are analyzed. It is noted that the library engages in the service of users of expert librarians, who provide advice and guidance on the intellectual search of materials and the organization of scientific research. It has been found that the library's information retrieval system provides support for research and a high level of use of information resources localized both in the library's own funds and available in other information systems and databases. It is emphasized that the library's experience in presenting information resources and providing means of navigation and search for information sources is certainly useful for improving information retrieval systems of scientific libraries of Ukraine, which provide information to all sectors of society, including research. It is noted that the definition of the optimal model of rational organization of online resources contributes to the further development and modernization of search engines of domestic scientific libraries.

Keywords: *electronic catalog; information retrieval system; thematic search; library record; expert librarian; scientific libraries of Ukraine*

References

1. Vlasova T. Yu., Halytska S. V., Harahulya S. S. and others. (2019). *Semantychni tekhnolohiyi u naukoviy bibliotetsi*. Kyiv: NAN Ukraini, Nacionalna biblioteka Ukraini imeni V. I. Vernadskogo.
2. Lobuzina K. V., Halytska S. V. and Orieshyna N. V. (2017). Adaptatsiia lingvistichnykh zasobiv naukovoi biblioteki do vymoh internet-seredovyscha ta mizhnarodnykh standartiv. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, pp. 3—7.
3. Lobuzina K. V. and Halytska S. V. (2019). Tematichnij poshuk v elektronnykh katalogah nacionalnih bibliotek. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, pp. 2—18.
4. Lobuzina K. V., Halytska S. V. and Orieshyna N. V. (2016). Udoskonalennia rubrykatora naukovoi biblioteki iak lingvistichnoi osnovy poshukovoi informatsiino-komunikatyvnoi systemy. *Naukovi pratsi NBUV*, 44, pp. 48—460.
5. Skaruk G. A. (2014). Printsipy kompleksnogo ispolzovaniya lingvisticheskikh sredstv tematicheskogo poiska v elektronnom kataloge. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki*, 2, pp. 2—76.
6. Tsvetkova V. A., Melnikova E. V. and Sargsyan D. B. (2012). Sostoyaniye i perspektivy razvitiya bibliotek Velikobritanii (Na primere Britanskoy biblioteki). *Informatsionnyye resursy Rossii*, 5, pp. 3—17.
7. *Library of Trinity College Dublin*. (2020). Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Trinity_College_Dublin.
8. *Library of Trinity College Dublin*. Available at: <https://www.tcd.ie/library/>.

Надійшла до редакції 4 вересня 2020 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 210 пр. Зам. 63.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html